

”Høj grad af sikkerhed” ved varierende grader af skønsmæssig usikkerhed?

Regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, subjektive input og iboende
begrænsninger ved regnskabsudarbejdelse og revision

Lars Møller Christensen

16/11/2009

Afhandlingens indgang til emneområdet er det tilsyneladende paradoks, at der for relativt ens emneindhold, der vedrører forventninger til fremtidig udvikling, afgives erklæringer med forskellige grader af sikkerhed.

Det erkendes derefter i en diskussion af begrebet høj grad af sikkerhed, at mængden af tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis i forhold revisors accepterede risiko og fastsatte væsentlighedsniveau er afgørende for revisors grad af sikkerhed, hvorfor det diskuteres, i hvor stort omfang dette bevis vil være tilgængeligt for revisor, qua emneindholdets karakter og andre iboende begrænsninger ved udarbejdelsen og revisionen af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1	EXECUTIVE SUMMARY	
2	INDLEDNING	1
2.1	PROBLEMFELT	1
2.1.1	Værdibaseret regnskabsparadigme og øget brug af dagsværdi	1
2.1.2	Revision af dagsværdier	4
2.1.3	"Høj grad af sikkerhed" ved skøn over dagsværdi	5
2.1.4	Opsummering af problemfelt	6
2.1.5	Problemformulering	7
2.1.6	Arbejdsspørgsmål	8
2.2	METODE	8
2.2.1	Anvendelse af begreber i afhandlingen	10
2.2.2	Afgrænsning	11
3	REGNSKABSMÆSSIG REGULERING AF BEGREBET DAGSVÆRDI	14
3.1	REGULERINGEN	15
3.2	VÆRDIBASERET REGNSKABSPARADIGME	16
3.3	KVALITETSHIERARKIET	16
3.4	DEFINITION	18
3.4.1	Aktivet eller forpligtelsen	22
3.4.2	Transaktionen	22
3.4.3	Markedsdeltagere	23
3.4.4	Prisen	24
3.5	ANVENDELSE FOR AKTIVER: "HØJESTE OG BEDSTE BRUG"	25
3.6	ANVENDELSE FOR AKTIVER: UDGANGSPUNKT FOR VÆRDIANSÆTTELSE	26
3.7	VÆRDIANSÆTTELSESMETODER	27
3.8	INPUT TIL VÆRDIANSÆTTELSESMETODER	29
3.9	DAGSVÆRDIHIERARKI	30
3.9.1	Niveau 1 input	31
3.9.2	Niveau 2 input	31
3.9.3	Niveau 3 input	32
3.10	OPLYSNINGER	33
3.11	AFRUNDING	35
4	DE REVISIONSFAGLIGE NØGLEBEGREBER	39
4.1	VÆSENTLIG FEJLINFORMATION	40
4.1.1	Regnskabsmæssig regulering af begrebet væsentlighed	42
4.1.2	Revisionsmæssig regulering af begrebet væsentlighed	42
4.1.3	"Bruger"	47
4.2	RISIKO	49
4.2.1	Betydelig risiko	51
4.3	REVISIONSBEVIS	53
4.4	AFRUNDING	54
5	REVISION AF SKØN OVER DAGSVÆRDI	56

5.1	BEGREBET REGNSKABSMÆSSIGE SKØN	56
5.2	TILBLIVELSESPROCESSEN	57
5.3	FINANSKRISEN	58
5.4	GENNEMGANG AF ISA 540 (R&R)	59
5.4.1	Omfang	59
5.4.2	Beskaffenheden af regnskabsmæssige skøn	60
5.4.3	De to typer regnskabsmæssige skøn	60
5.4.4	Ikrafttrædelse	62
5.4.5	Mål	62
5.4.6	Definitioner	63
5.4.7	Risikovurderingshandlinger og tilknyttede aktiviteter	66
5.4.8	Revisors reaktion på identificerede risici	70
5.4.9	Yderligere substansrevisionshandlinger som reaktion på betydelige risici	76
5.4.10	Oplysninger	77
5.5	AFRUNDING	77
6	IBOENDE BEGRÆNSNINGER OG SKØN OVER DAGSVÆRDI	80
6.1	IBOENDE BEGRÆNSNINGER UDEN FOR REVISORS KONTROL	81
6.1.1	Relation til begrebet væsentlighed	82
6.1.2	Relation til begrebet risiko	83
6.1.3	Brugernes anvendelse af regnskab og revisionspåtegning	84
6.2	IBOENDE BEGRÆNSNINGER PÅ REVISORS KONTROL OVER INPUT OG PROCES	85
6.2.1	Relation til begrebet bevis	86
6.3	RS 3400 – FREMADRETTEDE FINANSIELLE OPLYSNINGER	91
6.4	AFRUNDING	93
7	KONKLUSION	98
8	LITTERATURFORTEGNELSE	101
9	FIGURFORTEGNELSE	103
10	ANVENDTE FORKORTELSER	104

1

EXECUTIVE SUMMARY

This dissertation deals with the relationship between the concepts of fair value estimates and reasonable assurance.

The initial interest of this study was created as a result of careful consideration over the apparent paradox that the ISA's for a given financial statement requires the auditor to obtain reasonable assurance for the purpose of the auditor's report, even if the balance sheet consists entirely of assets and liabilities measured at fair value. On the other hand the auditor is required to obtain only limited assurance in assurance engagements regarding examination of prospective financial information. Both subject matters involve a significant amount of expectations to the future.

The dissertation starts out by examining and discussing the recently published exposure draft from the IASB regarding fair value measurement and concludes that fair value is an expression for a measurement process, rather than a specific measurement base.

Subsequently the audit of fair value measurements utilizing level 3-inputs, which are highly susceptible to management bias is discussed. A prerequisite for this discussion is knowledge about the fundamental concepts of auditing; materiality, audit risk and audit evidence, all of which are presented in chapter 4, while discussed in greater detail in chapter 6.

Finally the inherent limitations of auditing are discussed in chapter 6. The inherent limitations are defined as the factors that prevents the auditor from obtaining absolutely conclusive audit evidence and, hence an absolute level of assurance.

In conclusion I reach the opinion that the use of concepts in the different standards is internally coherent even though the concept of fair value is difficult to comprehend. It is considered probable that it is theoretically defensible to be able to obtain reasonable assurance about fair value accounting estimates, if reasonable assurance is thought of as a high level of assurance relative to the audit evidence that is actually obtainable to the auditor. This level of obtained evidence is known as sufficient appropriate audit evidence.

INDLEDNING

Nærværende afhandling er afslutningen på cand.merc.aud-uddannelsen på Aalborg universitet. Målet med dette afhandling er at honorere kravene i studieordningen, jf. nedenfor, samt at præsentere og diskutere det afgrænsede emne på en måde, så det har interesse for et bredt udsnit af personer, der beskæftiger sig med revision, herunder lektorer på CMA-studiet, praktiserende revisorer, samt studerende. En kandidatafhandling på cand.merc.aud-studiet består, jf. studieordningen af: *”...en større selvstændig afhandling af relevans for en statsautoriseret revisors virke. Specialet skal dokumentere den studerendes færdigheder i at anvende videnskabelige teorier og metoder under arbejdet med et afgrænset fagligt emne”*¹

Bagerst i afhandlingen findes litteraturfortegnelse, figurfortegnelse samt en liste over de i afhandlingen anvendte forkortelser.

2.1 PROBLEMFELT

I det følgende redegøres der for afhandlingens emneområde og dette emneområdes relevans for en statsautoriseret revisors virke. Endvidere antydes muligheden for selvstændige refleksioner inden for det faglige emneområde.

2.1.1 VÆRDIBASERET REGNSKABSPARADIGME OG ØGET BRUG AF DAGSVÆRDI

Det værdibaserede regnskabsparadigme kommer fortsat mere og mere i fokus både i dansk og særligt i international regnskabspraksis. Efter de internationale regnskabsstandarder (IFRS'er og IAS'er, herefter blot benævnt IFRS) er målinger til dagsværdi et krav for stadigt flere af balancens elementer og for andre elementer er det en mulighed. Bl.a. for målingen af mange finansielle instrumenter og investeringsejendomme har standardsetterne vurderet, at det mest relevante og samtidig tilstrækkeligt pålidelige målingsgrundlag er dagsværdi, men også f.eks. eksternt erhvervede immaterielle aktiver skal måles på dette grundlag. Stigningen i anvendelsen af dagværdi skyldes angiveligt et ønske om at bidrage til regnskabets anvende-

Informationsindsamlingen er afsluttet 20. oktober 2009, hvorfor materiale fremkommet efter denne dato ikke er overvejet ved udarbejdelsen.
1 Studieordning, cand.merc.aud (2007), afsn. 5.7

lighed til økonomisk beslutningstagen ved at anvende en måleattribut, der har en meget høj relevans, om end dette muligvis kan være på bekostning af pålideligheden.²

Relevans og pålidelighed er som bekendt de to primære kvalitetsegenskaber for regnskabsinformation ifølge den regnskabsmæssige begrebsramme under det internationale regnskabsstandardorgan, International Accounting Standards Boards (IASB).³ Måleattributten dagsværdi er indført under størst hensyntagen til egenskaben relevans, herunder aktualiteten af informationen og den deraf følgende brugbarhed til beslutningstagen. Med hensyn til pålidelighed, herunder verificerbarhed, er dagsværdi derimod en udfordring for revisor i forhold til dagsværdien målegrundlagsmæssige modsætning; historisk kostpris.

Dagsværdi defineres i en ny definition som: *”... den pris, der kunne opnås ved at sælge et aktiv, eller skulle betales for at overdrage en forpligtelse gennem en almindelig transaktion mellem markedsdeltagere på målingstidspunktet.”*⁴

For de værdipapirer der har umiddelbart tilgængelige børskurser i aktive markeder, må pålideligheden af målingen være tilstrækkelig, da der er tale om effektiv prisdannelse ved konsensus. Langt mere kritisk bliver spørgsmålet om pålidelighed ved målingen i andre tilfælde. For eksempel overvejes scenariet, hvor der anvendes avancerede værdiansættelsesmodeller, der samtidig anvender virksomhedens egne forudsætninger om fremtiden til at bestemme de fremtidige pengestrømme som et eksternt erhvervet, tidligere konkurrerende varemærke kunne generere for en ”markedsdeltager”, men som virksomheden ikke kommer til at realisere, fordi den ikke planlægger at anvende varemærket, men at ”lægge det dødt”. Betydningen af, hvordan dagsværdibegrebet defineres, samt subjektiviteten af input til modellen og dermed udfordringer for revisionen er i dette tilfælde noget mere fremtrædende.

Det er dog ikke denne afhandlings hovedformål at undersøge relevans eller pålidelighed for målinger eller skøn over dagsværdi, på trods af at dette emne glimrer ved sit fravær i revisionsforskningen.⁵ Begrebet dagsværdi gennemgås med to formål:

- at konstatere, at det isoleret set forekommer intuitivt appellerende, hvordan målinger til dagsværdi har langt større relevans for regnskabsbrugeren end historisk kostpris.

² (Steffensen, et al. 2007) s. 253n

³ Bemærk, at der i behandlingen tages udgangspunkt i den gældende begrebsramme. Begrebsrammen undergår i øjeblikket opdatering, hvor der på nuværende tidspunkt forefindes et høringsudkast om den ajourførte begrebsramme (ED CF). Projektet er et fælles projekt mellem amerikanske FASB (Financial Accounting Standards Board) og IASB. Således kommer IASB fremover formentlig til at overtage begrebet *troværdig repræsentation* fra den amerikanske FASB Concept Statement No. 2, som erstatning for begrebet *pålidelighed*; (FASB 2008), afsn. QC 7-QC 11

⁴ Deloitte's oversættelse (Deloitte 2009) af den foreslåede definition i (IASB 2009), s. 32: *”The price that would be received to sell an asset or paid to transfer a liability in an orderly transaction between market participants at the measurement date.”* Det beklages, at hypotetisk konjunktiv har en så klodset form særligt på dansk men også på engelsk. Definitionens materielle indhold er, jf. senere, at definitionen skal repræsentere en hypotetisk transaktion på målingsdatoen.

⁵ (Martin, Rich og Wilks 2006) s. 288

Det er således, i relation til regnskabets prognoseopgaver langt mere relevant for regnskabsbrugeren, hvilken værdi den enkelte virksomheds aktiver og forpligtelser har på en given balancedag, end hvad virksomheden oprindeligt betalte for aktiverne eller modtog for at påtage sig forpligtelserne, da transaktionerne oprindeligt blev gennemført, særligt når dette ligger langt tilbage i tid.

- at indikere, hvordan dels hastige ændringer i reguleringen og dermed anvendt regnskabspraksis, dels stadig øget kompleksitet i reguleringen, samt endelig den øgede mulighed for at anvende relativt subjektive forudsætninger om fremtiden samlet set bidrager til at mindske sikkerheden i opgørelsen samt forståelsen af de endeligt indregnede eller oplyste værdier af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Som afhandlingen vil understrege, er det teoretisk ideelle surrogat for dagsværdien af et aktiv, kapitalværdi. Kapitalværdien er den tilbagediskonterede nutidsværdi af de fremtidige nettopengestrømme, aktivet forventes at generere over aktivets levetid.

Ved anvendelse af kapitalværdi som surrogat for dagsværdi anvendes der derfor forudsætninger omkring fremtidens renteniveau og niveauet for afkastkrav, ledelsens anvendelse af aktivet, den forventede brugstid osv. Således anvendes ledelsens forudsætninger om forventninger til fremtiden ved skøn over dagsværdi, som indgår i regnskaberne. Dette erkendes tilsvarende ud fra aktivdefinitionen, der lægger vægt på ”fremtidige økonomiske fordele.”⁶ Således ligger det allerede implicit i regnskabets elementer, at der under det værdibaserede regnskabsparadigme er tale om et ”ex ante” perspektiv.

Som en konsekvens af, at det formueorienterede eller værdibaserede regnskabsparadigme vinder stadig større indpas, og at målinger til dagsværdi som en konsekvens heraf finder anvendelse inden for stadig flere regnskabsposter, er der således blevet øget behov for, at revisor har et dybdegående kendskab til, hvad begrebet dagsværdi angiver at dække over.

Afhandlingen vil således som første delformål redegøre for, hvordan dagsværdi defineres i årsregnskabsloven og endvidere undersøge, hvordan begrebet anvendes i et høringsudkast til en kommende international standard på området. Denne standard har som formål at samle alle krav og al vejledning om hvordan udøvelsen af skøn over dagsværdi skal gennemføres, men behandler ikke indregningsspørgsmål, altså hvornår dagsværdi skal anvendes.

⁶ ÅRL bilag 1.c.1

2.1.2 REVISION AF DAGSVÆRDIER

I takt med at der foregår en udvikling på det regnskabsmæssige område, medfører dette konsekvenser i form af krav om at der gennemføres ændringer i forbindelse med revisionen for at imødekomme den regnskabsmæssige forandring. Sådan må det også naturligt være en konsekvens af de særlige udfordringer ved revision af skøn over dagsværdier, at revisor har kendskab til indholdet af begrebet dagsværdi, herunder udøvelsen af målingen til dagsværdi.⁷

Revisorer i Danmark er underlagt at følge de danske revisionsstandards, der i alt væsentligt er oversættelser af de internationale regnskabsstandards, dog med fornødne tilpasninger, der vedrører national lovgivning.⁸ Således er den relevante internationale revisionsstandard for revision af målinger til, og skøn over dagsværdi, den ajourførte og reformattede ISA 540 R&R der, sammen med resten af clarity-standarden, træder i kraft for revisioner af årsrapporter, der påbegyndes efter 15.12.2009.⁹

I forbindelse med reformatteringen af ISA 540 R&R er der samtidig sket en ajourføring, således at den tidligere ISA 540 *Auditing accounting estimates and related disclosures (other than those involving fair value measurements)* og den tidligere ISA 545 *Auditing fair value measurements and disclosures* er blevet slået sammen i en ny, samlet standard. Den nye standard, ISA 540, får navnet *Auditing accounting estimates, including fair value estimates, and related disclosures*.¹⁰ Årsagen til at standarderne bliver slået sammen er, at der i praksis var problemer med at skelne mellem de to forskellige typer skøn, så der eksisterede en risiko for "standardshopping," sådan at den lempeligste standard for et specifikt regnskabsselement blev anvendt i tilfælde af usikkerhed omkring, hvad der var den relevante standard.

Da der således er tale om en ny revisionsstandard på et regnskabsområde med stadig øget betydning, bør alene dette påkalde sig interesse og opmærksomhed fra revisor.

Som følge af ovenstående må det være relevant for enhver revisor, der beskæftiger sig med området, at kende kravene til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, altså hvilke krav, der fremover stilles til revisor i forbindelse med revisionen samt hvilken vejledning, der findes til revisor i standardens supplerende materiale.

Da der således er udsendt et regnskabsmæssigt høringsudkast (ED) fra IASB omkring målinger til dagsværdi (IFRS ED FVM) og en ajourført og clarity-formateret version af den interna-

⁷ (Martin, Rich og Wilks 2006) s. 289, 292-293

⁸ Den fortsatte internationalisering af regnskabs- og revisionsstandards under hhv. IASB og IAASB medfører, at regnskabsstandarden, der kun er krav for klasse D virksomheder, dog via EU har en vis afsmittning på den danske regulering for mindre virksomheder. Således er den første værdibaserede danske ÅRL baseret på 4. direktiv, som er baseret på IFRS.

⁹ R&R: *Revised* (ajourført) & *Redrafted* (reformatteret efter clarity-drafting standarder)

¹⁰ På dansk formentlig: "Revision af regnskabsmæssige skøn, herunder regnskabsmæssige skøn over dagsværdi og tilknyttede oplysninger."

tionale revisionsstandard om revision af regnskabsmæssige skøn, herunder revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, synes tiden moden til et speciale omhandlende revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.¹¹

Det andet delformål med denne afhandling er derfor at få afklaret, hvilke krav der fremover stilles til og hvilken vejledning, der fremover er til rådighed for revisor i revisionen af skøn over dagsværdi.

2.1.3 "HØJ GRAD AF SIKKERHED" VED SKØN OVER DAGSVÆRDI

En afhandling der udelukkende gennemgår begrebet dagsværdi for efterfølgende at undersøge de revisionsmæssige krav i relation til regnskabsmæssige skøn over dagsværdier er dog, på trods af, at der er tale om nye standarder, i bedste fald uinteressant og trivielt. Den specielle vinkling, der påstår at gøre denne afhandling fagligt relevant og interessant er en teoretisk refleksion over standardernes interne konsistens og samspil i forhold til de revisionsfaglige nøglebegreber, herunder særligt, hvad der ligger i begrebet "høj grad af sikkerhed."

Derfor vil de centrale revisionsfaglige begreber, væsentlighed, risiko og bevis indledningsvis blive præsenteret relativt generisk og dernæst, når det er fastslået, hvad begrebet dagsværdi angiver at repræsentere og hvilke krav og hvilken vejledning, der er tilgængelig ved revisionen blive behandlet i forhold til de to regnskabs- og revisionsstandarder. Dette sker for at afklare i indholdet af begrebet "høj grad af sikkerhed" i relation til revision af skøn over dagsværdi. Problemet eksemplificeres ved et tilsyneladende paradoks;

Revisor skal i revisionspåtegninger på historiske finansielle regnskaber opnå "høj grad af sikkerhed" for at regnskabet er uden væsentlig fejlinformation. Endog i tilfælde, hvor aktiver og forpligtelser, der måles til dagsværdi potentielt udgør en stor del af balancesummen, f.eks. større finansielle virksomheder. Under de aktuelle økonomiske forhold vil disse regnskabsmæssige skøn over dagsværdier i de tilfælde, hvor der er mangel på tilstrækkeligt markedsinput, skulle opgøres ved anvendelse af værdiansættelsesmodeller og input til disse, som består af subjektive forudsætninger om fremtiden. Fraværet af noterede priser eller manglen på et aktivt marked medfører dermed et øget indhold af subjektivitet ved fastlæggelsen af forudsætningerne og dermed udøvelsen af skønnet, hvilket fører til øget usikkerhed omkring målingen.

Modsat fuldstændige historiske regnskaber med generelt formål efter RS 700, forventes det normalt kun af revisor, at der i erklæringer, der afgives på budgetter og fremskrivninger efter

¹¹ (IASB 2009) IFRS ED FVM: "Exposure Draft for International Financial Reporting Standard on Fair Value Measurements"

RS 3400 opnås begrænset sikkerhed omkring ledelsens forudsætninger for budgettet/fremskrivningen.¹²

Forskellen mellem de to grader af sikkerhed for erklæringsemner, der potentielt er stort set identiske i indhold i kraft af anvendelsen af subjektive forudsætninger om fremtidig udvikling, er således det tilsyneladende paradoks, der medfører fastlæggelsen af afhandlingens undersøgelsesemne.

Diskussionen sigter derfor mod at nå til forståelse af de faktorer, der gør, at revisionsstandarderne lægger op til forskellige grader af sikkerhed, revisor kan afgive erklæring med, samt indholdet af begrebet ”høj grad af sikkerhed.” Det indebærer opnåelse af en forståelse af, hvad standarderne mener med de revisionsmæssige nøglebegreber, der har indflydelse på begrebet høj grad af sikkerhed, hhv. begrænset sikkerhed;

- Væsentlighed
- Risiko
- Bevis

Afhandlingen mål er at nå frem til at kunne placere begreberne og deres anvendelse i relation til hinanden og til revision af skøn over dagsværdi hhv. undersøgelse af fremadrettede finansielle oplysninger, således at det virker teoretisk redeligt og intuitivt appellerende, hvorfor der er forskel på graden af sikkerhed for de to typer erklæringsemner.

Afhandlingens tredje delformål er derfor at undersøge begrebet ”høj grad af sikkerhed” i relation til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Begrebets indhold undersøges i forhold til, hvilke iboende begrænsninger, der definerer forskellen til en teoretisk absolut sikkerhed, og hvordan forskellen mellem begreberne absolut sikkerhed og høj grad af sikkerhed bl.a. defineres af selve dagsværdibegrebet efter IFRS ED FVM og dels af revisionen af skøn over dagsværdi efter ISA 540 R&R.

2.1.4 OPSUMMERING AF PROBLEMFELT

Revisors opgave i forbindelse med revision af fuldstændige regnskaber, er, som offentlighedens tillidsrepræsentant at afgive revisionspåtegninger med høj grad af sikkerhed for at et fuldstændigt regnskab ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Arten og pålideligheden af den information, der er tilgængelig for ledelsen i forbindelsen med udøvelsen af regnskabs-

¹² Revisor er dog ikke afskåret fra at afgive erklæringer med høj grad af sikkerhed efter RS 3400, men jf. ordlyden af bl.a. afsn. 9 er det tydeligt, at dette bør høre til absolut sjældne tilfælde.

mæssige skøn over dagsværdi, varierer meget. Dette påvirker målingsusikkerheden, som kan medføre betydelig risiko for væsentlig fejlinformation i regnskabet.

Historiske finansielle regnskaber kan potentielt indeholde en relativt stor subjektivitet i forbindelse med skøn over den fremtidige udvikling, endog for regnskabsposter, der er vurderet til at være en ”betydelig risiko” for væsentlig fejlinformation. Revisionsstandard RS 700 angiver, at der i påtegningen på fuldstændige regnskaber med et generelt formål medgives høj grad af sikkerhed for at regnskabet er uden væsentlig fejlinformation.

I modsætning til dette afgiver revisor typisk kun erklæringer med begrænset sikkerhed i relation til ledelsens forudsætninger vedrørende fremadrettede informationer efter RS 3000/RS 3400.

Det tilsyneladende paradoks, der ligger til grund for afhandlingens problemstilling er således, hvordan revisor kan medgive ”høj grad af sikkerhed” i påtegninger på regnskaber, der indeholder mange skøn over dagsværdi, når der modsat kun medgives ”begrænset sikkerhed” i relation til ledelsens forudsætninger i erklæringer på budgetter og fremskrivninger.

Som følge af ”finanskrisen” med lav likviditet og faldende markedspriser på ejendomme og illikvide værdipapirer med deraf følgende øget incitament til skævhed i ledelsens skøn, samt den generelle tendens til øget anvendelse af et værdibaseret regnskabsparadigme er det endvidere blevet gjort endnu mere højaktuelt at undersøge følgende problemstilling:

2.1.5 PROBLEMFORMULERING

I hvor stor udstrækning er det teoretisk forsvarligt at afgive påtegninger med høj grad af sikkerhed omkring regnskabsmæssige skøn over dagsværdier?

I problemformuleringen anvendes formuleringen ”[i] hvor stor udstrækning” for at give plads til en kvalitativ vurdering. Formuleringen ”teoretisk forsvarligt” er ment som en illustration af afhandlingens sigte mod en teoretisk problematiserende behandling af regnskabs- og revisionsreguleringens begreber og interne konsistens samt en normativ diskussion af eventuelle svagheder i definitionerne.

Endeligt er selve emneområdet repræsenteret ved ”påtegninger med høj grad af sikkerhed omkring regnskabsmæssige skøn over dagsværdier.” Her er det selve begrebet ”høj grad af sikkerhed,” som er det væsentlige. Afhandlingens fokus på dette begreb er som tidligere nævnt udsprunget af paradokset mellem at der afgives to forskellige grader af sikkerhed for

erklæringsemner, der potentielt er stort set ens i forhold til graden af subjektivitet der er involveret ved udarbejdelsen.

Undersøgelsesemnet er således, hvad begrebet ”høj grad af sikkerhed” indebærer i relation til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

2.1.6 ARBEJDSSPØRGSMÅL

For at nå frem til at kunne diskutere selve problemformuleringen på en kvalificeret måde, vil afhandlingen naturligt starte med at redegøre for følgende arbejdsspørgsmål, der hver adressere et af delformålene som præsenteret i afsnittene 2.1.1-2.1.3. Formålet med besvarelsene af de enkelte spørgsmål er, at de aggregeret set vil kunne bidrage til besvarelsen af problemformuleringen. Disse to første arbejdsspørgsmål udgør således forudsætninger for den efterfølgende kvalificerede diskussion, der udfoldes som besvarelse på arbejdsspørgsmål 3.

- Hvad indeholder begrebet regnskabsmæssige skøn over dagsværdi?
 - o Herunder vil besvarelsen fokusere på indholdet af og reguleringen af begrebet ”dagsværdi”
- Hvordan revideres regnskabsmæssige skøn over dagsværdi og hvilken vejledning findes der til revisor?
 - o Begrebet diskuteres ud fra den kommende clarity-standard på området.
- Hvordan relaterer begrebet ”høj grad af sikkerhed” sig til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi?
 - o Herunder undersøges, hvilke iboende begrænsninger, der påvirker graden af sikkerhed ved dels udarbejdelsen, dels ved revisionen af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Diskussionen, der udspringer af tredje arbejdsspørgsmål inddrager den viden, der er blevet redegjort for i kapitel 3 om dagsværdibegrebet og kapitel 4 og 5, der omhandler de revisionsfaglige nøglebegreber og revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Således er de tre hovedsagelig redegørende kapitler en forudsætning for det mere diskuterende kapitel 6.

2.2 METODE

Videnskabsteoretisk er afhandlingens altovervejende udgangspunkt den kritiske juridiske metode. Dette indebærer at der er stort fokus på fortolkningen af retskilder. I denne afhandlings kontekst hører regnskabs- og revisionsstandarderne under begrebet retskilder, da disse

er hhv. lovhjemlet gennem hhv. IAS-forordningen¹³ og anses som en del af den retlige standard, god revisionsskik. Endvidere kan det forventes at clarity-standarderne godkendes af EU til efterfølgende implementering i Danmark af Erhvervs- og selskabsstyrelsen efter bemyndigelsen i RL § 16, stk. 4.¹⁴

Hvorvidt metodeanvendelsen i afhandlingen er korrekt afhænger bl.a. af at den anerkendes af kyndige revisorer, der fortolker samme retskilde, og at der således er konsensus omkring fortolkningen.¹⁵ Dette er bl.a. også formålet med FSRs responsumudvalgs mandat, dels at tolke standarderne, men måske særligt at udfylde den til professionen hørende retlige standard, ”god revisionsskik.” En sådan retlig standard er i konstant udvikling på baggrund af revisorloven, de forskellige revisionsstandarde, bekendtgørelser, etiske retningslinjer, responsaer og revisornævnskendelser.¹⁶ Derfor vil udsendelsen af nye standarder på revisionsområdet også medvirke til den retlige standards udvikling. Hvad der hidtil har været god revisionsskik er således ikke tilstrækkeligt i al evighed. Revisors faglige opdatering er således en del af god revisionsskik.

Denne afhandling metodeanvendelse bør derfor vurderes på overensstemmelse med efterfølgende responsa og disses udfyldelse af begrebet god revisionsskik, samt anden autoritativ fortolkning af standarderne.

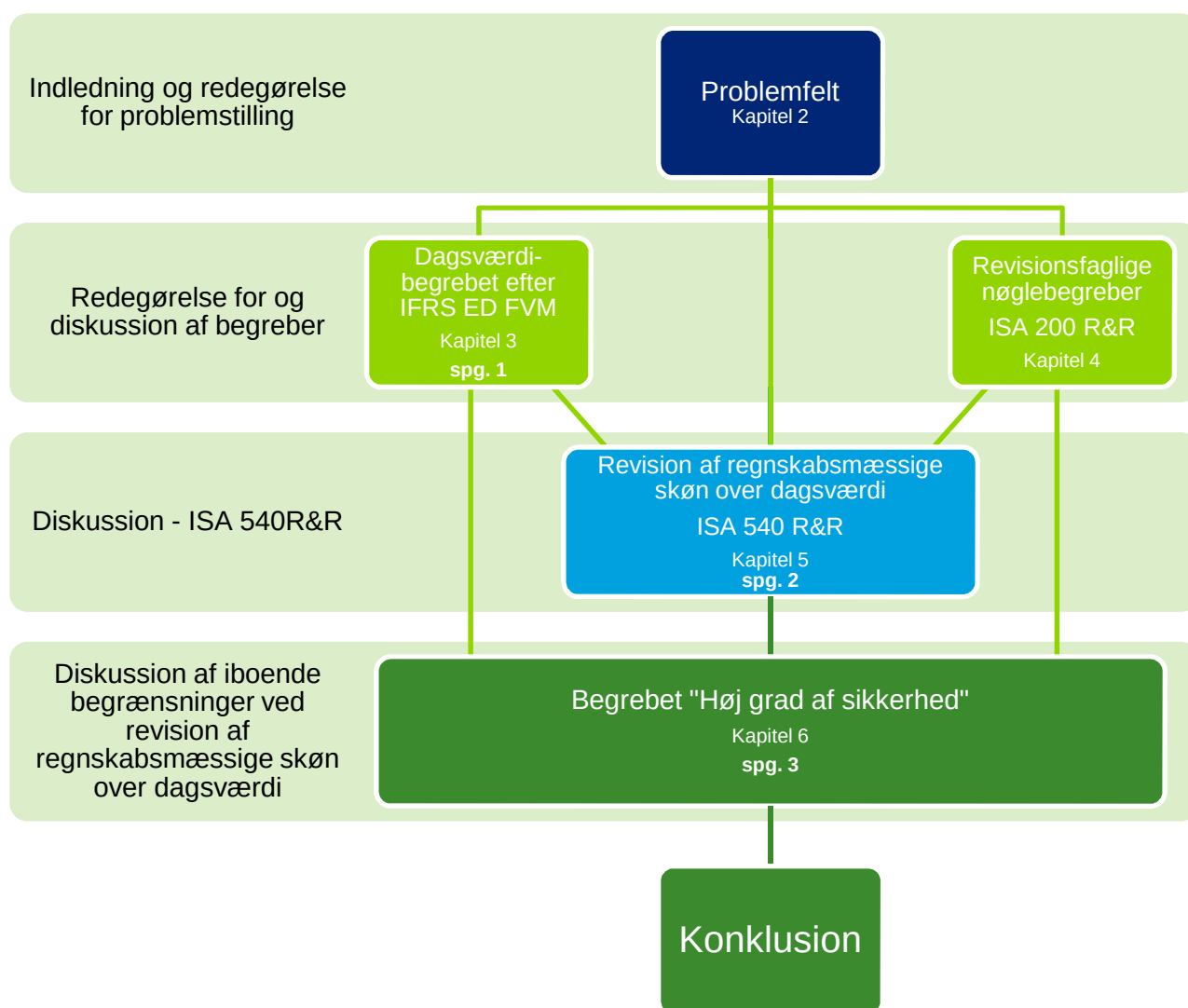
Progressionen i opgavens argumentation fremgår af afsnittene 2.1.1 til 2.1.3 herover og de efterfølgende tre arbejdsspørgsmål, der skal adressere de enkelte delformål, men afhandlingens opbygning fremgår i øvrigt af nedenstående figur.

¹³ (EF 1606 2002)

¹⁴ (Langsted, Andersen og Kiertzner 2008) s. 140

¹⁵ (Blume 2006) s. 51

¹⁶ (Sørensen 2008) s. 18

Figur 1 Afhandlingens design

2.2.1 ANVENDELSE AF BEGREBER I AFHANDLINGEN

I afhandlingen er begreberne ”måling til dagsværdi” og ”skøn over dagsværdi” anvendt med forskellig betydning og en afklaring af dette er afgørende for forståelsen af afhandlingen. ”Måling til dagsværdi” anvendes hovedsagelig i regnskabsreguleringen, hvor ordet *måling* anvendes generelt som udtryk for en proces vedrørende værdiansættelse. Begrebet antyder dog, at der er tale om en beløbsmæssig uomtvistelig og nøjagtig fastlæggelse af en transaktions eller en balanceposts ”sande” værdi.

I revisionsstandarden ISA 540 R&R samt i denne afhandling anvendes snarere begrebet *skøn over dagsværdi*. Begrebet anvendes for målinger til dagsværdi, hvorom der er skønsmæssig usikkerhed og dermed en iboende mangel på præcision forbundet med målingen. Begrebet skøn over dagsværdi er dermed den delmængde af målinger til dagsværdi, hvor der er invol-

veret skøn. Det vil sige, at der er tale om niveau 2 og særligt niveau 3 i det dagsværdihierarki, der præsenteres i afsnit 3.9, hvor sondringen mellem begreberne endvidere diskuteres yderligere.

I denne afhandling anvendes som nævnt begrebet *skøn over dagsværdi* som hovedregel, da afhandlingen netop har fokus på den usikkerhed, der eksisterer ved målingen af dagsværdier, hvor der er en iboende mangel på præcision i målingen, og at værdien derfor ikke kan opgøres på et udelukkende objektivt grundlag, hvilket kan medføre påvirkning af revisors mulighed for at opnå den ønskede grad af overbevisning og sikkerhed omkring værdiansættelsen.

2.2.2 AFGRÆNSNING

Vedrørende den regnskabsmæssige gennemgang af begrebet dagsværdi, afgrænses der fra egentlige indregningsspørgsmål, dvs. spørgsmålet om, hvornår dagsværdi skal anvendes. I stedet lægges fokus på målingsproblemer, herunder særligt de udfordringer som manglen på objektivt og markedsbaseret input til værdiansættelsesmodeller har for pålideligheden og, som følge heraf, også på relevansen af skønnet.

Undersøgelsesformålet vedrørende begrebet dagsværdi i en regnskabsmæssig kontekst er altså, *hvordan* regnskabsmæssige skøn over dagsværdi foretages, ikke *hvornår*. Endvidere diskuteres kun pålideligheden af skøn over dagsværdi og dette kun meget kortfattet. Relevansen og de øvrige grundlæggende forudsætninger i ÅRL § 13 undersøges og diskuteres ikke grundigt, men anvendes blot, uden stillingtagen til indholdet af begreberne, i det omfang det skønnes relevant for problemstillingen.

På grund af afhandlingens formål afgrænses der fra en komplet gennemgang af den regnskabsmæssige begrebsramme, herunder de fem niveauer samt det fuldstændige kvalitetshierarki. Fra kvalitetshierarkiet inddrages kun de to primære egenskaber ved regnskabsinformation i afhandlingen. Begrebet pålidelighed diskuteres og analyseres, mens begrebet relevans kun anvendes, jf. ovenfor. Dette sker i afhandlingens behandling af begrebet dagsværdi, og anvendelsen er meget begrænset.

En negativ afgrænsning i relation til det revisionsmæssige indhold er, at ”almindelige” regnskabsmæssige skøn, f.eks. hensættelse til tab på dubiøse debitorer kun behandles i det omfang, at overvejelser og revisionshandlinger har relevans for både de almindelige regnskabsmæssige skøn og for målinger til dagsværdi. Dette medfører, at hele afsnittet om krav i ISA 540 R&R har relevans, mens det kun er de dele af det supplerende materiale, der adresserer regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, som behandles mere indgående.

Afhandlingens fokus generelt er de forventninger til fremtiden, der inddrages i skøn over dagsværdi og derfor vil de aspekter af standarden, der vedrører begge typer skøn blive behandlet med fokus på revision af målinger til dagsværdi. Forskellen mellem de to typer skøn er i teorien uproblematisk, da ISA 540 R&R definerer målingsformålet ved skøn over dagsværdi som en måling på statustidspunktet, uden nogen form for overvejelse af forventninger til fremtiden, modsat de "almindelige" skøn.¹⁷ Skelnen mellem de to typer skøn er dog svære i praksis, da begrebet dagsværdi kan indeholde endog betydelig inddragelse af forventninger til fremtiden. Dette tydeliggøres både i IFRS ED FVM og senere i denne afhandling.¹⁸

Endvidere er det fravalgt at behandle de afsnit i ISA 540 R&R, der ikke har generelt formål. Dette medfører at afsnit, der specifikt vedrører små virksomheder eller offentlige virksomheder ikke behandles.

Vedrørende revisionsstandarderne anvendes flere af claritystandarderne, herunder væsentligst ISA 540 R&R.¹⁹ Det vurderes relevant at anvende claritystandarder frem for gældende standarder, da claritystandarderne er vedtaget i IAASB og også i dansk kontekst vil være gældende for revision af regnskaber for perioder, der begynder 15. december 2009 eller senere.

Hvad angår regnskabsstandarder, anvendes kun IASBs begrebsramme og udkastet til IFRS om dagsværdi, *International Financial Reporting Standard, Exposure Draft: "Fair Value Measurements,"* (IFRS ED FVM) samt enkelte henvisninger til andre standarder. Begrebsrammen har været under ajourføring siden 2004 og projektet er endnu ikke færdiggjort. Enkelte faser ligger i høringsudkast, men det er muligt at kommende faser af projektet vil ændre de "færdiggjorte" faser. Endvidere foreligger der endnu ikke noget tidspunkt for ikrafttrædelse. Endeligt vil udbyttet af at benytte udkastene til den ufærdige begrebsramme formentlig ikke stå mål med indsatsen, da de, rent begrebsmæssigt, ret væsentlige materielle ændringer i begrebsrammen formentlig først vil kunne erkendes, når der endnu længere ude i fremtiden udstedes standarder for konkrete områder på baggrund af den nye begrebsramme. Dette er en konsekvens af begrebsrammens natur.

Modsat er det positivt tilvalgt at anvende høringsudkastet IFRS ED FVM på trods af dets status som høringsudkast og manglende vedtagelse af ikrafttrædelsestidspunkt. Dette skyldes, at der jf. høringsudkastet selv, ikke introduceres nye krav, men udelukkende gives vejledning til

¹⁷ Den skarpe opdeling er sandsynligvis en konsekvens af at revisionsstandard om skøn er en sammenlægning af to tidligere standarder, der hhv. behandler "almindelige" skøn og skøn over dagsværdi.

¹⁸ Jf. også afsnit 5.4.3 om denne skelnen og det relativt snævre dagsværdibegreb i revisionsstandard.

¹⁹ Øvrige anvendte claritystandarder fremgår af litteraturfortegnelsen bagerst i afhandlingen.

udøvelse af regnskabsmæssige skøn over dagværdi, samt at vedtagelsen i den nuværende form vurderes nogenlunde sikker.

Dette afslutter de indledende faser af afhandlingen, da emneområde, problemformulering og operationalisering af problemformuleringen, jf. metodeafsnittet, er afgrænset til et omfang, der forekommer fagligt ambitiøst, praktisk muligt, samt afgrænset i omfang i forhold til afhandlingens relative tyngde i uddannelsen.

3

REGNSKABSMÆSSIG REGULERING AF BEGREBET DAGSVÆRDI

Dette kapitel har til formål at besvare det første arbejdsspørgsmål, jf. afsnit 2.1.6:

- Hvad indeholder begrebet regnskabsmæssige skøn over dagsværdi?
 - o Herunder vil besvarelsen fokusere på indholdet af og reguleringen af begrebet ”dagsværdi”

Begrebet ”regnskabsmæssige skøn” stammer fra revisionsstandarden ISA 540 R&R og omhandler tilnærmelse af beløb for regnskabsmæssige poster, hvorom der er skønsmæssig usikkerhed omkring enten udfaldet af fremtidige begivenheder eller om målingen af aktiver og forpligtelser til dagsværdi på balancedagen.²⁰ Da begrebet vedrører revisionsstandarden behandles det ikke nærmere i dette kapitel, hvor fokus lægges på den regnskabsmæssige del. Begrebet behandles i stedet under afsnit 5.4.6.

Kapitlet er opbygget med en indledende gennemgang af den formelle lov- og standardmæssige regulering af begrebet. Dernæst gennemgås det teoretiske princip om værdibaseret regnskabsteori, der er grundlaget for den øgede anvendelse af dagsværdibegrebet. Dette fører frem til den mere konkrete udredning, som omhandler hvordan begrebet anvendes ved måling og særligt skøn over dagsværdi IFRS ED FVM.

Gennemgangen behandler kun de aspekter ved begrebet dagsværdi, der har relevans for afhandlingen og er derfor afgrænset til forhold, der medfører, at dagsværdier er udsat for skønsmæssig usikkerhed, hvilket medfører manglende klarhed om graden af pålidelighed.

Som antydnet i indledningen er måleattributten dagsværdi nært forbundet til det værdibase-rede regnskabsparadigme, der i dag må siges at være det herskende regnskabsparadigme. Således er både de amerikanske SFAS’er, de internationale IFRS’er/IAS’er og den danske ÅRL opbygget ud fra et formueorienteret/værdibaseret regnskabsparadigme.

²⁰ ISA 540 R&R afsn. 7(a)

3.1 REGULERINGEN

I dansk kontekst var lovgivningen om selskabers aflæggelse af eksternt regnskab frem til 1981 indeholdt i aktie- og anpartsselskabslovene, men fra og med 1981 blev regnskabsbestemmelserne i kapitalselskabslovene udskilt i ÅRL, som en konsekvens af det betydelige omfang af 4. direktiv. ÅRL var således den danske implementering af dette direktiv.²¹

ÅRL giver i § 136, stk. 2 Erhvervs- og selskabsstyrelsen bemyndigelse til at uddelegere udarbejdelsen af regnskabsstandards til et privatsektororgan. Indtil videre er denne bemyndigelse ikke udnyttet, og det anses også som usandsynligt, at der oprettes et dansk privatsektororgan, med den aktuelle store tilslutning omkring IFRS.

ÅRL er en rammelov, som dog fra og med 2001-udgaven har været væsentligt inspireret af de internationale regnskabsstandards. Dette ses bl.a. i kraft af den, i forhold til tidligere, mere værdibaserede tilgang og det faktum at kvalitetshierarkiet og generalklausulen er implementeret i §§ 11-13 og i øvrigt på mange konkrete områder vedr. indregning og måling. Den væsentligste forskel mellem ÅRL og IFRS er formentlig omfanget af noteoplysninger, hvor kravene til omfanget og graden af specifikation i noter er langt større i IFRS end i ÅRL.

En af årsagerne til at lovreguleringen således stadig er relativt begrænset i forhold til regnskabsstandards og der i større grad anvendes privatsektorregulering i kraft af IFRS frem for lovgivning, er formentlig, at privatsektorregulering er langt mere dynamisk og fleksibelt end lovgivning.²² Endvidere har standarderne et højt teknisk indhold som i højere grad er af faglig karakter end det er af samfundsmæssig og politisk interesse.²³

Kun selskaber i regnskabsklasse D er, i kraft af IAS-forordningen forpligtet til at aflægge regnskab efter de internationale regnskabsstandards fra IASB.²⁴ Disse IAS'er/IFRS'er er som nævnt meget omfattende og detaljerede i deres udformning og er, efter min vurdering, langt fra den påståede principbaserede ideologi, som IASB ellers påstår at hylde.

Den danske ÅRL har, som allerede nævnt, været baseret på de internationale regnskabsstandards siden 2001 og regulering, der i dag optræder i IFRS antages at få betydning for dansk lovgivning fremadrettet. Enten gennem udfyldelse af den retlige standard, "god regnskabs-skik" eller gennem opdatering af ÅRL.

²¹ (Elling 2002) s. 60-62

²² (Elling 2002) s. 65

²³ (Elling 2002) s. 65

²⁴ (EF 1606 2002)

3.2 VÆRDIBASERET REGNSKABSPARADIGME

Frem til og med 1981-udgaven af ÅRL var det ”præstationsorienterede” eller ”transaktionsbaserede” paradigme stadig det herskende paradigme. Årsregnskabsloven af 1981 var implementeringen af EU's fjerde regnskabsdirektiv, som i al væsentlighed var inspireret af tysk regnskabspraksis, med deraf følgende fokus på bankernes informationsbehov. Det præstationsbaserede paradigmes hovedprincip er at måle virksomhedens periodevise resultat på transaktionsniveau. Balancen er i relation til denne teori er sekundær og udtrykker blot transaktioner, der på statusdagen er uafsluttede.²⁵

Som følge af, at regnskabsparadigmet med sit fokus på det periodevise resultat har indregning af indtægter og omkostninger som det primære fokusområde, udtrykkes periodens overskud ved forskellen på indtægter om omkostninger. Endvidere medfører fokus på transaktioner en anvendelse af historisk kostpris som måleattribut. Denne måleattribut hylder i langt højere grad pålideligheden end relevansen, når måleattributtens forhold til de grundlæggende kvalitetskrav for regnskabsinformation overvejes.

Som modsætning til det præstationsorienterede regnskabsparadigme opstod et værdibaseret regnskabsparadigme, der i stort set alle henseender er i opposition til det præstationsorienterede. For det første er det ikke periodens resultater, der er i fokus, men snarere den værdi, aktiver og forpligtelser repræsenterer pr. statusdagen. Inden for dette paradigme er målingsformålet således ofte dagsværdi. Paradigmet er kraftigt understøttet af et deduktivt arbejde omkring fra slut 70'erne under FASB i USA. Arbejdet havde som hovedformål at udarbejde en regnskabsmæssig begrebsramme, der på et normativt niveau tager stilling til, hvad det eksterne regnskabs funktion og målsætning er. Ud fra den eksplicite proklamation af regnskabet væsentligste funktion som beslutningsstøtte til potentielle investorer, er der opstillet visse kvalitetskrav til regnskabsmateriale, herunder de to primære egenskaber ved regnskabsinformation, relevans og pålidelighed, samt den tidligere antydende friktion mellem disse to.²⁶

3.3 KVALITETSHIERARKIET

Relevans og pålidelighed er de to ”*primære egenskaber*” i IASBs kvalitetshierarki, som udledes af den regnskabsmæssige begrebsramme.²⁷ Således fremgår de to egenskaber også af ÅRL.²⁸

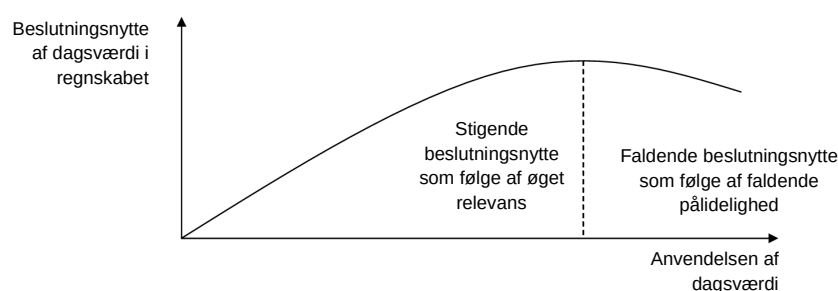
²⁵ (Elling 2002) s. 69-72, ibid. s. 83

²⁶ ibid. s. 129, 159

²⁷ Begrebsrammen er i øjeblikket under ajourføring og ligger i udkast. I udvalgsarbejdet indgår der i øjeblikket ikke et kvalitetshierarki, men i stedet tale om *fundamental characteristics (relevance)*, som defineres ved at information er enten bekræftende eller forudsigende, eller begge

Måleattributten dagsværdi er i sig selv indført af hensyn til relevans, herunder aktualiteten af informationen og den deraf følgende brugbarhed til beslutningstagen. Regnskabsudarbejder skal dog også være opmærksom på pålideligheden, da manglende pålidelighed ved målingen bl.a. kan medføre, at indregningskriteriet om pålidelig måling ikke imødekommes. Endvidere vil en for lav pålidelighed også medføre lavere relevans af regnskabet, jf. nedenstående figur.

Pålidelighed, herunder verificerbarhed af skøn over dagsværdi en udfordring for revisor i forhold til historisk kostpris, fordi skøn over dagsværdi er langt mere subjektive af natur og derfor kræver større udøvelse af professionel dømmekraft.²⁹ Dagsværdidefinitionen angiver, jf. nedenfor, at dagsværdien ved fraværet af faktisk gennemførte transaktioner med identiske eller sammenlignelige aktiver f.eks. kan være en hypotetisk handelsværdi mellem markedsdeltagere eller en nutidsværdi af forventede fremtidige pengestrømme. En sådan værdi må alt andet lige være væsentlig mindre verificerbar end en historisk kostpris, der f.eks. kan kontrolleres til underliggende bilag og afskrivninger eller amortisering kan efterregnes. Nedenstående figur illustrerer forholdet mellem relevans og pålidelighed for dagsværdimålinger i relation til beslutningsstøtte.

Figur 2 Beslutningsnytte af dagsværdimetoden i regnskabet³⁰

Spændingen mellem de primære kvaliteter er for dagsværdibegrebet en afvejning mellem på den ene side, hvornår relevansen af finansiell information er så høj, at brugerne ville disponere anderledes hvis de kendte den og på den anden side, hvornår informationen ikke kan opgøres tilstrækkeligt pålideligt til at have relevans og til at kunne honorere indregningskriteriet om pålidelig måling. I bemærkningerne til ÅRL nævnes det som illustration af denne afvejning, at *"... dagsværdi er således ikke et fast målegrundlag, men snarere en målsætning og en proces, der gennemføres af virksomheden for at nå frem til det mest relevante - og*

dele; *faithful representation*, som består af *neutrality*, *completeness*, og *freedom from error*) og *enhancing characteristics* (*Comparability*, *Verifiability*, *Timeliness* og *Understandability*); Den kommende ajourførte begrebsramme anvendes ikke i denne afhandling, jf. argumentationen sidst i afsnit 2.2.2; (IASB 2006)

²⁸ ÅRL §12, stk.3

²⁹ (FEE 2009) s. 2

³⁰ Egen tilvirkning efter (Holm og Østrup 2009) s. 106

*samtidig efter omstændighederne pålidelige - målegrundlag for aktivet henholdsvis forpligtelsen.*³¹

Hvor investorer formentlig ønsker relevanskriteriet tillagt størst betydning, er revisorer og kreditorer sandsynligvis tilbøjelige til i højere grad at tillægge pålideligheden, herunder særligt verificerbarheden betydning, da verificerbarheden af informationen medvirker til øget egnethed af det indsamlede revisionsbevis for revisor hhv. pålidelig opgørelse af, hvilket beløb kreditoren kan forvente at genindvinde.

Helt principielt og teoretisk eksisterer begrebet dagsværdi kun som en markedspris under perfekte og komplette markedsforhold. Alle markedsdeltagere har derved fuldt kendskab om alle aktiver og forpligtelses værdier og der eksisterer ikke transportomkostninger. Måleattributten er således et teoretisk ideal, der i praksis forsøges tilnærmet ved brug af surrogater.

I 2008 har de to cand.merc.aud-studerende, Troels Mikkelsen, Martin Therkildsen som afslutningen på deres studie gennemført en analyse af begrebet dagsværdi på grundlag af det diskussionspapir, der har resulteret i det høringsudkast, der diskuteres nedenfor. De konkluderer på deres analyse, at dagsværdi har sin berettigelse i en ideel verden uden handelsbarrierer og transaktionsomkostninger og at dagsværdien i dette scenarie er sammenfaldende med kapitalværdien. De konkluderer endvidere at dagsværdi også har sin berettigelse i virkelighedens verden, men at der er inkonsistens i anvendelsen på tværs af IFRS-standarderne. I virkelighedens verden bliver der tale om øget indhold af subjektive forudsætninger i skøn over dagsværdi. Afhandlingen konkluderer endvidere, at kompleksiteten efter deres vurdering ikke mindskes ved den nye IFRS ED FVM og endeligt, at begrebet dagsværdi ikke bør anvendes som samlebegreb for flere forskelligartede måleattributter. Den gennemgående bekymring, som jeg i øvrigt deler, er den potentielle mangel på pålidelighed ved målingen.³²

3.4 DEFINITION

Den gældende danske definition af begrebet dagsværdi findes i bilag 1.D. til ÅRL:

”Dagsværdien er det beløb, hvormed et aktiv kan udveksles eller en forpligtelse kan udlignes ved transaktioner mellem af hinanden uafhængige parter.”

Denne definition er en oversættelse af dagsværdibegrebet fra IAS 39 om finansielle instrumenter. I IAS 39 er den gældende definition udformet således:

³¹ (KPMG 2008) s. 238, se også (Steffensen, et al. 2007) afsn. 373

³² Vedrørende konsistens, (Mikkelsen og Therkelsen 2008) s.114-115; vedrørende ét samlet begreb, ibid. s. 116 og endelig vedrørende kompleksitet, ibid. s. 115

”Fair value is the amount for which an asset could be exchanged, or a liability settled, between knowledgeable, willing parties in an arm’s length transaction.”³³

Der er formentlig ikke tilsigtet nogen materielle forskelle mellem definitionerne. Den eneste forskel i selve formuleringen er det bemærkelsesværdige fravær af fokus på forcerede transaktioner i den danske definition. Dog sigter formuleringen om *uafhængige parter* formentlig mod at kunne indeholde antagelsen om villige parter. Det antages derfor at ligge i begge formuleringer, at sælger ikke er presset til at indgå i transaktionen f.eks. pga. økonomiske vanskeligheder eller den omstændighed, at der kun findes én mulig køber af aktivet. Modsat forudsættes det også, at køber ikke er over-ivrig, f.eks. som følge af, at der kun eksisterer det ene specifikke aktiv. Begrebet dagsværdi kan i denne definition bedst karakteriseres som upræcist, hvis man opfatter begrebet direkte som en måleattribut. For det første gøres det ikke rede for, om der er tale om salgsværdi (exit-pris) eller genanskaffelsesværdi (entry-pris). For det andet er det uklart, hvad der menes med at en forpligtelse *udlignes*, da dette jo sandsynligvis må referere til den specifikke kreditors fordring og ikke til *uafhængige parter* (*markedsdeltagere*). Endeligt er det ikke eksplicit angivet, hvorvidt der er tale om at udvekslingen eller udligningen finder sted på målingsdatoen eller på et andet tidspunkt. Dette kan f.eks. have betydning for, om salgsværdi eller nettorealiseringsværdi skal anvendes som surrogat for dagsværdien ved en forudsætning om exit-pris.

IFRS-reguleringen indeholder på nuværende tidspunkt ikke én endelig definition på begrebet dagsværdi, om end definitionen fra IAS 39 formentlig er den mest anvendte. Vejledning vedrørende måling til dagsværdi er tilføjet til de relevante standarder af IASB og tidligere af IASC over en lang årrække efterhånden som dagsværdi fremstod som det mest passende mål for visse typer af aktiver og forpligtelser. Som en konsekvens heraf er krav og vejledning vedrørende målinger til dagsværdi spredt over mange standarder og er ikke altid intern konsistent. IASB har også selv indset, at dette forhold tilføjer unødigt kompleksitet til IFRS og bidrager til forskellighed i den praktiske anvendelse.³⁴

IASB udsendte i maj 2009 det omtalte høringsudkast, om *Fair Value Measurements* for at imødekomme denne udfordring.³⁵ Det udsendte udkast har netop som erklæret formål at etablere én samlet kilde til vejledning for alle målinger til dagsværdi, der er krævet eller tilladt i IFRS, hvilket skulle kunne reducere kompleksiteten og forbedre konsistensen i anvendelsen. Endvidere er formålet at præcisere definitionen af dagsværdibegrebet for bedre at

³³ IAS 39, afsn. 9

³⁴ (IASB 2009) s.5; (IASB 2009) afsn. BC2

³⁵ (IASB 2009)

kunne kommunikere formålet med målinger til dagsværdi.³⁶ Den nye definition antages at imødekomme de tre identificerede mangler ved den eksisterende definition.³⁷

Dagsværdien defineres i udkastet som:

*”...den pris, der kunne opnås ved at sælge et aktiv, eller skulle betales for at overdrage en forpligtelse gennem en almindelig transaktion mellem markedsdeltagere på målingstidspunktet.”*³⁸

Som det tydeligt ses af definitionen er den designet til at imødekomme netop de udfordringer, der blev identificeret ovenfor. Begrebet at *overdrage en forpligtelse* vakte en del undren under kommenteringsperioden, da dette sjældent sker i praksis. Endvidere erkendes det, at der ligger usikkerhedsmomenter i bl.a. definitionen af *”pris”*, *”almindelig transaktion”* samt *”markedsdeltagere”*.

Udkastet er en del af konvergensprojektet mellem FASB og IASB og har således taget udgangspunkt i, og er i al væsentlighed i overensstemmelse med den amerikanske SFAS 157, *Fair Value Measurements* fra FASB.³⁹ Høringsudkastet gennemgås i det følgende for så vidt angår de aspekter, der har relevans for afhandlingens problemstilling, hvilket medfører, at kun emner der relaterer til pålideligheden og dermed usikkerheden omkring den endelige måling bliver gennemgået.

I grundrids indeholder høringsudkastet følgende:

- Definition af dagsværdi
 - o Herunder fastlæggelse af, at ved fraværet af en faktisk gennemført transaktion på målingsdatoen, er dagsværdien et udtryk for værdien for en hypotetisk transaktion på målingsdatoen på det mest fordelagtige marked for aktivet eller forpligtelsen
- Målinger til dagsværdi kræver, at virksomheden fastslår:
 - o Hvilket aktiv eller forpligtelse, der er genstand for målingen
 - o For et aktiv, hvad forudsætningen for værdiansættelsen er (højeste og bedste brug)
 - o Det mest fordelagtige marked for aktivet eller forpligtelsen

³⁶ (IASB 2009) s. 5

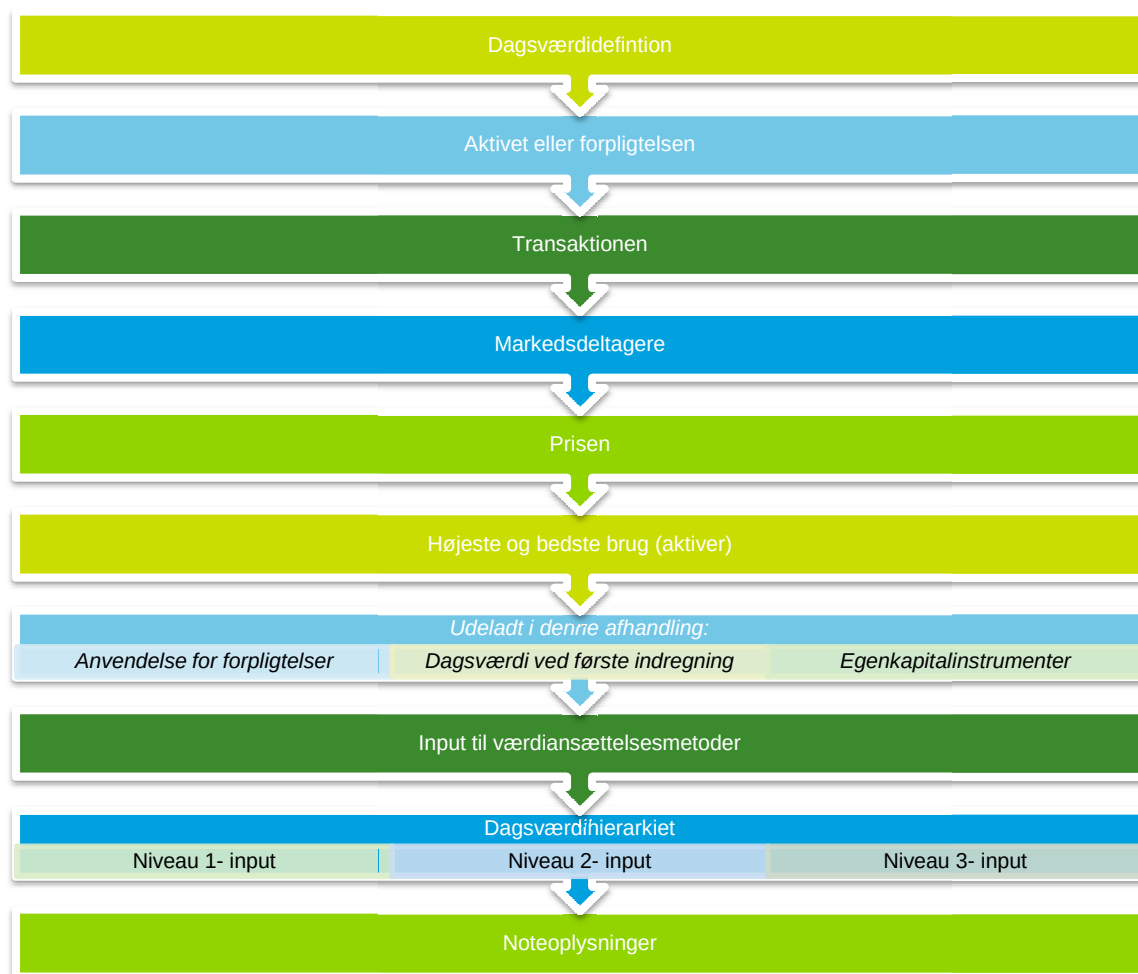
³⁷ *ibid.* afsn. BC 17

³⁸ (IASB 2009) afsn. 1 : *”Fair value is the price that would be received to sell an asset or paid to transfer a liability in an orderly transaction between market participants at the measurement date.”*

³⁹ *ibid.* afsn. BC7

- o Den eller de værdiansættelsesmetode(r), der er relevante for målingen, under hensyntagen til tilgængeligheden af data, der er påkrævet til frembringelse af input, der repræsenterer de antagelser og forudsætninger, som markedsdeltagere ville anvende ved værdiansættelsen af aktivet eller forpligtelsen, samt hvilket niveau i dagsværdihierarkiet, inputtet skal indplaceres i.⁴⁰

Dispositionen for høringsudkastet er gengivet herunder:

Figur 3 Disposition for IFRD ED FVM

Bemærk, at *anvendelse for forpligtelser*, *dagsværdi ved første indregning* samt anvendelse af standarden på *egenkapitalinstrumenter* ikke behandles i nærværende afhandling.

Herunder behandles det øvrige indhold af standarden.

⁴⁰ ibid. s. 5-6

3.4.1 AKTIVET ELLER FORPLIGTELSEN

Der skal ved målingen tages hensyn til aktivets eller forpligtelsens særlige karakteristika, herunder fysisk tilstand, geografisk placering og, hvis det er relevant, eventuelle omsætningsbegrænsninger, hvis nogle af disse karakteristika ville blive tillagt betydning af markedsdeltagere ved fastlæggelse af værdien på målingsdatoen.⁴¹ Dette synes at have størst relevans for materielle aktiver, men understreger, at markedstransaktioner for mange aktiver typisk vil kræve korrektioner, da det kræves, at de er ubetinget sammenlignelige. Der introduceres derfor et usikkerhedsmoment i form af skøn over ”særlige karakteristika”.

3.4.2 TRANSAKTIONEN

Definitionen på dagsværdi antager, at der er tale om en *orderly/almindelig* transaktion.⁴² En sådan transaktion skal have haft en passende tidsmæssig eksponering i markedet før selve transaktionen. Det må således ikke være en forceret transaktion, f.eks. som følge af kontraktlige forpligtelser, en likviditetsmæssigt presset sælger eller kun én mulig køber, da dette resulterer i en kunstig lav værdi ved målingen.

En måling til dagsværdi skal antage, at der handles på det mest fordelagtige marked, som virksomheden har adgang til.⁴³ Det mest fordelagtige marked vil være dét marked, der maksimerer det beløb, der modtages for et aktiv eller minimerer det beløb, der skal betales for at ”overføre” en forpligtelse. Ved fastlæggelse af det mest fordelagtige marked forudsætter standarden overvejelser omkring transaktions- og transportomkostninger.⁴⁴

Transaktionsomkostninger har kun relevans for fastlæggelsen af, hvilket marked, der er det mest fordelagtige, men må ikke modregnes i dagsværdien, da transaktionsomkostningerne ikke er ens for alle markedsdeltagere og derfor er en egenskab ved selve transaktionen, frem for en egenskab ved aktivet.⁴⁵ Transaktionsomkostninger behandles derfor som en virksomhedsspecifik omkostning. Modsat antager standarden, at transportomkostninger, der skal afholdes for fysisk at bringe varen til det mest fordelagtige marked skal medregnes i dagsværdien, hvis den fysiske placering er en betydelig egenskab ved aktivet, jf. herunder i afsnit 3.4.4. Der skelnes derfor mellem transaktionsomkostninger og transportomkostninger ud fra et rationale om, at fysisk placering og dermed påløbne transportomkostninger ved at bringe aktivet til det mest fordelagtige marked, er en egenskab ved selve aktivet. Modsat er transaktionsomkostninger uundgåelige, men klassificeres som specifik for den konkrete transaktion og dermed ikke som en generel egenskab ved selve aktivet.

⁴¹ *ibid.* afsn. 5

⁴² *ibid.* afsn. 7

⁴³ *ibid.* afsn. 8

⁴⁴ *ibid.*

⁴⁵ (IASB 2009) afsn. BC 36

Forskellige virksomheder med forskellig hovedaktivitet indgår i transaktioner på forskellige markeder. Derfor er det mest fordelagtige marked for det samme aktiv eller den samme forpligtelse muligvis forskelligt for forskellige virksomheder. Det mest fordelagtige marked (og dermed de relevante markedsdeltagere) skal derfor overvejes ud fra rapporteringsenhedens perspektiv.

Såfremt der ikke eksisterer en faktisk transaktion på målingsdatoen, vil dagsværdien være udtryk for en hypotetisk transaktion, vurderet ud fra den markedsdeltager, der besidder aktivet eller som er forpligtet (dvs. en exit-pris). Forestillingen om en hypotetisk transaktion etablerer et ideelt mål, der i praksis kan forsøges estimeret ved brug af surrogater for dagsværdi. Fordi transaktionen er hypotetisk, er det nødvendigt at overveje karakteristika ved de markedsdeltagere, der kunne og ville deltage i en sådan transaktion.

3.4.3 MARKEDSDELTAGERE

Markedsdeltagere defineres som købere og sælgere på det mest fordelagtige marked for det pågældende aktiv eller den pågældende forpligtelse, som samtidig opfylder følgende karakteristika:⁴⁶

- Uafhængige af hinanden
- Informerede, forstået som tilstrækkeligt informeret til at foretage en investeringsbeslutning og det antages, at markedsdeltagere er ligeså informerede omkring aktivet eller forpligtelsen, som virksomheden selv.⁴⁷ Dette fremstår dog som en noget ideel slutning. Ingen af parterne har dog fuld viden.
- I stand til at deltage i en transaktion for det pågældende aktiv eller den pågældende forpligtelse
- Villige til at deltage i transaktionen, herved forstået at de er motiverede, men ikke tvunget eller på andre måder tilskyndet af nødvendighed til at deltage.

Dagsværdien af et aktiv eller en forpligtelse skal måles under anvendelse af det forudsætninger og antagelser, markedsdeltagere ville anvende ved deres værdiansættelse af aktivet eller forpligtelsen. Virksomheden skal derfor identificere de karakteristika, der kendetegner markedsdeltagere generelt .

⁴⁶ ibid. afsn. 13

⁴⁷ (IASB 2009) afsn. BC 44-45 lægger til grund for dette, at markedsdeltagere, der er villige til at indgå i en transaktion vil undersøge aktivet eller forpligtelsen med den fornødne omhu. Der eksisterer således ikke asymmetri i informationen, men dog eksisterer der usikkerhed om informationen, der er ens for virksomhed om markedsdeltager (usikkerhed omkring tidspunkt og størrelse af fremtidige pengestrømme)

Det virker umiddelbart appellerende at der på denne facon tages udgangspunkt i ”markedets” vurdering af aktivets værdi. Men som nævnt ovenfor, kan det mest fordelagtige marked være forskelligt, alt afhængigt af, hvordan markedsdeltageren defineres.

Det er ikke altid entydigt, hvilke markedsdeltagere, der skal tages udgangspunkt i, er. Antag f.eks. en grossist på et givent marked, der har gode kunderelationer til de få detailbutikker, der er på det pågældende marked. Hvis en anden grossist, der har relationer til de samme detailbutikker overtager førstnævnte grossist, er værdien af det overtagne kundeforhold meget beskeden. Hvis det overtagende selskab i stedet for at være grossist på det pågældende marked var en kapitalfond, der ikke var repræsenteret på markedet, vil de gode kunderelationer modsat være helt afgørende og have meget høj værdi for kapitalfonden. Det mest sandsynlige scenario i virkelighedens verden er formentlig det første. Alligevel har IASB efter FASBs forbillede valgt at definere markedsdeltagere i den bredest mulige forstand. Således bliver det i virkeligheden de forudsætninger, som ”markedsdeltagere”, der slet ikke er repræsenteret på det pågældende marked, der skal lægges til grund ved værdiansættelsen.

Yderligere to usikkerhedsmomenter, der dog er relaterede, introduceres dermed ved anvendelsen af begrebet markedsdeltagere:

- Definitionen af markedsdeltagere (dvs. hvorvidt regnskabsudarbejder formår at identificere den type markedsdeltager, definitionen tilsiger)
- den subjektive vurdering af, hvilke faktorer, markedsdeltagere ville lægge til grund ved deres måling af dagsværdi, når der ikke eksisterer en faktisk transaktion på målingsdatoen.

3.4.4 PRISEN

Dagsværdi er en exitpris, jf. definitionen. Dette betyder, at der skal tages udgangspunkt i den regnskabsenhed, der besidder aktivet, eller er skyldig af forpligtelsen jf. ovenfor. Når der ikke findes et observerbart marked, der kan levere information om priser, skal virksomheden som nævnt, overveje karakteristika for de markedsdeltagere, der ville deltage i en transaktion for aktivet eller forpligtelsen.

Selv om transaktionsomkostninger overvejes i forbindelse med bestemmelsen af, hvad der er det mest fordelagtige marked, skal dagsværdien som nævnt ikke korrigeres for disse omkostninger. Det skyldes, at transaktionsomkostninger ikke er en egenskab ved aktivet eller forpligtelsen, derimod er omkostningerne specifikke for transaktionen og kan variere alt efter hvordan virksomheden indtræder i transaktionen. Transaktionsomkostninger inkluderer ikke de omkostninger, der måtte være forbundet med at bringe aktivet til eller fra det mest

fordelagtige marked. Hvis placeringen har relevans for aktivet (som det kan være tilfældet for en råvare) skal prisen på det mest fordelagtige marked korrigeres for de omkostninger, der påføres ved transport til eller fra dette marked. Udkastet er dermed noget uklart for så vidt angår inddragelse af transportomkostninger i dagsværdien for et aktiv. Det kræves, at transportomkostninger inddrages i dagsværdien, hvis den fysiske placering er en betydelig egenskab for aktivet.⁴⁸ Det mest fordelagtige marked afgøres dog ud fra virksomhedsspecifikke omstændigheder, herunder transaktions- og transportomkostninger, og det er således ikke givet, at der er tale om det samme marked for alle markedsdeltagere.⁴⁹ Transportomkostninger, der indregnes i værdien er derfor afhængige af regnskabsaflæggerens forhold og dermed indregnes en virksomhedsspecifik størrelse i aktivets dagsværdi, såfremt den fysiske placering er en betydelig egenskab ved aktivet.

Dermed introduceres et usikkerhedsmoment ved opgørelse af dagsværdi som følge af virksomhedens vurdering af, om den fysiske placering er en betydelig egenskab ved aktivet.

Det faktum, at udkastet anser en exit-pris for at være mest retvisende hænger sammen med aktivdefinitionen, og således, at aktivets værdi bestemmes ud fra forventninger til fremtidige pengestrømmes størrelse og tidsmæssige placering. Selv om virksomheden ikke planlægger at afhænde aktivet, måles dagsværdien stadig ud fra forudsætningen om, at der er tale om en exit-pris, fordi potentielle købere af aktivet også værdiansætter aktivet ud fra forventninger til fremtidige pengestrømme, som aktivet vil indbringe ved højeste og bedste brug, uanset om dette er ved salg eller ved fortsat anvendelse. Derfor mener IASB, at en exit-pris altid vil være en relevant definition af dagsværdi, uanset om virksomheden har intentioner om at afhænde aktivet eller fortsat benytte det.⁵⁰

3.5 ANVENDELSE FOR AKTIVER: ”HØJESTE OG BEDSTE BRUG”

Dagværdimålinger inddrager en markedsdeltagers mulighed for at generere økonomiske fordele ved at bruge aktivet eller sælge det til en anden markedsdeltager, det vil udnytte aktivet i højeste og bedste brug. Højest og bedst referer i denne sammenhæng til den brug, der maksimerer værdien af det aktiv eller den gruppe af aktiver og forpligtelser (f.eks. en virksomhed) inden for hvilken aktivet skal bruges, under hensyntagen til de mulige anvendelser af aktivet, der er fysisk mulige, lovlige og finansielt rentable på målingsdatoen:

⁴⁸ (IASB 2009) afsn. 16

⁴⁹ *ibid.* afsn. 9

⁵⁰ (IASB 2009) afsn. BC 23

fysisk mulig

tager hensyn til de fysiske karakteristika, som markedsdeltagere ville overveje i forbindelse med værdiansættelse af aktivet. (f.eks. placeringen eller størrelsen af en ejendom)

lovlig

tager hensyn til eventuelle juridiske begrænsninger i brugen af aktiver, som markedsdeltagere ville overveje i forbindelse med værdiansættelse af aktivet. (f.eks. lokalplaner, der har betydninger for brugen af ejendommen)

finansielt rentabel

tager hensyn til, hvorvidt en brug af aktivet, der er fysisk mulig og lovmedholdelig, genererer tilstrækkelig indkomst eller pengestrømme (under hensyntagen til de omkostninger, der afholdes for at bringe aktivet i stand til den påtænkte anvendelse) til at skabe det investeringsafkast, markedsdeltagere ville kræve fra et aktiv i den type anvendelse.

Figur 4 Forklaring af begreber⁵¹

Højeste og bedste brug er fastlagt ud fra markedsdeltagernes synspunkt, selv om virksomheden planlægger en anden anvendelse.⁵² Den højeste og bedste brug af aktiver, der modtages i forbindelse med virksomhedsovertagelse, kan afvige fra modtagerens påtænkte anvendelse af aktivet. På grund af konkurrencehensyn eller andre årsager, kan den modtagende virksomhed påtænke ikke at anvende aktivet, eller anvende aktivet på en anden måde end andre markedsdeltagere ville gøre. Det kan f.eks. være tilfældet for visse immaterielle aktiver, f.eks. et overtaget varemærke, der konkurrerer med virksomhedens eget varemærke, som også nævnt i indledningen. Ikke desto mindre skal virksomheden måle dagsværdien af aktivet under forudsætning af højeste og bedste brug, set fra markedsdeltagernes synspunkt. I dette tilfælde sejrer regnskabsteorien således over virkeligheden og det kan derfor med rette påstås, at der er en konflikt mellem denne måde at måle på, og substanskriteriet i de grundlæggende forudsætninger, og dermed med det retvisende billede.

Afhandlingens væsentligste formål er dog ikke de enkelte generelle uhensigtsmæssigheder i høringsudkastet, men derimod de usikkerheder, der introduceres ved brug af subjektive forudsætninger for skøn. Derfor behandles højeste og bedste brug ikke yderligere.

3.6 ANVENDELSE FOR AKTIVER: UDGANGSPUNKT FOR VÆRDIANSÆTTELSE

Den højeste og bedste brug af et aktiv fastsætter det udgangspunkt for værdiansættelsen, der anvendes ved måling af aktivet til dagsværdi. Specifikt:

⁵¹ ibid. afsn. 17

⁵² (IASB 2009) afsn. 17

Den højeste og bedste anvendelse af aktivet er ved **fortsat anvendelse**, hvis aktivet leverer maksimal værdi for markedsdeltagere hovedsagligt gennem dets anvendelse i kombination med andre aktiver og forpligtelser som en gruppe (installeret eller på anden måde tilpasset til brug). Hvis den højeste og bedste anvendelse er ved fortsat anvendelse, skal dagsværdien måles ved brug af denne forudsætning. Forudsætningen medfører, at dagsværdien måles ud fra den pris, der ville blive modtaget i et aktuelt salg til fortsat anvendelse i kombineret brug med andre aktiver og forpligtelser som en gruppe, og at disse komplementerende aktiver og forpligtelser ville være tilgængelige for markedsdeltagere. Målingsgrundlaget under forudsætningen for fortsat anvendelse medfører, at det anvendte surrogatmålegrundlag er kapitalværdi.

Den højeste og bedste anvendelse af et aktiv er ved **salg**, hvis aktivet først og fremmest ville have størst værdi for markedsdeltagere selvstændigt, dvs. udskilt fra andre aktiver. Hvis den højeste og bedste brug af et aktiv er ved salg, skal aktivet måles ved brug af denne forudsætning og dermed salgsværdi som det anvendte surrogat.

Figur 5 Grundlag for værdiansættelse⁵³

Fordi højeste og bedste brug defineres ud fra markedsdeltagers anvendelse af aktivet, afspejler dagsværdien de antagelser og forudsætninger, som markedsdeltagere ville anvende ved værdiansættelse af aktivet, uanset om der er tale om en forudsætning for værdiansættelsen om fortsat anvendelse eller om en forudsætning om salg. Begge forudsætninger antager, at aktivet bliver solgt selvstændigt, dvs. ikke som en del af en gruppe af aktiver eller som en hel virksomhed. Dog antager "fortsat anvendelse"-forudsætningen, at markedsdeltagerne vil anvende aktivet i kombination med andre aktiver eller forpligtelser, og derfor at disse aktiver eller forpligtelser er tilgængelige for markedsdeltagerne.

3.7 VÆRDIANSÆTTELSEMETODER

Formålet med at anvende en værdiansættelsesmetode er at vurdere den pris, som en velordnet transaktion vil finde sted mellem markedsdeltagere på målingstidspunktet. Værdiansættelsesmetoder, der anvendes til at måle dagsværdien skal kunne rubriceres under enten markedsmetoden, indkomstmetoden eller omkostningsmetoden. De vigtigste aspekter af disse tilgange er sammenfattet herunder:

⁵³ *Value in use*, dvs. kapitalværdien. Bemærk dog, at IASB finder det væsentligt at påpege, at der ikke er tale om den samme *Value in use* som i IAS 36. afsn. 30. IAS 36 tager udgangspunkt i virksomhedsspecifikke forudsætninger, mens *value in use* ifbm. dagsværdimåling skal tage udgangspunkt i markedsdato. (IASB 2009) BC.64.

Forklaringerne i figuren stammer fra (IASB 2009) afsn. 22 (egen oversættelse)

Markedsmetoden

bruger priser og andre relevante oplysninger, der genereres af markedstransaktioner, der involverer identiske eller sammenlignelige aktiver eller passiver.

Indkomstmetoden

bruger værdiansættelsesmetoder til at konvertere fremtidige beløb (f.eks. pengestrømme eller indtægter og omkostninger) til et enkelt (tilbagediskonteret) beløb. Dagsværdimålingen fastlægges på grundlag af markedets aktuelle forventninger til de fremtidige beløb.

Omkostningsmetoden

afspejler det beløb, der aktuelt ville kræves for at erstatte aktivets servicepotentiale/produktionskapacitet. Fra markedsdeltagers (sælgers) perspektiv er den pris, der ville blive modtaget for aktivet baseret på udgifterne for en anden markedsdeltager (køber) til at erhverve eller opføre en erstatning af aktivet med sammenlignelig brugsværdi, korrigeret for forældelse. Metoden med genanskaffelsesomkostninger er generelt velegnet til at måle dagsværdien af materielle aktiver ved hjælp af en forudsætning om fortsat anvendelse, da en markedsdeltager ikke vil betale mere for et aktiv, end det beløb, der kunne erstatte produktionskapaciteten på aktivet.

Figur 6 Værdiansættelsesmetoder⁵⁴

Der skal anvendes værdiansættelsesmetoder, der er passende under de givne omstændigheder og for hvilke, der er "tilstrækkelige data" til at måle dagsværdien, som det hedder sig i standarden. Dette skal virksomheden gøre med størst mulig anvendelse af relevante observerbare input og mindst mulig anvendelse af ikke-observerbare (typisk virksomhedsspecifikke) input. Med jævne mellemrum skal en virksomhed evaluere de anvendte værdiansættelsesmetoder og tilpasse dem til at afspejle priser fra observerbare, aktuelle markedstransaktioner for samme aktiv eller passiv. Metoderne kan evt. kombineres.

Hvis flere værdiansættelsesmetoder anvendes til måling af dagsværdi, skal resultaterne evalueres og vægtes, og det skal overvejes, hvorvidt det mulige interval for dagsværdien, der er udfaldet af resultaterne, er rimeligt. En dagsværdimåling er dét sted inden for dette område, der er mest repræsentativ for dagsværdien under de givne omstændigheder. Med andre ord er den korrekte dagsværdi det mest sandsynlige udfald inden for udfaldsrummet.

Værdiansættelsesmetoder, der anvendes til at måle dagsværdi skal anvendes konsekvent. Men en ændring i en værdiansættelsesmetode eller dens anvendelse (f.eks. en ændring i sin vægtning når flere værdiansættelsesmetoder anvendes) er hensigtsmæssig, hvis ændringen medfører en måling, der er en lige så god eller bedre repræsentant for dagsværdi under de givne omstændigheder. Det kan være tilfældet, hvis der f.eks. et marked opnår tilstrækkelig

⁵⁴ (IASB 2009) afsn. 38

volumen til at blive klassificeret som aktivt, der bliver ny information tilgængelig, information, der tidligere er anvendt, er ikke længere tilgængelig eller værdiansættelsesmetoderne er blevet forbedret.

Det erkendes tydeligt, når denne liste over værdiansættelsesmetoder sammenholdes med dagsværdihierarkiet i ÅRL § 37, at der er fællestræk mellem markedsmetoden herover og den i § 37 nævnte salgsværdi på et velfungerende marked, om end der er tale om hhv. en målemetode og et målegrundlag. ÅRL § 37 foreskriver, at hvis der ikke forefindes et velfungerende marked, skal aktivet eller forpligtelsen dekomponeres. Såfremt der heller ikke eksisterer aktive markeder for de enkelte delkomponenter, skal kostprisen anvendes. Som den analoge faktor i forhold til metoderne herover, vil omkostningsmetoden finde anvendelse, som eksponent for kostpris som målegrundlag.

3.8 INPUT TIL VÆRDIANSÆTTELSESMETODER

I udkastet refererer 'input' bredt til de forudsætninger, som markedsdeltagere ville anvende ved værdiansættelse af et aktiv eller passiv, herunder antagelser om risiko, f.eks. en iboende risiko i forbindelse med en særlig værdiansættelsesmetode, eller en iboende risiko ved input. Input kan, som antydnet i indledningen være observerbare eller ikke-observerbare.

Observerbare input er input, der udvikles på grundlag af tilgængelige markedsdato og afspejler forudsætninger, som markedsdeltagere ville anvende ved værdiansættelse af aktivet eller forpligtelsen.

Ikke-observerbare input er input, hvor markedsdato ikke er tilgængelige og som er udviklet på grundlag af de foreliggende oplysninger om de antagelser, markedsdeltagerne ville anvende ved prissætning af aktivet eller forpligtelsen.

Figur 7 Klassifikation af input⁵⁵

De ikke-observerbare input introducerer anvendelse af subjektive data, hvilket medfører øget skønsmæssig usikkerhed og dermed revisionsmæssigt en øget risiko for væsentlig fejlinformation. Derfor er det også disse input, der udgør et element af usikkerhed i ledelsens forudsætninger om fremtiden, og som derfor er relevante for denne afhandling

Værdiansættelsesmetoder, der anvendes til at måle dagsværdien skal principielt maksimere brugen af relevante observerbare input og minimere brugen af ikke-observerbare input. I nogle tilfælde kan en virksomhed vurdere, at observerbare input vil kræve betydelige reguleringer baseret på ikke-observerbare data og dermed skal målingen kategoriseres på et lavere niveau i dagsværdihierarkiet herunder.

⁵⁵ (IASB 2009) afsn. 41

Standarden nævner som et eksempel, at en given virksomhed kan have vurderet, at en indkomstmethode, der maksimerer brugen af relevante observerbare input og mindsker brugen af ikke-observerbare input er lige så repræsentativ eller mere repræsentativ for dagsværdien end en markedstilgang, som ville kræve betydelige tilpasninger ved hjælp af ikke-observerbare inputs.⁵⁶

Ud fra dette eksempel kan fremstå som om markedsmetoden prioriteres højere end indkomstmetoden. Samtidig har indkomstmetoden så stor overensstemmelse med aktivdefinitionen at det, på trods af IASBs ønske om ikke at klassificere metoderne, men inputtet, let fremstår sådan at omkostningsmetoden er den lavest rangerende metode af de tre. Dette ville for øvrigt være helt analogt med det dagsværdihierarki, der anvendes i ÅRL § 37, jf. også ovenfor i afsnit 3.7.

Ovenstående prioritering af metodernes egnethed er dog, som nævnt, ikke en betragtning, der er i overensstemmelse med standardens indhold. Dog kan tilgængeligheden af relevante input og deres relative subjektivitet påvirke valget af passende værdiansættelsesmetoder.

Det vil sige, at en dagsværdimåling der er foretaget ved hjælp af en tilbagediskonteret kapitalværdi efter indkomstmetoden kategoriseres inden for niveau 2 eller niveau 3, jf. dagsværdihierarkiet umiddelbart herunder, afhængigt af de input, som er betydelige for målingen og det niveau i dagsværdihierarkiet, hvor de input er kategoriseret. Hvis observerbare input kræver betydelig regulering ved hjælp af ikke-observerbare input, klassificeres målingen samlet på niveau 3.⁵⁷

3.9 DAGSVÆRDIHIERARKI

For at øge konsistens og sammenlignelighed i dagsværdimålinger og de tilhørende noteoplysninger, etablerer udkastet et dagsværdihierarki, der prioriterer input til værdiansættelsesmetoderne i tre niveauer, som det allerede er antydnet umiddelbart herover.⁵⁸

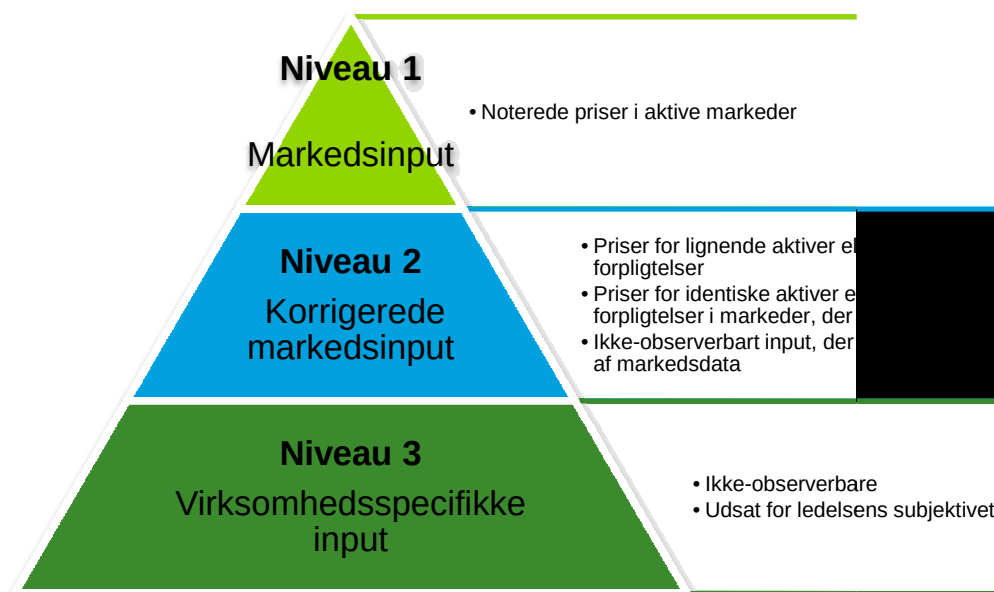
Dagsværdihierarkiet giver højeste prioritet til ukorrigerede priser i aktive markeder for identiske aktiver eller forpligtelser (Niveau 1 input) og den laveste prioritet til ikke-observerbare input (Niveau 3 input). I nogle tilfælde kan de input, der benyttes til at måle dagsværdien af et aktiv eller en forpligtelse kategoriseres på forskellige niveauer af dagsværdihierarkiet. Selve dagsværdimålingen bliver da i sin helhed kategoriseret på samme niveau af dagsværdihierarkiet som det laveste niveau input, som er betydelig for hele målingen.

⁵⁶ (IASB 2009), afsn. 42

⁵⁷ (IASB 2009) afsn. BC84

⁵⁸ (IASB 2009) afsn. 45-54

At vurdere betydeligheden af et bestemt input i forhold til hele målingen kræver udøvelse af professionelt skøn under overvejelse af forhold, der er specifikke for aktivet eller forpligtelsen. Dette krav om vægtning af input som konsekvens af den vurderede betydelighed for skønnet medfører dermed en forhåndsformodning om usikkerhed og mulighed for skævhed i ledelsens skøn i kraft af det subjektive element i ledelsens udøvelse af professionel dømmekraft.

Figur 8 Dagsværdihierarkiet

3.9.1 NIVEAU 1 INPUT

Niveau 1 inputs er noterede eller på anden måde officielle priser i aktive markeder for helt identiske aktiver eller forpligtelser.

Et aktivt marked for aktivet eller forpligtelsen defineres som et marked, hvor transaktionerne for aktivet eller forpligtelsen finder sted med tilstrækkelig hyppighed og volumen til at levere prisinformation løbende.⁵⁹ En officiel pris på et aktivt marked giver således de mest pålidelige beviser for dagsværdi og skal anvendes til måling af dagsværdi, når det er muligt. Fraværet af skønsmæssig usikkerhed i målingen gør derfor niveau 1 af dagsværdihierarkiet uinteressant for nærværende afhandling.

3.9.2 NIVEAU 2 INPUT

Niveau 2 input er alle input, der ikke indgår i niveau 1, men som er observerbare, enten direkte (dvs. som priser) eller indirekte (dvs. afledt af priser). Niveau 2 input omfatter følgende:

⁵⁹ (IASB 2009) afsn. 48, se også note 60

- officielle priser for tilsvarende aktiver eller passiver på aktive markeder
- officielle priser for identiske eller lignende aktiver eller forpligtelser på markeder, der ikke er aktive⁶⁰
- inputs, der ikke er officielle priser, men som er observerbare for aktivet eller forpligtelsen
- inputs, der hovedsageligt stammer fra eller underbygges af observerbare markedsdata

Tilpasninger af niveau 2 input vil variere afhængigt af faktorer, der er specifikke for aktivet eller forpligtelsen. Disse faktorer omfatter tilstanden eller placeringen af aktivet, i hvilket omfang input svarer til input for et sammenligneligt aktiv eller forpligtelse, og mængden og omfanget af aktivitet på de markeder, hvor inputtet er observeret.

En justering, som er betydelig for hele målingen kan resultere i en måling på niveau 3, afhængigt af hvordan de input, der benyttes til at bestemme justeringen, kategoriseres i dagsværdihierarkiet. Grænsen mellem niveau 2 og 3 er subjektiv, men IASB har fundet det relevant at bibeholde en kategori af input, der ikke til fulde tilfredsstiller definitionen jf. niveau 1, men som dog bekræftes eller underbygges periodisk af relativt objektivt konstaterbare markedsdata. Argumentationen er, at selv om de markedsunderbyggede input på niveau 2 ikke altid er direkte observerbare, vil de alligevel være mindre subjektive end de ikke-observerbare input på niveau 3.⁶¹ Den påståede relative objektivitet må dog, for både niveau 2 og niveau 3, afhænge af at regnskabsudarbejders professionelle dømmekraft udøves med den nødvendige omhu, kompetence og neutralitet for de øvrige skønsmæssige usikkerheder omkring f.eks. fastlæggelse det mest fordelagtige marked, markedsdeltageren på dette marked, samt dennes hypotetiske forudsætninger.

3.9.3 NIVEAU 3 INPUT

Niveau 3 inputs er input, der ikke er baseret på observerbare markedsdata (altså ikke-observerbare input). Ikke-observerbare input skal bruges til at skønne over dagsværdien i det omfang, at de relevante observerbare input ikke er tilgængelige, hvilket tillader indregning i situationer, hvor der kun er ringe, om nogen, markedsaktivitet for et aktiv eller en forpligtelse på målingstidspunktet. Formålet med målingen forbliver det samme, nemlig en exit-pris for en markedsdeltager, som besidder aktivet eller forpligtelsen. Derfor skal ikke-observerbart input afspejle de forudsætninger, som markedsdeltagere ville anvende ved pris-sætning af aktiv eller forpligtelse, herunder antagelser om risiko.⁶² Niveau 3 input er således

⁶⁰ (IASB 2009) afsn. B5 angiver, at et inaktivt marked kan karakteriseres ved bl.a. få nylige transaktioner, betydelige fald i omsætningsmængder, eller -hastigheder eller at der er et stort spænd mellem og udbuds- og efterspørgselspriser.

⁶¹ (IASB 2009) BC, afsn. BC88

⁶² (IASB 2009) afsn. 53

de mindst pålidelige, og niveauet må antages at have sin nedre grænse ved indregningskriteriet om pålidelig måling.⁶³

Ikke-observerbart input skal udvikles ved hjælp af den bedste information, der er tilgængelig under de givne omstændigheder, hvilket kan, og formentlig ofte vil, omfatte virksomhedens egne oplysninger. Ved udviklingen af ikke-observerbare input kan en virksomhed starte med sine egne data, der skal justeres, hvis rimeligt tilgængelige oplysninger tyder på, at andre markedsdeltagere ville bruge andre data eller, at der er noget særligt for virksomheden, som ikke er til rådighed for andre markedsdeltagere (f.eks. en virksomhedsspecifik synergi), og virksomheden er i stand til beløbsmæssigt at kvantificere disse justeringer. Ud fra en væsentlighedsbetragtning, behøver en virksomhed ikke at foretage en omfattende indsats for at skaffe oplysninger om markedsdeltageres antagelser. Virksomheder må dog ikke se bort fra oplysninger om markedsdeltageres forudsætninger, som er "rimeligt tilgængelige." Hvad virksomheden og ikke mindst investorer, revisorer og andre interessenter anser for "rimeligt tilgængeligt," kan formentlig variere betydeligt.

Det er åbenlyst, at forefindes høj risiko for besvigelser og utilsigtede fejl på grund af manglende kompetence til at fastlægge input.

Det engelske udtryk for dagsværdi er som bekendt fair value. Undertiden anvendes også begrebet Mark-to-market. I forbindelse med indførelsen af SFAS 157, der tillod niveau 3 input begyndte man i højere grad at anvende begrebet Mark-to-model. I forbindelse med Enrons kollaps i 2001 kom det frem, at dagværdi på Enrons direktionsgang blev omtalt som Mark-to-fantasy. Dette understreger min pointe om den meget høje grad af subjektivitet, der er involveret i udøvelsen af fastlæggelsen af niveau 3-input til modeller.

3.10 OPLYSNINGER

For aktiver og forpligtelser, der måles til dagsværdi, skal virksomheden give oplysninger, der gør det muligt for brugere af årsregnskabet at vurdere de metoder og input, der er anvendt til at udvikle målingerne og for skøn over dagsværdi der er foretaget ved hjælp af betydelige ikke-observerbare inputs (niveau 3), om virkningen af skønnene på periodens resultat.

For at opfylde denne målsætning, skal virksomheden afgøre, hvor mange detaljer, der skal oplyses, hvor meget vægt der skal lægges på forskellige aspekter af de oplysningskrav, hvor meget aggregering eller opdeling, der skal foretages, og om brugere har brug for yderligere oplysninger for at vurdere de kvantitative oplysninger, der afgives. Som et minimum skal en

⁶³ ÅRL § 33, IFRS framework, afsn. 89-90

virksomhed for hver kategori af aktiver og forpligtelser oplyse om de bevægelser og klassifikationer, der fremgår af figuren herunder.

For alle tre niveauer i dagsværdihierarkiet skal der oplyses om:

- Den indregnede dagsværdi ultimo
- Det niveau i dagsværdihierarkiet, hvor den enkelte måling eller det enkelte skøn over dagsværdi samlet er kategoriseret
- De metoder og de input, der anvendes i dagsværdimålinger og de oplysninger, der anvendes til at udvikle disse inputs. Hvis der er sket en ændring i værdiansættelsesmetoden, skal virksomheden oplyse om skiftet, årsagerne til skiftet, og dets virkning på dagsværdimålingen.

For målinger til dagsværdi på niveau 1 og 2 skal der oplyses om:

- Betydelige overførsler mellem niveau 1 og 2 i dagsværdihierarkiet og årsagerne til disse overførsler. Overførsel til hvert niveau skal oplyses og diskuteres adskilt fra overførsler ud af hvert niveau.

For skøn over dagsværdi på niveau 3 i dagsværdihierarkiet, skal der medtages en afstemning fra primosaldi til ultimosaldi, der præsenterer følgende ændringer i perioden særskilt:

- Samlede gevinster eller tab for perioden, der er indregnet i resultatet, og en beskrivelse af, hvor de er præsenteret i resultatopgørelsen
- Samlede gevinster eller tab for perioden, indregnet i anden totalindkomst.
- Overførsler ind i eller ud af niveau 3 (f. eks. overførsler, der kan henføres til ændringer i observerbarhed af markedsdato), og begrundelsen for disse overførsler. For betydelige overførsler skal overførsler til niveau 3 oplyses og diskuteres adskilt fra overførsler ud af niveau 3.
- beløbet for samlede gevinster eller tab i en periode i første bullit herover er medtaget i årets resultat, som kan henføres til gevinster eller tab i forbindelse med de aktiver og forpligtelser, der forsat besiddes, og en beskrivelse af, hvor disse gevinster eller tab bliver præsenteret i resultatopgørelsen.

For skøn over dagsværdi på niveau 3 i dagsværdihierarkiet, skal virksomheden endvidere udarbejde en følsomhedsanalyse, så der kan oplyses om og redegøres for virkningerne af at rimeligt sandsynlige ændringer i et eller flere af inputs ville ændre dagsværdien betydeligt. Det skal oplyses, hvordan disse ændringer beregnes.

Figur 9 Oplysningskrav til niveau 3-input⁶⁴

Hvis et aktiv bruges sammen med andre aktiver, og dets største og bedste udnyttelse adskiller sig fra den nuværende anvendelse skal en virksomhed for hver kategori af aktiver oplyse:

⁶⁴ Efter (IASB 2009) afsn. 57

Værdien af aktiverne under forudsætning af deres nuværende anvendelse (dvs. det beløb, der ville være deres dagsværdi, hvis den nuværende brug var de største og bedst mulig anvendelse).

Det beløb, hvormed dagsværdien af aktiverne afviger fra disses værdi i deres nuværende anvendelse (dvs. merværdien af aktivgruppen).

En begrundelse for at aktiverne, anvendes på en måde, der afviger fra deres højeste og bedste udnyttelse.

Figur 10 Oplysningskrav hvis aktivet ikke anvendes i højeste og bedste brug

3.11 AFRUNDING

Formålet med dette kapital var at redegøre for reguleringen og indholdet af begrebet dagsværdi. For at opnå dette delmål blev der redegjort for dagsværdidefinitionen i ÅRL. I forbindelse hermed blev det også antydnet, at begrebet udfyldes og fortolkes med IFRS som fortolkningsbidrag, samt formentlig ændret til at være i fuld overensstemmelse med begrebet ved førstkommande lovændring efter IFRS FVMs ikrafttrædelse. Derfor blev den gældende IFRS dagsværdidefinition fra IAS 39 gennemgået og kort diskuteret, hvorefter den kommende IFRS, der i maj 2009 blev udsendt som høringsudkast, blev gennemgået mere dybdegående. Dette høringsudkasts formål er at være én samlet kilde til vejledning omkring målinger til dagsværdi. Samtidig er der næsten fuldstændig overensstemmelse mellem udkastet og den tilsvarende FASB-standard SFAS 157 *Fair Value Measurements*. Selv om der netop er tale om et høringsudkast, forventes det at blive vedtaget i stort set denne form, blandt andet på grund af den store overensstemmelse med US GAAP. Høringsudkastet er et forsøg på at imødekomme den udfordring, der ligger i, at begrebsanvendelsen vedrørende dagsværdi i øjeblikket ikke er konsistent på tværs af IFRS.

Det blev gennemgået, hvordan standarden definerer begrebet dagsværdi og at dagsværdi er et teoretisk ideelt målegrundlag, som snarere skal opfattes som en målsætning og en proces frem for en konkret måleattribut. Dagsværdi søges i praksis tilnærmet ved brug af andre måleattributter, herunder salgsværdi, nettorealisationsværdi og kapitalværdi.⁶⁵

⁶⁵ (Elling 2002) s. 180

De enkelte begreber, der er med til at give begrebet dagsværdi indhold, blev gennemgået og diskuteret. Herunder blev det nye dagsværdihierarki gennemgået, så der blev skabt klarhed over, hvordan det er input til værdiansættelsesmodeller, der bliver prioriteret efter deres pålidelighed, og altså ikke værdiansættelsesmetoderne (markeds-, indkomst- og omkostningsmetoden), der prioriteres.

Pålideligheden af dagsværdi er for niveau 1-input meget høj, da objektive priser og dermed høj pålidelighed er forudsætningen for at input til modeller kan klassificeres på niveau 1. Da niveau 1 således ikke indeholder skøn, er det irrelevant i forhold til både udøvelsen og revisionen af skøn over dagsværdi, da der således er tale om en direkte måling (under forudsætning af at det er ikke forcerede transaktioner og aktive markeder.)

Det er derfor skøn over dagsværdier på dels niveau 2, men i særlig høj grad på niveau 3 i dagsværdihierarkiet, der er relevante for denne afhandling, da graden af ledelsens subjektivitet og dermed risikoen for bevidst eller ubevidst bias samt iboende mangel på præcision ved målingen derfor er langt højere.⁶⁶

Begrebet højeste og bedste brug af aktiver er, som beskrevet, et problem for immaterielle aktiver som f.eks. overtagne kunderelationer og overtagne varemærker, der ikke forventes benyttet. Reglen medfører, at de to objekter skal aktiveres til dagsværdien. Det vil sige, at for det i praksis mest sandsynlige scenarie, hvor en virksomhed med et stærkt varemærke overtager en konkurrent for derefter at ophøre med at anvende det konkurrerende varemærke, skal den overtagende virksomhed alligevel aktivere varemærket som immaterielt anlægsaktiv og derefter nærmest øjeblikkeligt nedskrive det til nul, fordi varemærket ikke genererer positive pengestrømme. Det synes åbenlyst at under forudsætningen om at indregningen foretages vil dette være i strid med den grundlæggende forudsætning om substans og det retvisende billede, som vil overtrumfe kravet. Således vil der i stedet, for at afspejle den økonomiske virkelighed, aldrig blive indregnet et aktiv, da det konkurrerende varemærke aldrig har haft værdi for virksomheden.

Endvidere følger det af indregningskriteriet for aktiver generelt, at det skal opfylde definitionen på et aktiv, altså skal det være sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil tilflyde virksomheden. Dette er qua virksomhedens planlagte ikke-anvendelse, ikke opfyldt – sandsynligheden for fremtidige økonomiske fordele, som følge af overtagelsen af varemærket, der ikke anvendes er nul. Som grundlag for udkastets krav i afsnit 19 om at varemærket skal indregnes som aktiv, henvises der i standarden til diskussionen af problematikken under ajour-

⁶⁶ "Iboende mangel på præcision ved målingen" er netop definitionen på "skønsmæssig usikkerhed," som det er ISA 540 R&Rs formål at håndtere.

føringen af IFRS 3 i 2008, hvor det fastlægges, at indregningskriteriet om pålidelig måling altid anses for opfyldt for immaterielle aktiver. Dette er medtaget for at undgå at virksomhederne vil vurdere, at dette pålidelighedskriterium aldrig er opfyldt og at erhvervede immaterielle aktiver derfor indregnes i goodwill, der jo ikke afskrives under IFRS.⁶⁷ Et medlem af IASB deler min uenighed med kravet, da bestemmelsen ikke opfylder indregningskriterierne for aktiver generelt og således er i modstrid med begrebsrammen.⁶⁸

Vedrørende udøvelse af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi er nedenstående usikkerhedsmomenter identificeret i løbet af kapitlet. Usikkerhedsmomenterne eksisterer ved udøvelsen af de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi og således som en del af udarbejdelsen af regnskabet. De er således iboende i regnskabet og påvirker den iboende risiko og kontrolrisikoen. Disse usikkerhedsmomenter føres videre gennem revisionsdelen og bidrager således til den samlede konklusion.

Niveau 3 – input	• Input på niveau 3 i dagsværdihierarkiet består af ikke-observerbart input og pålideligheden af det endelige skøn forekommer derfor at være lav.
Arten af virksomheden	• De poster, der optræder i regnskabet vil i vid udstrækning være bestemt af virksomhedens branche og aktivitet
Den regnskabsmæssige begrebsramme	• Revisor er bundet af den regnskabsmæssige begrebsramme, da bestemmelser om indregning og måling fastlægges i dette kriteriesæt. Evt. uhensigtsmæssigheder i reguleringen er ikke-korrigerbar for revisor.
Brugen af forskellige surrogater og metoder til at skønne over "dagsværdi."	• Brugen af forskellige surrogater og metoder til at skønne over dagsværdi og dermed forskellige måleattributter til at estimere dagsværdien, medfører at regnskabet som sådan er uden logisk indre konsistens og bliver svært tilgængeligt for regnskabsbrugeren.
Markedsdeltagerne	• Definitionen af markedsdeltagerne med det formål at fastslå, hvilke forudsætninger, markedsdeltagerne ville anvende som forudsætninger i en værdiansættelsesmodel

Figur 11 Identificerede usikkerhedsmomenter

Denne gennemgang af dagsværdibegrebet besvarede det første arbejds spørgsmål. Det står nu relativt fast, hvad der ifølge IASB og den kommende standard menes med begrebet dagsværdi, samt hvilke væsentlige usikkerhedsmomenter, der ligger i begrebet. Det står klart, at der jf. figuren herover som ikke er udtømmende, eksisterer adskillige usikkerhedsmomenter ved udøvelsen af skøn over dagsværdi. Dette skyldes hovedsagelig subjektive vurderinger af markedsdeltagernes kvantitative og kvalitative forudsætninger om fremtidig udvikling, der medfører risiko for væsentlig fejlinformation på grund af en iboende mangel på præcision i målingen, den såkaldte skønsmæssige usikkerhed.

⁶⁷ ad bestemmelsen, IFRS 3 (2008) afsn. 37; ad diskussionen (IASB 2009) BC, afsn. BC 53, BC 101

⁶⁸ IFRS 3 (2008), DO7

Et generelt og væsentligt usikkerhedsmoment er skønnes følsomhed over for både utilsigtede fejl og tilsigtede besvigelser. Skøn over dagsværdi er rent målingsmæssigt vanskelige og der vil for input til værdiansættelsesmodeller på niveau 3 typisk eksisterer meget lav efterfølgende mulighed for at verificere skønnet.

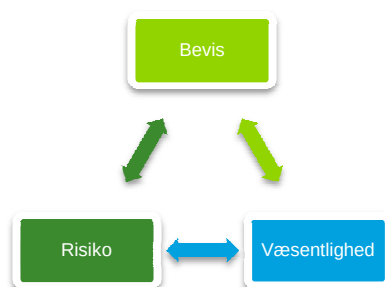
I det følgende kapitel gennemgås de revisionsfaglige nøglebegreber relativt generisk, hvorefter der i kapitel 5 redegøres for opbygningen af ISA 540 R&R og indholdet diskuteres i relation til dagsværdibegrebet, som det er præsenteret i dette kapitel. Som altovervejende hovedregel medtages de usikkerhedsmomenter, der er identificeret i dette kapitel endvidere under kategorien ”iboende begrænsninger ved udøvelse af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, der ligger uden for revisors kontrol,” i kapitel 6. Således indgår de identificerede usikkerhedsmomenter i den samlede diskussion af begrebet høj grad af sikkerhed i relation til regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

4

DE REVISIONSFAGLIGE NØGLEBEGREBER

Dette kapitel har til formål at behandle de revisionsfaglige nøglebegreber på et generisk niveau som forudsætning for begrebernes anvendelse i kapitel 4 og 5.

De grundlæggende begreber i forbindelse med gennemførelse af en revision er begreberne; risiko, væsentlighed og bevis.⁶⁹ Begreberne er internt afhængige. Således påvirker vurderingen af den acceptable revisionsrisiko og fastlæggelse af væsentlighedsniveauet revisors vurdering af omfanget, arten og den tidsmæssige placering af revisionshandlinger og mængden af krævet bevis.⁷⁰

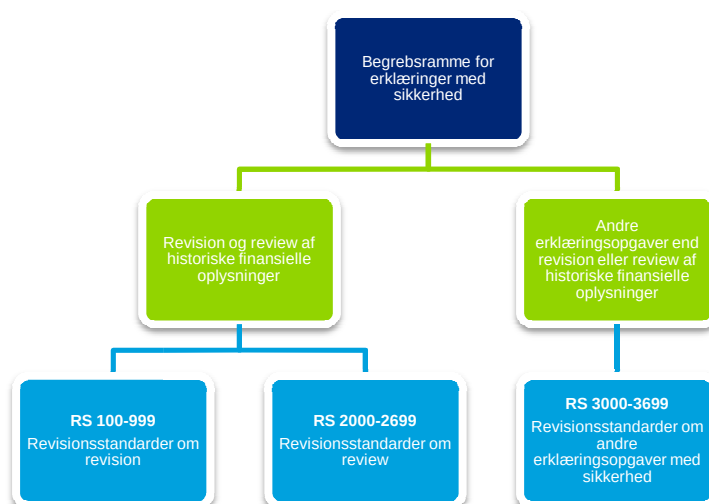

Figur 12 Revisionsfaglige nøglebegreber

De revisionsfaglige nøglebegreber, defineres i *Begrebsramme for erklæringer for sikkerhed*, der således omfatter alle erklæringer med sikkerhed, dvs. herunder både revisionspåtegninger og erklæringer på undersøgelser af fremadrettede finansielle oplysninger. Begreberne gennemgås derfor principielt ud fra begrebsrammen, men da det kan forventes, at der er overensstemmelse mellem begrebsrammens overordnede definition og de mere detaljerede og uddybende kommentarer i revisionsserien (RS 100-RS 999) anvendes disse standarders bidrag derfor også massivt i gennemgange, da det forventes at definitionerne gælder analogt for fremadrettede finansielle oplysninger i forbindelse med gennemgangen i afsnit 6.3 og jf. nedenstående figur.

⁶⁹ (Eilifsen, et al. 2006) s. 13

⁷⁰ *ibid.*

Figur 13 Strukturen i IAASBs standarder⁷¹

4.1 VÆSENTLIG FEJLINFORMATION

Begrebet anvendes i standardrevisionspåtegningen efter RS 700 under afsnittet om ledelsens ansvar for at aflægge en årsrapport der:

*”... giver **et retvisende billede uden væsentlig fejlinformation**”.*⁷²

Begrebet væsentlighed anvendes i denne sammenhæng i forhold til selve regnskabet, uafhængigt af revisionen. Væsentlighedsbegrebet eksisterer derfor uafhængigt af revisionen, selv om begrebet er centralt for revisionen i både planlægningen og udførelsen af revisionen samt ved evalueringen af opnået bevismængde og -styrke.

Begrebet anvendes endvidere to gange i påtegningen, under hhv. afsnittene om revisors ansvar og den udførte revision. Først om anvendelsen af revisionsstandards under afsnittet om revisors ansvar:

*”Disse [danske revisions-]standards kræver, at vi lever op til etiske krav samt planlægger og udfører revisionen med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at årsrapporten **ikke indeholder væsentlig fejlinformation**.”*⁷³

og siden om udformningen af revisionshandlingerne under afsnittet om den udførte revision:

*”De valgte handlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurderingen af **risikoen for væsentlig fejlinformation** i årsrapporten...”*⁷⁴

⁷¹ Uddrag af figuren fra RS begrebsrammen, bilag 2

⁷² RS 700 afsn. 60 (min fremhævnning)

⁷³ RS 700 afsn. 60 (min fremhævnning)

⁷⁴ RS 700 afsn. 60 (min fremhævnning)

Endeligt henledes opmærksomheden på konklusionsafsnittet, hvor følgende formulering findes:

*"Det er vor opfattelse, at årsrapporten giver et **retvisende billede**"*⁷⁵

Således afhænger den oplevede sikkerhed, der formidles til regnskabsbrugerne i vid udstrækning af, at brugerne forstår begreber som "et retvisende billede", "høj grad af sikkerhed" og "væsentlig fejlinformation." Af disse tre begreber, defineres "væsentlig fejlinformation" umiddelbart herunder, "høj grad af sikkerhed" defineres i afsnit 4.2 og behandles indgående i kapitel 6. Definitionen af begrebet "et retvisende billede" ligger i princippet uden for denne afhandlings område.

Kort om "et retvisende billede" skal det blot nævnes, at begrebet i dansk praksis gradbøjes efter bl.a. regnskabsenhedens kompleksitet og størrelse. Dette også jf. det danske regnskabsklasserystem, således at større og komplekse virksomheder afkræves større præcision i regnskabsaflæggelsen i kraft af flere regnskabsmæssige krav. Muligheden for variation i begrebets udsagnskraft bliver understreget ved at, der rent sprogligt bliver anvendt den ubestemte form: "et retvisende billede", frem for den bestemte form: "det retvisende billede. Paragraffen åbner ved ordlyden således op for variationsgrader. Disse variationsgrader af begrebet kan være relevant på grund af regnskabsselementernes natur, f.eks. som i denne afhandlings kontekst, graden af pålidelighed, der kan opnås for et regnskabsselement.⁷⁶

Begrebet *fejlinformation* defineres i ISA 450 R&R som:

*"Forskellen mellem beløbet, klassifikationen, præsentationen eller oplysningen af et rapporteret forhold på den ene side og på den anden side beløbet, klassifikationen, præsentationen eller oplysningen, der er nødvendig for at forholdet er i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme. Fejlinformationer kan skyldes fejl eller besvigelser."*⁷⁷

Fejlinformationer kan yderligere opdeles i faktuelle fejlinformationer, hvorom der ikke hersker nogen tvivl om størrelse og eksistens af fejlinformation, projicerede fejlinformationer, som er ekstrapoleringer af fejl, der er fundet i stikprøver og endeligt skønsmæssige fejlinformationer, som er de mest interessante i denne afhandlings kontekst.⁷⁸

⁷⁵ RS 700 afsn. 60 (min fremhævelse)

⁷⁶ (Steffensen, et al. 2007) s. 235; (KPMG 2008) s. 155-156

⁷⁷ ISA 450 R&R, afsn. afsn. 4(a)

⁷⁸ ISA 450 R&R, afsn. A3

Skønsmæssige fejlinformationer er forskellen mellem ledelsens og revisors vurdering vedrørende regnskabsmæssige skøn, herunder også skøn over dagsværdi. Det kan være skøn, som revisor anser for urimelige, eller anvendelsen af en regnskabspraksis, som revisor anser for uhensigtsmæssig.

4.1.1 REGNSKABSMÆSSIG REGULERING AF BEGREBET VÆSENTLIGHED

Som antydnet ovenfor i det første citat fra standardpåtegningen anvendes begrebet væsentlighed regnskabsmæssigt uafhængigt af revisionsforhold. Lovgivningsmæssigt anvendes begrebet også de under grundlæggende regnskabsforudsætninger i ÅRL § 13, stk. 1, nr. 3: *Alle relevante forhold skal indgå i årsrapporten, medmindre de er ubetydelige (væsentlighed). Anses flere ubetydelige forhold tilsammen for at være betydelige, skal de dog indgå.* Det fremgår af definitionen, at væsentlighed er en tærskelværdi frem for en primær kvalitetsegenskab.⁷⁹ Dvs. at hvis et element er uvæsentligt, er det ikke relevant at medtage i årsrapporten.

Begrebet væsentlighed anvendes ikke i IFRS ED FVM. Udgangspunktet for anvendelsen af væsentlighedsniveau i relation til IFRS ED FVM er derfor den generelle anvendelse af begrebet i IFRS. Her anvendes begrebet væsentlighed i kvalitetshierarkiet som et underpunkt til den primære kvalitetsegenskab, relevans.⁸⁰ Relevansen knytter sig i kraft af sin egenskab som primær kvalitet som bekendt til årsrapportens egnethed til beslutningsstøtte for regnskabsbrugere. Uvæsentlig information efter definitionen er derfor irrelevant information. Hvis informationen er uvæsentlig kan den pr. definition ikke ændre en oplyst brugers beslutning, og informationen bør derfor ikke blive medtaget i regnskabet. Informationen kan i nogle tilfælde endog være forstyrrende, såfremt den medtages.⁸¹

Så langt findes der at være overensstemmelse mellem anvendelsen af begrebet i international og i dansk kontekst for så vidt angår den regnskabsmæssige definition, da der for begge definitioner angives at være fuld overensstemmelse mellem uvæsentlig og irrelevant information.

Det er dog muligvis af betydning for definitionen, hvorvidt forskellen i definitionen på regnskabsbrugerens konsekvens for definitionen af væsentlighed. Denne diskussion gennemføres samlet for begrebet bruger i relation til både regnskabsudarbejdelse og revision under afsnit 4.1.3.

4.1.2 REVISIONSMÆSSIG REGULERING AF BEGREBET VÆSENTLIGHED

Under dansk revisionslovgivning har begrebet væsentlighed rod i revisorlovens (RL) § 16, stk. 1, hvorefter revisor skal udføre sit hverv med i overensstemmelse med den retlige standard,

⁷⁹ (Elling 2002), s. 170 i øvrigt jf. (PriceWaterhouseCoopers 2006) 2.160 og IASB framework afsn. 30.

⁸⁰ (PriceWaterhouseCoopers 2006) afsn. 2.153

⁸¹ ibid. afsn. 2.161

god revisorskik, som omfatter bl.a. nøjagtighed, hurtighed og fornøden omhu. Således skal revisors arbejdsindsats være af en karakter, som medfører at det er forsvarligt at afgive påtegning med den ønskede grad af sikkerhed, samtidig med at der ikke overrevideres med den konsekvens, at revisionen ikke er omkostningseffektiv.⁸²

Under danske forhold har FSRs blå ”notat vedrørende væsentlighed” fra august 1996 dannet praksis for vurderingen af væsentlighed for fondsrådets regnskabskontrol.⁸³ I dette notat redegøres der for begrebet væsentlighed samtidig med at der foreslås visse kvantitative størrelser til fastlæggelse af væsentlighed, eksempelvis 1/2-1 % af aktivmassen, 5-10 % af resultatet og 1-2 % af egenkapitalen.⁸⁴ Formentlig pga. fondsrådets anvendelse af de konkrete grænser, blev notatet trukket tilbage af revisionsteknisk udvalg ved udsendelsen af revisionsstandarden om væsentlighed, RS 320.⁸⁵ Der er mindst tre uhensigtsmæssigheder ved angivelse af konkrete kvantitative mål for væsentlighed:

For det første blev der, ved at fastlægge konkrete og eksakte grænser i et relativt autoritativt notat, skabt et konkret vurderingsgrundlag for (u)tilstrækkeligheden i revisors arbejde. Således var den kvantitative konkretisering af begrebet væsentlighed en formentlig utilsigtet forøgelse af omfanget af revisors arbejdshandlinger. Revisor vil i kraft af eksistensen af eksakte grænser sandsynligvis ændre arten og/eller omfanget af revisionshandlinger for at have en større sikkerhedsmargin i forhold til risikoen for fejlinformation, der overstiger væsentlighedsniveauet. Dermed udfører revisor overflødige handlinger, der reelt ikke bidrager til konklusionen. Det øgede omfang af revisionen er på bekostning af kravet til omkostningseffektivitet, jf. RL § 16, stk. 1.

For det andet er fastlæggelsen af konkrete procentsatser til fastlæggelse af væsentlighedsniveauet formentlig en overtrædelse af mandatet fra FSRs og før det ICAEWs side.⁸⁶ Væsentlighed er grundlæggende et regnskabsmæssigt begreb, der eksisterer uafhængigt af revisionsprocessen. Det faktum, at regnskabsstandarderne er stiltende omkring konkrete grænser for væsentlighed for årsrapporter på grund af den skønsmæssige natur af begrebet væsentlighed, medfører at det er højst upassende, når udstedere af revisionsstandarden antyder konkrete kvantitative procentsatser.

⁸² (FSR 1996), s. 6. RS 300 angiver desuden i afsn. 2, at revisionsopgaven skal planlægges, så den kan udføres ”effektivt”. Det uddybes i afsn. 3, at der herunder menes økonomisk hensigtsmæssig, altså formodentlig omkostningseffektiv.

⁸³ (Fondsrådet 2009), s. 8

⁸⁴ (FSR 1996), s. 1

⁸⁵ (FSR 2007)s. 32

⁸⁶ ICAEW havde før FSRs faglige notat refereret andre instansers konkrete beløbsmæssige antydninger af væsentlighed i udgivelsen Tech 32/96 (ICAEW 1996) afsn. 34-35

Endeligt kan fastlæggelsen af konkrete kvantitative grænser medføre, at der bliver svindende lidt fokus på de kvalitative aspekter, der kan være afgørende for brugernes økonomiske beslutninger, og som dermed i høj grad er væsentlige, jf. definitionen.

I relation til internationale regnskabs- og revisionsstandards blev begrebet væsentlighed i den tidligere RS 320 defineret med direkte citat til IASB's regnskabsmæssige begrebsramme.⁸⁷ RS 320 og IASBs begrebsramme er således enige om følgende definition på væsentlighed:

*Information er væsentlig, hvis udeladelse heraf eller fejl heri kan have indflydelse på regnskabsbrugeres økonomiske beslutningstagen truffet på grundlag af årsregnskabet. Væsentligheden afhænger af **størrelsen** af posten eller fejlen, vurderet ud fra de **specifikke forhold** ved udeladelsen eller ved den fejlagtige oplysning. Derfor fungerer væsentlighedskriteriet som et niveau eller en grænse, snarere end som en primær kvalitativ egenskab, som oplysningen skal opfylde for at kunne være nyttig.*⁸⁸

Ud fra denne definition afhænger væsentligheden således af "størrelsen" og "de specifikke forhold". Der er i selve definitionen ingen reference til arten af posten. Denne reference findes dog i RS 320 afsn. 5 der fastslår, at der ved bedømmelsen af, hvorvidt fejlinformation er væsentlig, skal tages hensyn til både kvantitative (størrelsen af beløbet) og kvalitative (arten af posten) faktorer. Årsagen til at arten ikke indgår direkte i definitionen af væsentlighed er, at IASBs begrebsramme i afsn. 29 anfører, at relevansen (som er en primær kvalitetsegenskab) af information afhænger af informationens art og væsentlighed. Art er således ud fra formuleringen ikke direkte bestemmende for væsentlighed i en regnskabsmæssig sammenhæng, men er en del af relevans-begrebet. Der eksisterer formentlig ikke nogen materiel forskel mellem det regnskabs- og revisionsmæssige begreb, jf. diskussionen herover. Således angives det både i IASBs begrebsramme og i RS 320 i definitionen, at størrelse og specifikke omstændigheder er afgørende for væsentligheden. Begge kilder angiver også, at arten af posten har stor betydning for fastlæggelsen af væsentlighed, om end begrebet ikke indgår i selve definitionen hos hverken IAASB og IASB.⁸⁹

Clarity-standardens ISA 320 R&R forsøger i højere grad af leve op til IAASBs målsætning om at være begrebsrammeneutral ved overordnet at forsøge at redegøre for begrebet uden direkte reference til IASBs begrebsramme. Det væsentlige er dog, at ISA 320 R&R sammenkæder

⁸⁷ IASB framework afsn. 30, jf. RS 320, afsn. 3.

⁸⁸ RS 320, afsn. 3, min fremhævnning

⁸⁹ IASB framework, afsn. 29; RS 320, afsn. 5

væsentlighedsniveauet for regnskabsaflægger og revisor. ISA 320 R&R definerer således væsentlighed som:

Fejlinformationer, herunder udeladelser... ... betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller sammenlagt påvirker de økonomiske beslutninger, som brugerne træffer på grundlag af regnskabet.⁹⁰

Endvidere understreges det direkte og som umiddelbar uddybning til selve definitionen, at: ”de givne omstændigheder”, samt ”størrelsen” og/eller ”arten” af en konstateret fejlinformation også er betydelige faktorer, der skal tages i betragtning ved fastlæggelsen af væsentlighedsniveauet.⁹¹ Det er derfor min holdning, at det nu i ISA 320 R&R fremgår langt tydeligere, at arten af posten på lige fod med størrelsen og de specifikke omstændigheder har indvirkning på fastsættelsen af væsentlighedsniveauet.

Som eksempel på tilfælde, hvor fejlinformation kan medføre, at alene arten af fejlinformationerne kan have indflydelse på brugeres økonomiske beslutninger og således være væsentlig, kan som eksempel nævnes manglende oplysning af virksomhedens manglende evne til at honorere aftalemæssige krav. Dette kan f.eks. medføre krav om indfrielse af gæld på anfordringsvilkår. Også manglende overholdelse af reguleringsmæssige krav, der kan gøre det sandsynligt, at muligheden for fortsat drift forringes betydeligt kan kvalificeres som kvalitativt væsentligt. Endvidere relativt små beløb, der kvantitativt er uvæsentlige kan være væsentlige rent kvalitativt, hvis beløbet er tilstrækkeligt til at ændre regnskabet trend.⁹² Arten af fejlinformation kan endvidere have betydning for revisors risikovurdering. Såfremt der er tale om et fejlagtigt skøn over dagsværdi, og skævheden i skønnet er positiv for virksomheden, bør revisor formode, at andre skøn over dagsværdi også kan være ”skæve” (biased) og bør derfor udvide sin revision.⁹³

Fastlæggelse af væsentlighedsniveau afhænger således generelt og alment accepteret af de givne omstændigheder og påvirkes af størrelsen og/eller arten af en fejlinformation.⁹⁴ For så vidt angår det kvantitative aspekt, er det åbenlyst, hvordan en relativ lille kvantitativ fejl vil være uvæsentlig for brugerne i deres økonomiske beslutninger. Kvalitativ væsentlighed er dog lidt vanskeligere at begribe og få afgrænset. Små beløb, der kan medføre brud på låneaf-taler, overtrædelse af lovgivning, manglende opnåelse af budgetterede resultater og ændrin-

⁹⁰ ISA 320 R&R, afsn. 2

⁹¹ ISA 320 R&R, afsn. 2, 2. punkt.

⁹² ISA 450 R&R afsn. A16

⁹³ ISA 450 R&R afsn. 6(a)

⁹⁴ ISA 320 R&R afsn.2 og IAS 1 (revised 2007), afsn. 7

ger i trend og udviklingsretning illustrerer dog min pointe fra forrige afsnit, at der trods en given posts beskedne kvantitative omfang alligevel kan være tale om væsentlig fejlinformation.⁹⁵ Denne forståelse af begrebet kvalitativ væsentlighed underbygges af de eksempler, der gives i ISA 450 R&R omkring bl.a. fejlinformation, der medfører manglende overholdelse af lovgivning, ændring af trend, påvirker nøgletal osv.⁹⁶

En klar forbedring, der for nylig har fundet sted i den danske regulerings formuleringer, kan findes i den gældende erklæringsbekendtgørelse – bkg.nr. 668 af 26. juni 2008 (BEV 2008).

BEV 2008 specificerer visse forhold, der kræver at revisor tager forbehold i sin erklæring, herunder i det tilfælde, hvor:

*[R]egnskabet ikke indeholder de krævede oplysninger eller ikke opfylder betingelserne for at udelade krævede oplysninger, medmindre de manglende oplysninger er **uvæsentlige**...*⁹⁷

Dette er en klar forbedring i forhold til tidligere, da det i den gamle erklæringsbekendtgørelse, bkg.nr. 1537 af 22. december 2004 (BEV 2004) blot var formuleret som

*...medmindre de manglende oplysninger er helt **ubetydelige**...*⁹⁸

Denne forbedring af formuleringen medfører, at bestemmelsen ikke længere er årsag til forvirring omkring, hvorvidt der for revisorer eksisterer en særligt lavt kvalitativ væsentlighed for revisor, som er lavere end for regnskabsudarbejder. Dette er nu afklaret med BEV (2008).

Begrebet ubetydelige fejlinformationer eksisterer stadig i ISA 450 R&R, men repræsenterer ikke en særligt lavt grænse for kvalitativ væsentlighed, men en nedre grænse for forsvindende lav betydning til at skulle akkumuleres i forbindelse med overvejelsen af, om uvæsentlige fejl samlet set er væsentlige.⁹⁹

Begreberne illustreres ved nedenstående Venn-diagram.

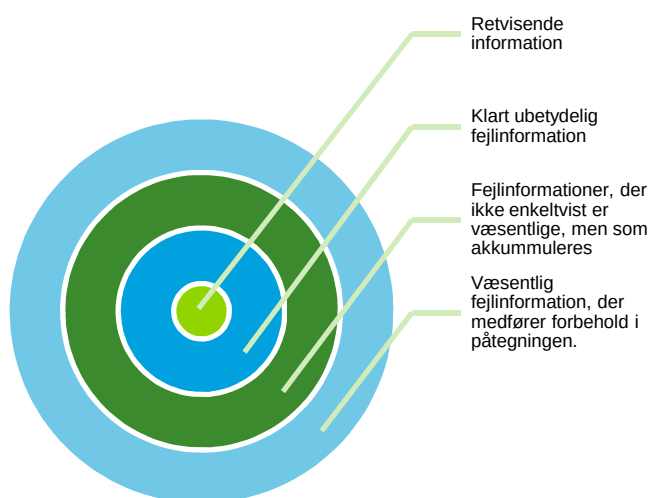
⁹⁵ (Eilifsen, et al. 2006) s. 90

⁹⁶ ISA 450 R&R, afsn. A16

⁹⁷ BEV(2008) §6, stk.2, nr. 2 (min fremhævning)

⁹⁸ BEV(2004) §6, stk. 1, nr. 2 (min fremhævning)

⁹⁹ ISA 450 R&R, afsn. 5. Det understreges eksplicit i afsn. A2, at begrebet "klart ubetydeligt" ikke er det samme som "ikke væsentlig".

Figur 14 Illustration af begreber

4.1.3 "BRUGER"

Idet der i forbindelse med definitionen af begrebet væsentlighed anvendes en "brugers" mulige beslutninger på grundlag af regnskabet er det nødvendigt at definere, hvad der forstås ved begrebet "bruger". En bruger af et selskabs regnskab kan under danske forhold i princippet være alle og enhver, da regnskaberne offentliggøres via Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Det kan dog ikke forventes, at alle brugeres behov imødekommes. Kriterierne for relevant og væsentlig information i et regnskab er formentlig vidt forskelligt over spektret brugere, der kan bestå af investorer, banker, kreditorer, ansatte og myndigheder. IASBs begrebsramme tager stilling til dette ved at anvende eksterne investorers informationsbehov som bedst dækkende for den samlede brugergruppe.¹⁰⁰ Argumentationen er, at banker, medarbejdere, kreditorer og myndigheder kun har behov for at vide, om virksomhedens præstation er "god nok" til hhv. indfrielse af lån, fortsat ansættelse, betaling af gæld og skattebetalinger.¹⁰¹ Investor er derimod interesseret i, om virksomhedens præstationer er bedre end andre virksomheder i forhold til at generere et stort overskud og efterfølgende udbytte, da den risikovillige kapital ellers allokeres til andre virksomheder med højere afkast. Investor antages derfor at have det største informationsbehov.

¹⁰⁰ ISA 320 R&R afsn. 2, note 2 henviser til IASBs framework, angiveligt afsn. 10, hvor det forudsættes at investorer har det bredeste informationsbehov og derfor vil imødekommelse af disse behov medføre opfyldelse af øvrige brugergruppers informationsbehov. Bemærk således, at på trods af at ISA 320 R&R nu er begrebsrammeneutral i forhold til definitionen af begrebet væsentlighed, henvises der stadig til IASBs begrebsramme for at redegøre for brugeren og dennes informationsbehov. Det er således til stadighed så som så med den erklærede begrebsrammeneutralitet fra IAASBs side.

¹⁰¹ Bemærk, at udkastet til ajourføring af begrebsrammen skaber en ny problemstilling ved at sidestille kreditorer og investorer som de brugere, der skal tages hensyn til ved udarbejdelsen af regnskabet. Kreditorer vil vægte et pålideligt mål højt for at have sikkerhed for at deres tilgodehavende kan indfries. Dette modarbejder således den tidligere ensidige fokus på relevans og nedsætter dermed muligvis takten i den hastige udvikling mod dagsværdi. Dette er også en klar fordel for revisor, da pålideligheden således forventes at blive øget.

Der nævnes i ÅRL ikke en ”oplyst” eller ”kyndig” regnskabsbruger direkte i relation til væsentlighedsbegrebet. Regnskabsbrugeren præsenteres i stedet i § 12, stk. 2, hvor det i forbindelse med understøttelse af det retvisende billede i § 11, er et krav, at årsrapporten udarbejdes, så den ”støtter regnskabsbrugerne i deres økonomiske beslutninger”. Bruger kredsen skal opfattes meget bredt. Loven eksemplificerer i § 12, stk. 2 med bl.a. offentlige myndigheder, kunder, medarbejdere og lokalsamfundet. I IFRS vælges det som beskrevet ovenfor at præsentere en diversificeret mængde af brugere, for derefter at tage udgangspunkt i investoren. I ÅRL præsenteres en mindre gruppe af brugere, men der tages udgangspunkt i alle brugerne i forening, som relevans- og væsentligheds-kriterier for regnskabet. Der anlægges dermed i ÅRL et stakeholder- frem for et shareholder-perspektiv.¹⁰² Denne skelnen har dog formentlig ikke betydning for udfyldningen af begrebet væsentlighed, da der i højere grad er tale om en ideologisk, frem for en reel forskel. Forskellen har formentlig ingen praktisk betydning i forbindelse med udfyldelsen af begrebet væsentlighed, da det i praksis i hvert enkelt revisionsstilfælde vil være op til revisor at overveje, hvem de primære brugere af regnskabet er, og derfor om det er f.eks. omsætning, egenkapital, aktivsum eller resultat før skat, der skal være den kritiske faktor i afgørelsen af væsentlighedsniveauet for regnskabet som helhed.

Forskellige kategorier af regnskabsbrugere kan have forskelligt udgangspunkt med hensyn til den udsagnsværdi, de tillægger de enkelte oplysninger. Navnlig kan der være forskel på indfaldsvinklerne hos regnskabsudarbejdere og brugere af regnskaber. Investorer og kreditorer kan på lignende vis have forskellige indfaldsvinkler.¹⁰³

Væsentlighedsforudsætningen gælder ikke alene for de med beløb indregnede poster, men også - og måske især - for oplysninger i noterne eller i ledelsesberetningen.¹⁰⁴

Revisionens rolle er grundlæggende styret af brugernes behov efter klassisk agentteori, jf. også kravet om trepartsforhold i erklæringsbekendtgørelsen.¹⁰⁵ Denne rolle er dog begrænset af, hvad revisionen kan og bør levere. Disse begrænsninger benævnes i nærværende afhandling som iboende begrænsninger og behandles i diskussionen under kapitel 6.

Begrænsningerne stammer dels fra brugernes anvendelse af regnskabet og revisors erklæring samt begrænsninger på revisors kontrol over input til revision og dels fra kilder helt uden for revisors kontrol, herunder bl.a. fastlæggelsen af væsentlighed som gennemgået herover og vurderingen af risikoen for væsentlig fejlinformation, der diskuteres umiddelbart herunder.

¹⁰² KPMG (2006) s. 157; (Steffensen, et al. 2007) s. 250

¹⁰³ (Steffensen, et al. 2007) s. 260

¹⁰⁴ (Steffensen, et al. 2007) s. 261

¹⁰⁵ (Elling 2002) s. 56-57, BEV (2008) § 1

4.2 RISIKO

Det andet revisionsfaglige nøglebegreb er begrebet *risiko*.

Som gennemgået ovenfor i formuleringerne fra påtegningen efter RS 700, giver revisor ved udførelse af revision ”*høj grad af sikkerhed*” for at et historisk finansielt regnskab er uden væsentlig fejlinformation. Sikkerhed og risiko er netop hinandens modsætninger. Således er det ligegyldigt, om revisor betragter det som sin opgave at maksimere sikkerheden eller minimere risikoen.¹⁰⁶ Når revisor afgiver erklæring med høj grad af sikkerhed vil samtidig betyde, at der efter revisionen stadig eksisterer en lav risiko, men dog en risiko for væsentlig fejlinformation. Hvis revisor i sin påtegning helt hypotetisk ville overveje at afgive en påtegning med absolut sikkerhed, ville det tilsvarende betyde, at der absolut ingen risiko var for, at der i regnskabet fandtes fejlinformation, der kunne medvirke til at regnskabets brugere ville foretage alternative økonomiske dispositioner (væsentlig fejlinformation). Revisor kan dog aldrig eliminere risikoen helt.¹⁰⁷

Tilsvarende begrebet høj grad af sikkerhed kendes begrebet ”*begrænset sikkerhed*” fra bl.a. review-erklæringer efter RS 2400 samt erklæringer på budgetter og fremskrivninger efter RS 3400, for så vidt angår ledelsens forudsætninger for fremadrettede oplysninger. Dette begreb dækker over, at der eksisterer en risiko for væsentlig fejlinformation, der er højere end for erklæringer med høj grad af sikkerhed, men at risikoen dog er begrænset til et niveau, der er tilstrækkeligt til at revisor er i stand til at afgive erklæringen med begrænset sikkerhed.¹⁰⁸

De standarder, der meget omfangsrigt regulerer revisors risikovurdering og revisors reaktioner på risici er ISA 315 Revised, og ISA 330 Revised.¹⁰⁹ Den mentale model for opdelingen af revisionsrisiko i forskellige komponenter findes dog i ISA 200 R&R.¹¹⁰

I ISA 200 R&R defineres begrebet *revisionsrisiko* således:

Revisionsrisiko - Risikoen for, at revisor afgiver en forkert påtegning, når regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation¹¹¹

Det erkendes ud fra definitionen at revisionsrisikoen er defineret som risikoen for at revisor afgiver en blank påtegning, selv om regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation. Således

¹⁰⁶ (FSR 1996a) s. 6

¹⁰⁷ ISA 200 R&R, afsn. A.44; ibid. A.39

¹⁰⁸ RS 3000, afsn. 2

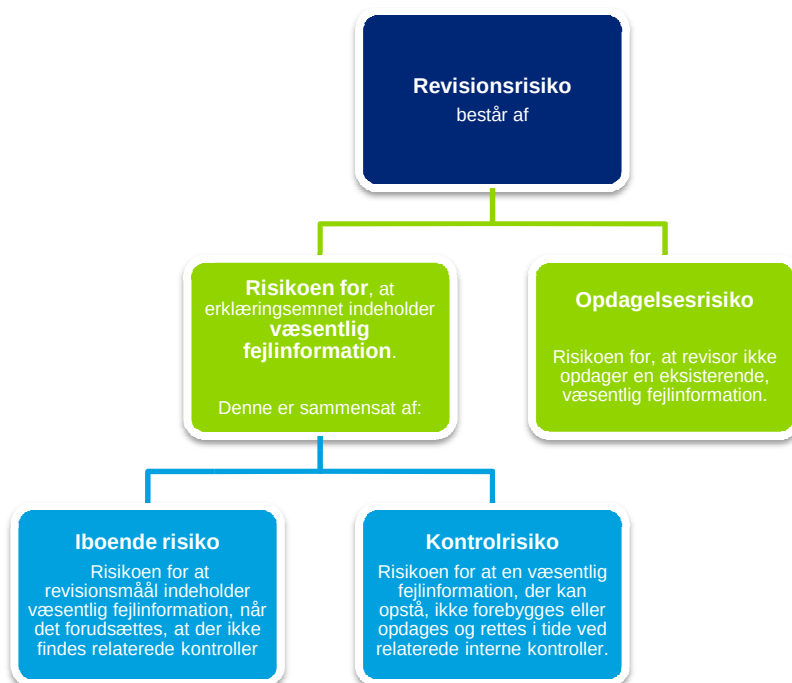
¹⁰⁹ ISA 315 Revised: *Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement through Understanding the Entity and its Environment*; ISA 330 Revised: *The Auditor's Responses to Assessed Risks*

¹¹⁰ ISA 200 R&R: *Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing*

¹¹¹ ISA 200 R&R afsn. 13 (c) (egen oversættelse); Begrebsrammen tilsvarende ”... risikoen for at revisor afgiver en forkert konklusion, når et emneindehold indeholder væsentlig fejlinformation.”, RS-begrebsramme, afsn. 48

omfatter revisionsrisikoen ikke den omvendte situation hvor revisor fejlagtigt afgiver en konklusion, om at regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation. Denne risiko vurderes til at være ubetydelig.¹¹² Standarden indeholder således en formentlig korrekt implicit formodning om, at når revisor overvejer at tage forbehold, udvides undersøgelsen for at søge yderligere bekræftelse for det forhold, der skulle begrunde forbeholdet. Revisor vil være helt sikker i sin sag, da et forbehold kan have ubehagelige konsekvenser for kunden, men revisor er samtidig bundet af sit professionelle ansvar. Risikoen for denne type fejl antages derfor at være selvkorrigerende, hvilket sandsynligvis er korrekt.

Der defineres tre forskellige typer af risici, der alle er en del af det overordnede begreb *revisionsrisiko* i ISA 200 R&R¹¹³

Figur 15 Revisionsrisiko¹¹⁴

Det omfang, hvori revisor tager hver af disse komponenter i betragtning, påvirkes af opgavens omstændigheder, navnlig arten af erklæringsemnet, og hvorvidt den opgave der udføres, er en opgave med høj grad af sikkerhed eller en opgave med begrænset sikkerhed.

¹¹² ISA 200 R&R afsn. A33

¹¹³ ISA 200 R&R afsn. 13, (c), (e) og (n). Herudover understeges det i afsn. A33, at der er tale om et teknisk begreb, der vedrører revisionsprocessen. Begrebet inkluderer således ikke revisors professionelle risiko/engagementsrisiko i forbindelse med retssager eller negativ offentlig omtale. På trods af dette må det dog nødvendigvis alligevel forventes, at en høj professionel risiko vil øge revisors krav til revisionsbevis og således alt andet lige have samme konsekvens som en højere fastsat opdagelsesrisiko.

¹¹⁴ Begrebsramme for erklæringer med sikkerhed, afsn. 49. Bemærk at der i begrebsrammen anvendes begrebet opgaverisiko, hvorimod der i RS 200 og i denne afhandling anvendes begrebet revisionsrisiko. Begreberne er materielt ens og repræsenterer samme fænomen.

Af de tre typer risiko vedrører iboende risiko og kontrolrisiko den fejlinformation der eksisterer i regnskabet uafhængigt af revisionen. Modsat er opdagelsesrisikoen risikoen for at revisor ved sin revision ikke formår at opdage en fejl der eksisterer i regnskabet. Opdagelsesrisikoen og risikoen for væsentlig fejlinformation er negativt korrelerede begreber, sådan forstået, at jo højere risikoen for væsentlig fejlinformation er for en given revisionsrisiko, desto lavere er den acceptable opdagelsesrisiko – og desto større overbevisning kræves der af i kraft af indsamling af tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis.

Begreberne iboende risiko og kontrolrisiko benyttes ikke længere udbredt i RS'erne men er en god model til forståelse af risikokomponenterne. I stedet anvendes begreberne som implicitte komponenter i en kombineret vurdering af ”risikoen for væsentlig fejlinformation.”¹¹⁵

Risici eksisterer på niveauet for de enkelte regnskabsudsagn eller revisionsmål, da der er forskellige krav om indregning, måling, præsentation og oplysninger for forskellige typer poster.

Således er de komplekse målingsforskrifter for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi en af årsagerne til den ofte høje risikovurdering for revisionsmålet værdiansættelse for balanceposter, der måles til dagsværdi.

Risikoen på revisionsmålsniveau er derfor relateret til den relevante regnskabsmæssige begrebsramme og virksomhedens type fordi dette bestemmer, hvilke typer regnskabsposter, der bør være i regnskabet. Samtidig eksisterer der også en overordnet risiko på regnskabsniveau, f.eks. for at der er tale om væsentlig fejlinformation, når regnskabsudarbejder aflægger regnskabet efter going concern-forudsætningen, der nok må være den mest overordnede ledelsespåstand og i øvrigt den væsentligste skøn i regnskabet, særligt i den aktuelle økonomiske situation.

4.2.1 BETYDELIG RISIKO

Ud over de *almindelige* risici for væsentlig fejlinformation kan ganske særlige risici, der kræver særlig revisionsovervejelse, blive klassificeret som såkaldte *betydelige risici* for væsentlig fejlinformation.¹¹⁶

Betydelige risici relateres ofte til betydelige ikke-rutinetransaktioner og skønsmæssige forhold. Ikke-rutinetransaktioner er transaktioner, der er usædvanlige enten som følge af størrelse eller art, og som derfor opstår uregelmæssigt. Dette forhold medfører en forhåndsformodning om, at de personer, der måler og registrerer transaktionerne, ikke har erfaring og/eller kompetence i forhold til de givne transaktioner.

¹¹⁵ ISA 200 R&R, afsn. A40

¹¹⁶ ISA 315 Redraftet, afsn. 27-29

Skønsmæssige forhold kan omfatte udviklingen af regnskabsmæssige skøn som er behæftet med betydelig skønsmæssig usikkerhed. I forbindelse med fastlæggelsen af, hvad der kan statuere betydelige risici nævner standarden helt eksplicit at der kan være tale om at bedømmelsen kan være subjektiv, kompleks eller kræve forudsætninger om effekten af fremtidige begivenheder.¹¹⁷ Dette er som bekendt nogle af kendetegnene for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Konsekvensen af at nogle risici vurderes til at være betydelige risici er bl.a. at revisor afkræves at tage stilling til design og implementering af relevante kontroller og om muligt teste dem.¹¹⁸ For betydelige risici kan der ikke foretages rotation af test af kontroller.¹¹⁹ Der skal foretages yderligere substanshandlinger og hvis der kun foretages substanshandlinger skal der gennemføres detailtest.¹²⁰ Analytiske handlinger kan altså i dette tilfælde ikke stå alene.

Endvidere forudsættes det at der gennemføres substanshandlinger, der er udformet på en måde der medvirker til opnåelse af mere pålideligt revisionsbevis som for at afdække betydelige risici.¹²¹ Formålet med dette er der akkumuleret set opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis om at regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation.

Standarden har således forudsat, at der ikke i samme grad som for rent historiske finansielle oplysninger, hvorom der ikke hersker skønsmæssig usikkerhed, eksisterer kontroller i forhold til regnskabsmæssige skøn da disse inddrager skønsmæssige usikkerhed og forudsætninger om fremtidige hændelser.

Revisors formål er som bekendt at opnå høj grad af risiko for at regnskabet er uden væsentlig fejlinformation. Det medfører modsat, at der kun må eksistere en lav risiko for, at der findes væsentlig fejlinformation i regnskabet. Risikoen for at der eksisterer væsentlig fejlinformation ved udarbejdelsen af regnskabet (iboende risiko), eller at kontroller over udarbejdelsen ikke forebygger eller opdager og retter sådan fejlinformation kan aldrig reduceres til nul. De to typer risici udgør således samlet set en del af de iboende begrænsninger for den nøjagtige og 100 % præcise udarbejdelse af regnskaber.

Som en sidste pointe i denne relativt generiske gennemgang af de revisionsfaglige nøglebegreber bør det også nævnes, at væsentlighed generelt dominerer risiko som det vigtigste af de to begreber. Dette erkendes gennem det faktum, at revisionsomfanget for væsentlige poster,

¹¹⁷ ibid. afsn. 28 (e), A 121 ; 28 (f)

¹¹⁸ ibid. afsn. 29

¹¹⁹ ISA 330, Redraftet, afsn. 15

¹²⁰ ibid. afsn. 21 7(b); A 19.

¹²¹ ISA 330, Revised

der har lav risiko, vil være større end for uvæsentlige poster, der har høj risiko.¹²² Revisor er selvfølgelig mere interesseret i rigtigheden af væsentlige poster, der i kraft af væsentligheden, kommer til regnskabsbrugers kundskab, end uvæsentlige oplysninger, selv i tilfælde, hvor disse måtte have en høj risiko for at indeholde fejlinformation.

4.3 REVISIONSBEVIS

Det er indtil videre i afsnit 4.1 og 4.2 slået fast, hvad revisionsstandarden forstår ved begreberne væsentlighed og risiko.¹²³ Nedenfor inddrages det tredje revisionsfaglige nøglebegreb, som kan siges at være en afhængig variabel i forhold til væsentlighed og risiko. Givet en accepteret opdagelsesrisiko vil større krav til præcision i måling og indregning, (lavere væsentlighedsniveau), kræve øget bevis. Tilsvarende vil et givent væsentlighedsniveau og en lavere accepteret opdagelsesrisiko kræve øget bevis.

Revisionsbevis er det af de tre begreber, der samlet set er vigtigst i relation til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. ISA 540 R&R er som en del af 500-serien en del af det, der i forhold til revisionsprocessen tidligere hed faser, nu aktiviteter, der hedder ”revisionsbevis” eller ”udførelse”. I gennemgangen af ISA 540 R&R i kapitel 5 kommer det også til at stå klart, hvordan standarden er en slags uddybning af ISA 500 Redraftet med hensyn til hvilke handlinger, der er relevante i forbindelse med at indsamle revisionsbevis, der er tilstrækkeligt og egnet netop i forhold til regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Generisk set behandles selve begrebet revisionsbevis i ISA 500 Redraftet, men tilsvarende som for begrebet risiko, defineres begrebet også i begrebsrammen for erklæringer med sikkerhed.¹²⁴

Der tages i det følgende udgangspunkt i begrebsrammens definition, da denne også er umiddelbart gældende for andre erklæringer med sikkerhed, herunder erklæringer på fremskrivninger og budgetter efter RS 3400, men begrebet udfyldes fra ISA 500 Redraftet jf. argumentationen i starten af dette kapitel.

Revisors generelle formål med erklæringsopgaver med sikkerhed er som bekendt at opnå tilstrækkeligt og egnet bevis til erklære sig med enten høj grad af sikkerhed eller begrænset sikkerhed for, at et erklæringsemne ikke indeholder væsentlig fejlinformation.

Bevis er således et middel til at afdække risiko (ikke reducere – revisor kan ikke påvirke risikoen for væsentlig fejlinformation).

¹²² (Langsted, Andersen og Kiertzner 2008) s.92

¹²³ Der understreges, at der her menes **revisions**standarden, altså RS 100-999.

¹²⁴ Begrebsramme, afsn. 42-46

Revisor skal overveje både kvantitet og kvalitet ved indsamlingen af revisionsbevis.¹²⁵ Kvantiteten måles ved begrebet *tilstrækkeligt*.¹²⁶ Tilstrækkeligt er således også et begreb, der er særdeles relevant i forhold til revisors erklæringsafgivelse, da tilstrækkeligheden skal vurderes i forhold til det ønskede sikkerhedsniveau, hhv. høj grad af sikkerhed og begrænset sikkerhed.

Kvaliteten af beviset understreges ved begrebet *egnet*.¹²⁷ Begrebet er i lighed med begrebet *tilstrækkeligt* kraftigt relateret til formålet. Der ligger således i begrebet, at ethvert bevis skal være tilstrækkeligt og egnet i forhold til et bestemt, påtænkt formål, altså til at afdække risikoen på det eller de specifikke revisionsmål, som revisionshandlingen er designet til at afdække.

Kvantiteten af det nødvendige bevis påvirkes af risikoen for, at emneindholdet indeholder væsentlig fejlinformation (jo større risiko, desto mere bevis er nødvendigt) samt kvaliteten af det opnåede bevis. Dog understreges det modsat, at mængden af bevis ikke kompenserer for bevisets dårlige kvalitet. (dvs. uegnet til formålet).¹²⁸

Begrebet tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis varierer over revisionsmål i forhold til bl.a. den iboende risiko og kontrolrisikoen for det pågældende revisionsmål og regnskabsэлемент. Således vil den evt. identificerede iboende risiko og kontrolrisiko medføre, er begrænsninger i det tilgængelige bevis og det for revisor praktisk opnåelige bevis.

I relation til emneindhold, der omhandler fremadrettet finansiел information, nævner begrebsrammen, at mængden og kvaliteten af tilgængeligt bevis naturligvis påvirkes af emneindholdets karakteristika.¹²⁹ Således vil emneindholdets karakteristik som fremadrettet finansiел information medføre begrænsning i revisors mulighed for at indsamle objektivt bevis i forhold til historisk finansiел information. Begrænsninger i tilgængeligt bevis gennemgås i kapitel 6, væsentligst i afsnit 6.2.1.

4.4 AFRUNDING

Kapitlets formål var at præsentere de revisionsfaglige nøglebegreber, væsentlighed, risiko og bevis på et relativt generisk og hovedsagelig redegørende niveau.

¹²⁵ Begrebsramme, afsn. 39

¹²⁶ Begrebsramme, afsn. 42

¹²⁷ Begrebsramme, afsn. 42

¹²⁸ Begrebsramme, afsn. 42

¹²⁹ Begrebsramme, afsn. 54

At gennemgangen er ”relativt generisk” betyder, at formålet med kapitlet ikke eksplicit har været at relatere begreberne til afhandlingens problemstilling, men at det i flere tilfælde ikke har givet mening at behandle begreberne på et udelukkende generisk niveau.

Tilsvarende dækker ”hovedsagelig redegørende” over at der selvfølgelig er sket en behandling af det gennemgåede både i kraft af udvælgelse af de relevante aspekter af hvert begrebs indhold samt en vurdering af begrebernes hensigtsmæssighed.

Gennemgangen er en forudsætning for forståelsen af næste kapitel, samt for diskussionen i kapitel 5, der diskuterer de begrænsninger, som beskaffenheden af subjektive og skønsmæssige input til modeller, der anvendes ved skøn over dagsværdi medfører for revisors mulige revisionshandlinger ved revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

I dette kapitel er forholdet i det relative omfang af behandlingen af begreberne misvisende i forhold til det omfang, der måtte forventes. Det skyldes at begreberne væsentlighed og risiko hovedsageligt defineres og diskuteres i dette kapitel, mens begrebet revisionsbevis diskuteres og problematiseres mere specifikt i forhold til begrebet høj grad af sikkerhed og revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi i kapitel 5.

Årsagen til den relativt kortfattede behandling af begrebet revisionsbevis i dette kapitel er derfor muligheden for direkte at relatere begrebet revisionsbevis til det øvrige emneindhold i afhandlingen, mens begreberne og væsentlighed og risiko blot anvendes i kapitel 5.

Afhandlingens relative vægtning af behandlingen af begreberne skyldes hovedsageligt følgende antagelser:

- at bevis anses for mest kritisk i forhold til graden af sikkerhed.
- at bevis anses for at være en afhængig variabel i forhold til væsentlighed og risiko.
- at der er markante forskelle i mængden af ”tilgængeligt”, ”opnåeligt” og ”tilstrækkeligt” revisionsbevis på tværs af regnskabslementer og tilknyttede regnskabsposter.

REVISION AF SKØN OVER DAGSVÆRDI

Der er frem til nu redegjort for begrebet dagsværdi, enkelte usikkerhedsmomenter er udvalgt og de revisionsfaglige nøglebegreber er blevet gennemgået. Mest grundigt af disse begreber er væsentlighed og risiko behandlet da ISA 540 R&R i princippet selv er en "bevis-standard," og fordi begrebet revisionsbevis derfor diskuteres mere indgående i både kapitel 4 og 5.

Efter at der således er redegjort for begrebet dagsværdi og de revisionsfaglige nøglebegreber, vil dette kapitel besvare arbejds spørgsmål 2, som beskrevet i afsnit 2.1.6 og gengivet her:

- Hvordan revideres regnskabsmæssige skøn over dagsværdi og hvilken vejledning findes der til revisor?
 - o Begrebet diskuteres ud fra den kommende clarity-standard på området.

Som følge af en stor regnskabsmæssig fokus på dagsværdi, der blev omtalt i kapitel 2, etableres der som konsekvens heraf et større behov for, at revisor også har fokus på området for skøn over dagsværdi i en revisionsmæssig kontekst. Dette kapitels sigte er altså at få afklaret, hvilke krav, der fremover stilles til revisor og hvilken vejledning, der fremover er til rådighed for revisor ved revision af skøn over dagsværdi. Derfor gennemgås den relevante revisionsstandard, ISA 540 R&R, herunder. Gennemgangen fokuserer på problemstillinger vedrørende mangel på præcision i målingen af dagsværdi, jf. dagsværdihierarkiets niveau 3 som gennemgået herover i afsnit 3.9.3.

5.1 BEGREBET REGNSKABSMÆSSIGE SKØN

Begrebet regnskabsmæssige skøn defineres ikke direkte i regnskabsstandarderne.

Det omtales dog flere steder. Formentlig tydeligst i IAS 8 som behandler ændringer i anvendt regnskabspraksis og regnskabsmæssige skøn. Standarden angiver følgende:

"Idet udøvelsen af forretningsaktiviteter er forbundet med usikkerhed, kan mange regnskabsposter ikke måles med sikkerhed, men kan kun skønnes. Så-

danne skøn omfatter vurderinger på baggrund af de seneste pålidelige oplysninger, der er tilgængelige.”¹³⁰

Endnu en omtale findes senere i standarden:

”Regnskabsmæssige skøn er af art tilnærmede tal, som det kan være nødvendigt at ændre, når supplerende oplysninger fremkommer”¹³¹

IAS 1 angiver endvidere, at der er krav til oplysning om skønsmæssige usikkerheders art og det indregnede beløb for de aktiver og forpligtelser der i målingen kræver overvejelse af fremtidige hændelser eller fremtidig økonomiske udvikling.¹³² Dette medvirker sammen med den meget konkret uddybning heraf i den kommende IFRS ED FVM i høj grad til at brugeren selv kan danne sig en mening om posternes pålidelighed og konsekvenserne af urimelige skøn.

Revisionsmæssigt findes der hjælp til forståelsen af begrebet regnskabsmæssige skøn i ISA 200 R&R, som omhandler målet med og generelle principper for revision af regnskaber. Standarden omtaler regnskabsmæssige skøn som eksempel, dels under forståelsen af iboende risici, dels under kravet om revisors anvendelse af professionel dømmekraft i visse situationer, herunder ved vurderingen af, om ledelsens regnskabsmæssige skøn er rimelige.¹³³

Den efter min holdning bedste og mest præcise definition af begrebet regnskabsmæssige skøn findes i ISA 540 R&R som

”... en tilnærmet angivelse af beløb i mangel af en præcis målemetode.”¹³⁴

Denne overordnede definition medfører, at begrebet dels finder anvendelse i forbindelse med ”almindelige” regnskabsmæssige skøn, dels for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi *”hvor der er skønsmæssig usikkerhed.”*¹³⁵ I denne afhandling vælger jeg at definere sidstnævnte som niveau 2 og 3 i dagsværdihierarkiet, hvor det dog er niveau 3 (dvs. *”ikke-observerbare”*) input, der er væsentligst. Forskellen mellem ”almindelige regnskabsmæssige skøn” og ”regnskabsmæssige skøn over dagsværdi gennemgås nærmere nedenfor i afsnit 5.4.3.

5.2 TILBLIVELSESPROCESSEN

IAASB har som bekendt gennemført en proces med at omformatere alle ISA-standarder til det nye clarity-format, som medfører en ensartet formatering af samtlige standarder med

¹³⁰ IAS 8 (2003), afsn. 32

¹³¹ IAS 8 (2003), afsn. 48

¹³² IAS 1 (2007), afsn. 125

¹³³ Vedrørende iboende risici: ISA 200 R&R, afsn. A38; vedrørende revisors brug af professionel dømmekraft: ISA 200 R&R, afsn. A23

¹³⁴ ISA 540 R&R, afsn. 7 (a).

¹³⁵ ibid.

ikrafttræden for revisioner af perioder, der påbegyndes 15.12.2009 eller senere. Omformateringen medfører, at standarderne bliver opdelt i overkommelige afsnit i følgende logiske rækkefølge:

- Introduction
- Objective
- Definitions
- Requirements
- Application and Explanatory Material

Herved gøres selve standarden relativt kort, idet størstedelen af det forklarende materiale placeres i bagerst i standarden. Formålet med omformateringen er således at gøre de konkrete krav til revisor mere overskuelige, men samtidig ikke gå på kompromis med mængden af forklarende og uddybende materiale. Endvidere indfører clarityprojektet, at der i hver standard er en tydelig angivelse af standardens formål og en tydelig angivelse af de krav, der stilles til revisor for at opfylde standardens formål.

Den "gamle" ISA 540 blev udsendt i den gamle formatering som høringsudkast i december 2004 og blev godkendt i september 2006.

I forbindelse med den efterfølgende omformatering af ISA 540 er der samtidig sket en ajourføring, således at den tidligere ISA 540 *Auditing accounting estimates and related disclosures (other than those involving fair value measurements)* og den tidligere ISA 545 *Auditing fair value measurements and disclosures* er blevet slået sammen i en ny, samlet standard. Den nye standard, ISA 540 R&R får navnet *Auditing accounting estimates, including fair value estimates, and related disclosures*. Årsagen til at standarderne bliver slået sammen er, at der i praksis var problemer med at skelne mellem de to forskellige typer skøn, og således at alle typer skøn er samlet i den samme standard. Endvidere er der ingen forskel i forhold til de to væsensforskellige typer skøn hvad angår krav-delen af standarden.¹³⁶ Forskellene fremgår alene af det supplerede materiale sidste i standarden. Udsendelsen af høringsudkastet til ISA 540 R&R blev udsendt i december 2006, altså kun tre måneder efter den endelige godkendelse af den ajourførte ISA 540.

5.3 FINANSKRISEN

Den betydelige nedgang i tilgængelig likviditet og denne nedgangs konsekvens for kreditgivningen inden for de seneste par år har medført en øget fokus på dagsværdi, særligt for finan-

¹³⁶ ISA 540 R&R BC, afsn. 6

sielle instrumenter. I nogle fora antydes det at dagværdi er en del af krisens årsag, da regulering til dagsværdi medfører indregning af urealiserede værdistigninger. Endvidere kan det antages at en del af betænkeligheden ved dagsværdi skyldes at det er et svært reviderbart område samt at det er svært for brugeren at forstå, hvorvidt aktiver der måles til dagsværdi med inddragelse af ikke-observerbare input og forudsætninger om fremtiden kan være korrekt indregnet og værdiansat.

For at støtte revisor i revisionen af skøn over dagsværdi fandt IAASB det derfor nødvendigt at få deres staben til at udarbejde en ”staff audit practice alert,” der fremhæver relevante fokuspunkter omkring målinger til dagsværdi i ISA’erne for perioder som den aktuelle, hvor markederne er usikre.¹³⁷ Den lave likviditet et begrænset antal handler, kan bevirke at markederne er så langt fra at være effektive at det ikke skønnes at give tilstrækkelig sikkerhed omkring markedets effektive prisfastsættelse af f.eks. investeringsejendomme eller afledte finansielle instrumenter. Det følger af definitionen af dagsværdi, at markederne skal være aktive for at give tilstrækkeligt markedsinput til at kunne klassificeres på niveau 1 i dagsværdihierarkiet.

Markeder der tidligere blev anset for at være effektive, bliver derfor i flere tilfælde inaktive som følge af begrænset markededybde. Dette medfører således at færre målinger til dagsværdi kan klassificeres som niveau 1 i dagsværdihierarkiet og dermed vil der under en generel økonomisk krise med illikvide markeder være flere skøn, der er omfattet af ISA 540 R&R (dvs. skøn, der klassificeres på niveau 2 og 3 i dagsværdihierarkiet), end i økonomisk højkonjunktur. Økonomisk krise medfører dermed øget subjektivitet i flere regnskaber.

5.4 GENNEMGANG AF ISA 540 (R&R)

Den nye standard gennemgås herunder. Gennemgangen følger i hovedtræk standardens struktur.

5.4.1 OMFANG

Standarden starter som alle andre clarity-formaterede standarder med at slå fast, hvad standardens omfang eller anvendelsesrækkevidde er. Det understreges, at standarden skal ses som en uddybning af de krav, der stilles til revisor i ISA 315 Redraftet og ISA 330 Redraftet om at frembringe tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis om at regnskabet er uden væsentlig fejlinformation, men at der i denne standard bliver behandlet forhold, der gør sig specifikt gældende for revision af regnskabsmæssige skøn, herunder skøn over dagsværdi. Endvidere nævnes i standarden to fokusområder, som er vejledning omkring opgørelse af fejlniveau og

¹³⁷ (IAASB 2008)

indikationer på mulig skævhed i ledelsens skøn. Disse to fokusområder behandles ikke specifikt i denne afhandling.

5.4.2 *BESKAFFENHEDEN AF REGNSKABSMÆSSIGE SKØN*

Herefter redegør standarden for, hvad der kendetegner regnskabsmæssige skøn. Begrebet forklares med, at der er tale om regnskabsposter, der ikke kan opgøres til en absolut korrekt værdi men kun kan skønnes, samtidig med at det understreges, at usikkerheden omkring arten og pålideligheden af informationen, der er tilgængelig ved udøvelsen af skønnene varierer kraftigt.¹³⁸ Dette er i særdeleshed gældende for regnskabsmæssige skøn i forhold til andre poster, men også internt inden for området. F.eks. er det ved nedskrivning for ukurans på varebeholdninger formentligt ofte muligt at opgøre et nogenlunde præcist beløb, hvorimod det ved opgørelse af dagsværdier for immaterielle aktiver kan være vanskeligere at opnå en pålidelig måling. Graden af usikkerhed ved målingerne medfører selvfølgelig en højere risiko for væsentlig fejlinformation ved regnskabsmæssige skøn.¹³⁹

Som en konsekvens af at ISA 540 R&R er en sammenskrivning af de to individuelle standarder om henholdsvis regnskabsmæssige skøn og målinger til dagsværdi, gør standarden opmærksom på, at der principielt er en forskel mellem de to typer af skøn.¹⁴⁰

5.4.3 *DE TO TYPER REGNSKABSMÆSSIGE SKØN*

Den væsentlige forskel mellem de to principielt forskellige typer skøn er at "almindelige regnskabsmæssige skøn" indeholder et element af forventning til fremtidig udvikling eller forekomsten af en fremtidig hændelse, f.eks. en debtors konkurs og deraf følgende øget tab på debitorer.

Modsat indeholder målinger til dagsværdi ideelt set ikke ledelsens skøn over den fremtidige udvikling. Definitionen på dagsværdi fordrer, som gennemgået, at dagsværdien skal opgøres ud fra den information, der er tilgængelig på balancedagen. Ved helt hypotetiske, ideelle og komplette markeder med rationelt handlende og fuldt informerede markedsdeltagere, ville ethvert aktiv eller enhver forpligtelse kunne værdiansættes nøjagtigt af den enkelte markedsdeltager. Dette er som bekendt ikke tilfældet i den virkelige verden og derfor er det ofte nødvendigt for ledelsen og markedsdeltagerne enten at værdiansætte ved brug af transaktioner for lignende aktiver eller ved brug af modeller, hvorved det ikke-observerbare, subjektive input øges, jf. gennemgangen af begrebet dagsværdi i kapitel 3.

¹³⁸ ISA 540 R&R, afsn. 2

¹³⁹ *ibid.*

¹⁴⁰ ISA 540 R&R, afsn.

Finanskrisen har medført, at der for blandt andet komplicerede afledte finansielle instrumenter ikke længere findes aktive markeder, hvorfor værdiansættelsen til dagsværdi af disse i langt højere grad end tidligere må bero på ledelsens vurderinger af den fremtidige økonomiske udvikling i kraft af inputs til de modeller, der nødvendigvis må benyttes ved værdiansættelsen.

For investeringsejendomme er dette et kendt problem, der dog får øget relevans, når værdien falder og der derfor er tvivl om, hvorvidt værdiansættelsen fortsat er korrekt. Således påvirkes målingssikkerheden også for regnskabslementer, der ellers måles ved brug af veldefinerede modeller og data, af generelle økonomiske tendenser, som f.eks. lav likviditet, hvilket den aktuelle ”finanskrise” må siges at have været eksponent for.¹⁴¹

Investeringsejendomme har f.eks. det særpræg, at der meget sjældent findes ejendomme, der er tilsvarende i størrelse, indretning, stand og placering og derfor er brugen af modeller inden for denne branche mere velkendt. Men kraftige fald i ejendommenes værdier gør det højaktuelt, både for investeringsejendomme der løbende måles til dagsværdi og andre ejendomme der mindst årligt nedskrives, at kunne opgøre værdien pålideligt og efterfølgende at revisor kan revidere denne værdi.¹⁴²

En af de grundlæggende forudsætninger i IASBs regnskabsmæssige begrebsramme er neutralitet. Det er et begreb, der indgår som en del af den primære egenskab, pålidelighed, og som er en, efter min holdning, mere retvisende erstatning for det tidligere anvendte forsigtighedsbegreb. Således skal regnskabsinformation nu være fri for forsigtighedstendenser, eller som ISA 540 R&R definerer neutralitet; fri for bias – altså fri for tendenser i både op- og nedadgående retning.¹⁴³

En måling til dagsværdi er i højere grad følsom over for skævhed i ledelsens udarbejdelse, hvis målingen indeholder en høj grad af skøn. Derfor stiller standarden som noget nyt krav om, at revisor retrospektivt skal undersøge udfaldet af tidligere års målinger til dagsværdi.¹⁴⁴

Opgørelsen skal ikke blot laves på kontoniveau, men der skal laves en samlet opgørelse i lighed med vurderingen af, hvorvidt uvæsentlige fejl samlet set er væsentlige f.eks. pga. ensretning efter ISA 450 R&R.¹⁴⁵

¹⁴¹ ISA 540 R&R, afsn. A5

¹⁴² (Erhvervs- og selskabsstyrelsen 2009) s. 5

¹⁴³ ISA 540 R&R, afsn. A8

¹⁴⁴ ISA 540 R&R, afsn. A9

¹⁴⁵ ISA 540 R&R, afsn. A10

Anvendelsen af dagsværdibegrebet medfører for revisor, at såfremt f.eks. en investerings-ejendom der i et år medtages i balancen til 40 mio. DKK og meget kort tid efter balancedagen realiseres til 30 mio. DKK, vil det blive aktuelt for revisor at medtage den mulige fejl i sin vurdering af pålideligheden af ledelsens skøn. Her vil det givet vis være meget svært for revisor at vurdere, hvorvidt en forskel mellem den værdi, ejendommen står bogført til og den værdi, den realiseres til udgør en fejl i regnskabet.¹⁴⁶ Der er jo netop tale om en dagsværdi, altså værdien på grundlag af tilgængelige oplysninger på statusdagen. Dagsværdien kan for visse typer aktiver være meget volatil og derfor er der en teoretisk sandsynlighed for et brat værdifald, hvorfor de 40 mio. i princippet godt kan have været den ”korrekte” dagsværdi på balancedagen, selv om ejendommen inden datoen for revisionspåtegningen sælges for 30 mio. DKK.

Tilsvarende har det, afhængig af, om revisor vurderer forskellen på 10 mio. til at være en fejl i skønnet eller en markedsbegrundet ændring af dagsværdien, betydning for næste års revision ved evalueringen af udfaldet af tidligere perioders skøn med henblik på at opnå overbevisning om ledelsens evne til at ”skønne rigtigt”.

5.4.4 IKRAFTTRÆDELSE

ISA 540 R&R træder i kraft samtidig med de øvrige clarity-standards for revisioner af perioder, der begynder efter den 15. december, 2009. Tidligere implementering er tilladt og anbefales. Indtil da gælder RS 540 og RS 545, således også for 2009-regnskaber, der følger kalenderåret.

5.4.5 MÅL

Formålet med standarden er at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis om, hvorvidt regnskabsmæssige skøn, herunder målinger til dagsværdi er rimelige, og hvorvidt oplysninger om samme er tilstrækkelige i forhold til det relevante regnskabsmæssige kriteriesæt.¹⁴⁷ Bemærk at denne opdeling mellem det målings- og indregningsmæssige formål på den ene side og det kravet til oplysningernes tilstrækkelighed på den anden side er blevet indført i forbindelse med den offentlige høring af standarden, som en understregning af vigtigheden af tilstrækkelige oplysninger. Et delformål med opdelingen var også at sikre, at revisor er klar over at det er de samme revisionsovervejelser, der gør sig gældende for noteoplysninger som for beløb, der indregnes i resultat eller balance. To comment letters foreslog, at en opdeling af formålet i to delformål ville hjælpe til at understrege, at revisors ansvar vedrører både rimeligheden af indregning og måling af regnskabsmæssige skøn og målinger til dagsværdi samt tilstrække-

¹⁴⁶ ISA 540 R&R, afsn. 4

¹⁴⁷ ISA 540 R&R, afsn. 6

ligheden af noteoplysningerne der jo som bekendt er omfattende i omfang i sammenligning med de mere beskedne krav i ÅRL.¹⁴⁸

Kravet stemmer således godt overens med den meget store fokus på oplysninger i IFRS. Fokus på oplysningerne har i revisionsstandardens kontekst særlig relevans for skøn over dagsværdi. IFRS ED FVMs krav til oplysninger blev gennemgået i afsnit 3.10.

I en dansk sammenhæng kan det f.eks. nævnes at der ved fondsrådets regnskabskontrol af børsnoterede selskabers regnskaber for regnskabsåret 2008 blev fundet én fejl der vedrørte manglende oplysninger omkring usikkerhed og målinger til dagsværdi ud af i alt 5 identificerede væsentlige fejl og mangler. En manglende oplysning der i lyset af den aktuelle økonomiske situation må siges formodentligt at have væsentlig betydning for regnskabets informationsværdi for brugeren.¹⁴⁹

5.4.6 DEFINITIONER

Standarden definerer i alt seks begreber, hvoraf de tre gengives og uddybes herunder. Der er tale om de tre begreber, der relaterer sig til usikkerhed ved målingen og som er de mest vanskeligt definerbare: Regnskabsmæssige skøn, skønsmæssig usikkerhed, og skævhed i ledelsens udøvelse af regnskabsmæssige skøn.

Regnskabsmæssige skøn ("Accounting estimates")

Væsentligst er det at få fastslået, hvad begrebet "regnskabsmæssigt skøn" dækker over, da det er en del af besvarelsen af det første arbejds spørgsmål at få klarlagt dette. Begrebet blev i øvrigt kort inddraget under afsnit 5.1.

Begrebet defineres direkte i standarden som:

"...[E]n tilnærmet angivelse af et beløb i mangel af en præcis målemetode."¹⁵⁰

Begrebet anvendes både for beløb målt til dagsværdi, hvor der er skønsmæssig usikkerhed, samt for andre beløb, der kræver skøn. Dette er en følge af kombinationen af RS 540 og RS 545. For den tidligere RS 545 blev der på dansk anvendt titlen "revision af målinger til og oplysninger om dagsværdi". Således blev begrebet "skøn" ikke tidligere anvendt så eksplicit, som det er tilfældet i den nye standard. Dog anvendtes begrebet skøn i forbindelse med dags-

¹⁴⁸ ISA 540 R&R, BC afsn. 11

¹⁴⁹ (Fondsrådet 2009)

¹⁵⁰ ISA 540 R&R afsn. 7 (a)

værdi gennem standarden, og jeg finder ikke at der er grund til at tro at det semantiske indhold i selve begrebet revision af dagsværdier, er ændret fra den ene standard til den næste.¹⁵¹

Således har der formentlig altid været tale om revision af skøn over dagsværdi, selv om den tidligere standard ved at undlade at benytte udtrykket skøn over dagsværdi i titlen kunne give det lidt uheldige indtryk, at der er tale om målinger, der er helt eksakte, i øvrigt modsætningsvis definitionen af regnskabsmæssige skøn herover.

Hvis der skal være tale om ”målinger”, der antyder en relativ eksakt mulighed for videnskabelig verifikation og en generel objektiv metode, er det ikke sandsynligt, at der forefindes sådanne ”målinger” i niveau 2 og niveau 3 i dagsværdihierarkiet. Det bør være tydeligt ud fra gennemgangen i afsnit 3.9, at der allerede på niveau 2 åbnes mulighed for en relativ stor anvendelse af subjektivitet i ledelsens udøvelse af skøn over dagsværdi.

ISA 540 R&Rs nye formulering med konsekvent anvendelse af begrebet ”regnskabsmæssigt skøn over dagsværdi”¹⁵² understreger i højere grad usikkerhedsmomentet og lægger fokus på skøn, der efter deres indhold formodes at tilhøre niveau 2 og måske i særlig grad niveau 3 i dagsværdihierarkiet.

Skønsmæssig usikkerhed (*”Estimation uncertainty”*)

Begrebet defineres i standarden som:

”... [R]egnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysningers følsomhed over for en iboende mangel på målingsmæssig præcision.”

Begrebet relaterer sig i høj grad til den grundlæggende regnskabsforudsætning om pålidelighed jf. ÅRL § 12. Dette begreb erstattes i IFRS-sammenhæng af begrebet *”faithful representation”*, der videre underopdeles i verificerbarhed, neutralitet og fuldstændighed.¹⁵³

Det er klart den skønsmæssige usikkerhed, der gør området om revision af skøn over dagsværdier yderst problematisk og dermed relevant for revisor. Således er elementer, der er korrekt indplaceret på niveau 1 i dagsværdihierarkiet relativt uinteressante, set fra revisors synspunkt, da der umiddelbart findes tilgængelige priser. Den meget høje grad af skønsmæssig usikkerhed, der kan eksistere for handler på et ikke-aktivt marked medfører en tilsvarende meget lav grad af verificerbarhed.

¹⁵¹ Se f.eks. RS 545 afsn. 5

¹⁵² Begrebet anvendes konsekvent, når der er tale om krav eller vejledning, der udelukkende vedrører ”fair value estimates” jf. ISA 540 R&R afsn. 7 (a)

¹⁵³ (IASB 2006) afsn. QC 16

For at understrege at verificerbarheden spiller en væsentlig rolle, henledes opmærksomheden på, at det for aktiver og forpligtelser, hvorom der hersker meget høj skønsmæssig usikkerhed stadig er et krav for indregning at aktivet eller forpligtelsen kan måles pålideligt.¹⁵⁴

Balancen er som bekendt i præsentationen ordnet efter stigende likviditet. Det betyder også at balancen som hovedregel er ordnet efter stigende verificerbarhed, hvilket ud fra denne logik medfører, at de sværest verificerbare aktiver formentlig er immaterielle aktiver.

Skævhed af ledelsens udøvelse af regnskabsmæssige skøn (“*Management bias*”)

Begrebet defineres i standarden som ”...[L]edelsens mangel på neutralitet i forbindelse med udarbejdelse og præsentation af information.”¹⁵⁵

Som det ses af definitionen, har begrebet helt tilsvarende begrebet skønsmæssig usikkerhed, en tæt relation til begrebet pålidelighed eller troværdig repræsentation. For dette begrebs vedkommende eksisterer relationen dog i forhold til en af de tre underinddelinger af hovedbegrebet, nemlig neutralitet.

Udover således at have tilknytning til pålidelighed, som er et af kvalitetskravene i ÅRL § 12 og IFRS’ kvalitetshierarki, er begrebets forekomst i ISA 540 R&R endvidere en direkte konsekvens af neutralitetskravet, som er en af de grundlæggende forudsætninger for regnskabsaflægelse i ÅRL § 13

Begrebet neutralitet er et relativt nyttilkomment begreb inden for regnskabsvæsen. Under et transaktionsbaseret regnskabsparadigme, der anvender historisk kostpris som det dominerede målegrundlag, bliver urealiserede ændringer i værdier således ikke indregnet i regnskabet. Under der transaktionsbaserede paradigme er forsigtighedsprincippet en pendant til det værdibaserede paradigmes neutralitetsbegreb, der tilstræber at alle værdiændringer indregnes, uanset virkningen på resultatet. Forsigtighedsbegrebet medvirker derfor til dannelsen af skjulte reserver og vil således i nedgangstider vise sig at være særdeles uforsigtigt.

Kvaliteten neutralitet kan virke overflødig, da indholdet af begrebet nødvendigvis må følge af repræsentativ gyldighed (at det fænomen, der måles er det der angives at blive målt) og underopdelingerne fuldstændighed og verificerbarhed.¹⁵⁶ Årsagen til at neutralitet alligevel er eksplicit nævnt, er formentlig som en understregning af, at forsigtighedsprincippet ikke medvirker til at skabe et retvisende billede af virksomhedens resultat og finansielle stilling.

¹⁵⁴ IASB Framework, afsn. 89 + ISA 540 R&R afsn. A4

¹⁵⁵ ISA 540 R&R 7 (d)

¹⁵⁶ (Elling 2002) s. 173

Standarden understreger også nogle af de overvejelser, der ligger til grund for klassificeringen i dagsværdihierarkiet. Det nævnes f.eks. at risikoen for skævhed i ledelsens udøvelse af et regnskabsmæssigt skøn over dagsværdi forøges i takt med den subjektivitet, der er forbundet med skønnet. Dvs. at jo lavere en skøn klassificeres i dagværdihierarkiet, desto større er den foruddefinerede risiko for at skønnet kan indeholde tilsigtet eller utilsigtet skævhed.¹⁵⁷

Årsagen til at begrebet skævhed i ledelsens skøn defineres i standarden er en konsekvens af det indførte krav om, at revisor fremover skal teste de regnskabsmæssige skøn for ensretning.¹⁵⁸

Efter definitionsafsnittet i en clarity-standard følger det i indhold langt vigtigste afsnit, nemlig afsnittet om kravene til revisors arbejdshandlinger. Krav-afsnittet i standarden behandles i de følgende afsnit 5.4.7 til og med afsnit 6.

Processen følger der risikorettede revisionsmodel, der forefindes i ISA 315 Redraftet. Der startes derfor naturligt med risikovurderingshandlinger.

5.4.7 RISIKOVURDERINGSHANDLINGER OG TILKNYTTETE AKTIVITETER

Som i ISA 315 Redraftet tager risikovurderingshandlingerne udgangspunkt i det brede kendskab til virksomhedens regnskabsproces samt de interne kontroller. Formålet med risikovurderingshandlingerne er at skabe et grundlag for at identificere og vurdere risici for væsentlige fejl i de regnskabsmæssige skøn.

For at opnå dette, specificeres det i standarden, at revisor skal opnå forståelse omkring:¹⁵⁹

- 1) Krav i regnskabsreguleringen, der har særlig relevans for regnskabsmæssige skøn
- 2) Procedurer, der er iværksat af ledelsen til at identificere behovet for udøvelsen af regnskabsmæssige skøn
- 3) Hvordan ledelsen udøver de regnskabsmæssige skøn

ad 1) Krav i regnskabsreguleringen, der har særlig relevans for regnskabsmæssige skøn

Det er vigtigt, at revisor har et vist kendskab til, hvilke krav, den regnskabsmæssige begrebsramme har til skøn over dagsværdier. Kapitel 3 har i denne afhandlings kontekst til formål at tilvejebringe dette kendskab på et generelt niveau uden at gå ind i specifikke industrier eller regnskabsposter.

¹⁵⁷ ISA 540 R&R afsn. A9

¹⁵⁸ ISA 540 R&R, afsn. 21

¹⁵⁹ ISA 540 R&R afsn. 8

Årsagen til at det er vigtig for revisor at have kendskab til den regnskabsmæssige reguleringskrav er naturligvis, at det så bliver muligt for revisor selvstændigt at tage stilling til, hvorvidt ledelsens anvendelse af regnskabsreguleringen er korrekt. Kendskabet kan således være grundlag for diskussion med ledelsen om anvendelsen af reguleringen.

ad 2) Hvordan ledelsen identificerer behovet for udøvelsen af regnskabsmæssige skøn

Revisors forståelse af, hvordan ledelsen identificerer behovet for udøvelsen af regnskabsmæssige skøn er bl.a. en afdækning af revisionsmålet fuldstændighed for den regnskabspost, som skønnet vedrører.¹⁶⁰

Generelt handler kravet om, at revisor skal opbygge en forståelse for, hvordan forekomsten af visse transaktioner eller begivenheder giver anledning til, at der udøves et skøn over dagsværdi. Det er ledelsen, der har kendskabet til, om der er behov for udøvelse af skøn. Anledningen kan f.eks. være, at der er sket ændringer i den lovgivning, der er relevant for virksomheden, der er sket store ændringer i den branche hvor virksomheden opererer eller der er ændringer i virksomhedens fremadrettede strategi, som f.eks. fremover involverer nye forretningsområder, der kan give anledning til en ny type skøn. Herudover kan revisor tage hensyn til ledelsens samlede erfaring og kompetence i forhold til udøvelsen af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.¹⁶¹

Standarden angiver, at revisor hovedsagelig opnår revisionsbeviset på dette område gennem forespørgsler til ledelsen¹⁶² men det kan også tænkes at der kan skaffes revisionsbevis gennem undersøgelser af dokumenter, f.eks. referater fra bestyrelsesmøder, hvilket formentlig vil være bedre i forhold til fuldstændighed af regnskabsmæssige skøn.

ad 3) Hvordan ledelsen udøver de regnskabsmæssige skøn

De to første punkter herover omhandler generelle aspekter af risikovurderingen i form af revisors egen forståelse af regnskabsreguleringen og en forståelse af, hvordan ledelsen identificerer behovet for udøvelse af et regnskabsmæssigt skøn. Dette tredje punkt er mere specifikt og omhandler på et mere detaljeret niveau, hvordan ledelsen helt konkret udøver de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Overvejelserne i forbindelse med dette punkt består af følgende seks underpunkter:

¹⁶⁰ ISA 540 R&R afsn. A17

¹⁶¹ ISA 540 R&R afsn. A16-A18

¹⁶² ISA 540 R&R afsn. A16-A18

Figur 16 Hvordan ledelsen udøver de regnskabsmæssige skøn¹⁶³

Disse punkter gennemgås herunder:

Målemetode eller model

Revisor bør først og fremmest opnå forståelse omkring, hvordan skønnet er foretaget. Herunder, hvorvidt der er tale om en offentligt noteret pris, om der er anvendt modeller og, hvis der er anvendt modeller, hvorvidt der er tale om en brancheanerkendt eller en egenudviklet model.¹⁶⁴ Dette har betydning for den skønsmæssige usikkerhed jf. tidligere.

I øvrigt er der også her god overensstemmelse med dagsværdihierarkiet – jo mindre offentligt tilgængelige/observerbare, de anvendte data er, (dvs. jo lavere placeret i dagsværdihierarkiet) desto større skønsmæssig usikkerhed er der forbundet med dem. Som konsekvens af en større skønsmæssig usikkerhed er der højere risiko for at skønnet kan medvirke til væsentlig fejlinformation i regnskabet.

Relevante kontroller

Som en af grundstenene i den risikobaserede revisionsmodel, lægges der vægt på relevante kontroller, såfremt de eksisterer. De relevante kontrolaktiviteter, der nævnes i standarden er bl.a. kompetencen og erfaringen hos de personer, der udøver de regnskabsmæssige skøn, hvorvidt der eksisterer effektive godkendelsesprocedurer, samt hvorvidt der er funktionsadskillelse mellem de personer, der forpligter virksomheden til underliggende transaktioner, der medfører behov for udøvelse af et regnskabsmæssigt skøn og de personer, der er ansvarlige for at skønne over værdien.

De væsentligste tilgængelige kontroller på området for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi er formentlig dels kontrol over input til modeller, f.eks. godkendelse af de anvendte forudsætninger og dels funktionsadskillelse mellem den funktion eller person der forpligtelsen af virksomheden i transaktioner, der kræver måling til dagsværdi og den funktion eller

¹⁶³ ISA 540 R&R afsn. 8 (c)

¹⁶⁴ ISA 540 R&R afsn. A25

person, der skønner over værdien. En generel case om manglen på egnede kontroller i forhold til regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, samt omfattende misbrug af niveau 3-input til modeller er bl.a. en del af baggrunden i dette årtis formentlig største erhvervsskandale, energikoncernen Enron.¹⁶⁵

Hvorvidt der er anvendt ekspertbistand

Brugen af specialister er vigtig på et område, der er så komplekst som regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. På dette sted i standarden er der tale om risikovurderingshandlinger. Således omhandler overvejelsen omkring anvendelse af en ekspert hér, at revisor tager stilling til, hvorvidt der eksisterer en risiko for væsentlig fejlinformation ved de udarbejdede regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, eller om risikoen allerede er afdækket som følge af, at ledelsen har gjort brug af en ekspert, enten intern eller ekstern i forhold til virksomheden. Det antages, at brugen af en ekspert øger pålideligheden af det regnskabsmæssige skøn, dog under forudsætning for, at ”ekspertens” kompetence og erfaring er passende til opgaven.

Anvendte forudsætninger

Revisor skal opnå en forståelse for, hvilke forudsætninger, ledelsen har anvendt under udøvelsen af de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.¹⁶⁶

Såfremt der anvendes en upræcis eller forkert forudsætning, der er betydelig for skønnet medfører det, at det regnskabsmæssige skøn bliver påvirket væsentligt og ultimativt vil fremstå som misvisende. Dette medfører også, at der ved anvendelsen af modeller og input, der er ikke-observerbare vil være en høj grad af forventning fra både revisor og regnskabsbruger om, at der evt. som noteoplysning præsenteres følsomhedsanalyser, der redegør for, hvordan ændringer i forudsætningerne ville have påvirket det endelige skøn.

Eventuelle ændringer i metoden

Revisor skal her tage stilling til rationalet bag ændringen af metoden. Hvis der tidligere er blevet anvendt målinger baseret på konstaterede markedspriser og der efterfølgende anvendes en model, er det således et krav at revisor udfordrer ledelsens vurdering af markedsdeltagernes forudsætninger for værdiansættelsen. Modsat bør revisor også overveje om der burde være sket ændringer i metoden, men hvor virksomheden fastholder den hidtidige model. Dette kunne f.eks. være tilfældet hvor en virksomhed anvender en tidligere observeret markedspris, der stammer fra et marked, der efterfølgende er blevet inaktivt.

¹⁶⁵ Vedrørende kontroller; (Barlev og Haddad 2004), Vedrørende omfattende anvendelse af niveau 3-inputs; (Haldeman Jr. 2006) s. 16

¹⁶⁶ ISA 540 R&R afsn. 8 (c), pkt. (iv)

Effekten af skønsmæssig usikkerhed

Revisors risikovurdering i forbindelse med ledelsens vurdering af effekten af skønsmæssig usikkerhed kan f.eks. underbygges ved hjælp af følsomhedsanalyser. Ledelsen skal udarbejde følsomhedsanalyser for skøn, der udarbejdes på baggrund af modeller, hvor der anvendes niveau 3-input som betydeligt input som grundlag regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Ledelsens udarbejdelse af følsomhedsanalyser medfører at ledelsen aktivt tager stilling til, hvorvidt de faktisk anvendte forudsætninger eller alternative forudsætninger resulterer i det mest retvisende billede og en attesteret følsomhedsanalyse vil således være et godt revisionsbevis. Revisor kan ud fra dette også opnå en forståelse for, hvordan ledelsen fastlægger, hvad der anses for at være det mest sandsynlige udfald ud fra de forskellige mulige udfald.

Udfaldet af tidligere perioders skøn

Revisor skal opnå forståelse for, hvorvidt ledelsen evaluerer på det faktiske udfald af tidligere perioders skøn. Som risikovurderingsproces er dette punkt alene relevant i forhold til at skabe en forhåndsformodning om ledelsens evne til at skønne "korrekt". De efterfølgende realiserede forhold, der i første omgang var årsag til skønnet anvendes således som indikation for evnen til at opnå nøjagtighed og neutralitet for indeværende periodes skøn. Handlingen bør derfor ikke være relevant ved større ændringer i enten den ledelse, der er ansvarlig for skønnene eller den metode, der anvendes til udøvelsen af skønnene.

Ovenstående er de krav og eksempler, der fremover er til revisors rådighed i forbindelse med risikovurderingen for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi suppleret med min egen vurdering af metodernes hensigtsmæssighed. Det omfattende og brede kendskab til virksomheden er således også udgangspunktet for revisors vurdering af risikoen for væsentlig fejlinformation for dette område, som for andre revisionsområder efter ISA 315 Redraftet.

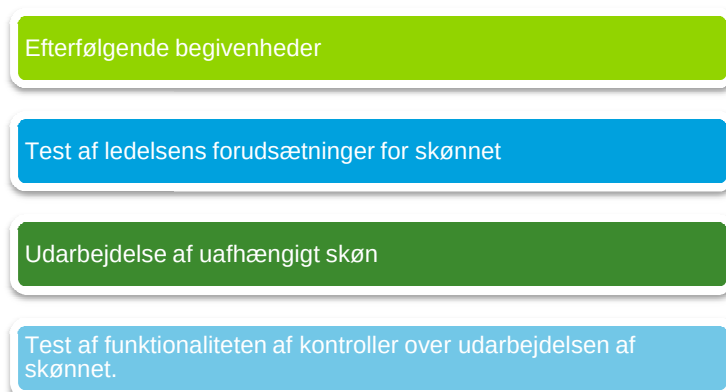
5.4.8 REVISORS REAKTION PÅ IDENTIFICEREDE RISICI

I overensstemmelse med den generelle revisionsproces efter ISA 315 Redraftet og ISA 330 Redraftet, skal revisor efterfølgende udføre handlinger som reaktion på de identificerede risici.

Formålet med disse handlinger er dels en kontrol af virksomhedens anvendelse af den regnskabsmæssige begrebsrammes krav, dels revisors vurdering af de anvendte metodernes konsistente anvendelse og generelle hensigtsmæssighed.¹⁶⁷

¹⁶⁷ ISA 540 R&R, afsn.12

Der foreskrives i standarden generelt tre metoder der enkeltvist eller kombineret kan anvendes til at skaffe revisor tilstrækkeligt og egnet bevis om de regnskabsmæssige skøns rimelighed. Disse er:

Figur 17 Revisionshandlinger¹⁶⁸

De tre første er gengangere fra både RS 545 og RS 540.¹⁶⁹ Den sidste stammer derimod fra den generelle revisionsproces under ISA 330 Redraftet i de tilfælde, hvor der vælges en kontrolbaseret revision. I praksis vil der formentlig sjældent blive anvendt en kontrolbaseret revision ved revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, dels da skøn, der anvender mere subjektive input og/eller forudsætninger om fremtiden har meget høj iboende risiko, samt det forhold at kontroller ofte vil være mindre velegnede, jo højere den iboende risiko er.¹⁷⁰

Valget af metode eller om metoderne skal kombineres, kan bl.a. afhænge af, om der er tale om rutinetransaktioner, hvorvidt handlingen forventes at kunne frembringe tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis og endeligt om den vurderede risiko vurderes at være betydelig.¹⁷¹

For skøn over dagsværdi der benytter ikke-observerbare input vil risikoen ofte være betydelig og en kombination af flere metoder er derfor sandsynlig for samlet set at opnå tilstrækkeligt og egnet bevis. Dette afhænger naturligvis af de konkrete omstændigheder og vil afhænge af revisors faglige vurdering.

¹⁶⁸ ISA 540 R&R, afsn. 13

¹⁶⁹ RS 540, afsn 10; RS 545, afsn. 34

¹⁷⁰ (Barlev og Haddad 2004)

¹⁷¹ ISA 540 R&R, afsn. A59

Efterfølgende begivenheder

Relevansen af efterfølgende begivenheder som revisionsbevis i forhold til skøn over dagsværdi er jf. standarden tvivlsom:

”På grund af det målingsmæssige formål med regnskabsmæssige skøn over dagsværdien, vil oplysninger efter periodeafslutningen muligvis ikke afspejle de begivenheder eller forhold, der foreligger på balancedagen, og vil derfor muligvis ikke være relevante for målingen af det regnskabsmæssige skøn over dagsværdien.”¹⁷²

Det ud fra ovenstående endvidere diskuteres, hvorvidt standarden lægger op til en for snæver forståelse af dagsværdibegrebet i forhold til definitionen fra IFRS ED FVM. Det angives netop i definitionen af dagsværdi fra IFRS ED FVM at det målingsmæssige formål er en afspejling af en *”transaktion mellem markedsdeltagere på målingstidspunktet,”* altså ud fra de forhold der foreligger på balancedagen. Modsat antages det også, at markedsdeltagerens værdiansættelse af f.eks. et givent aktiv vil afhænge af de fremtidige økonomiske fordele, der er resultatet af at besidde aktivet. Selve aktivdefinitionen introducerer således inddragelsen af forventninger til de fremtidige pengestrømme, der kan indtjenes i kraft af at besidde et givent aktiv. I relation til dette skal det også erindres at flere af de måleattributter der anvendes som konkret surrogat for dagværdi inddrager forventninger til fremtiden, herunder i særdeleshed kapitalværdien, som typisk anvendes ved benyttelsen af indkomstmetoden.

På den ene side giver det god mening, at standarden gør opmærksom på, at dagsværdien er et mål for værdien på statusdagen, og at værdien kan ændre sig kraftigt efter balancedagen samt at der ikke skal tages hensyn til dette, selv om det er kommet til revisors kundskab før underskrift af revisionspåtegningen pga. dagsværdiens potentielle volatilitet.

På den anden side ligger forventningen til fremtidige økonomiske fordele, der er forbundet med at besidde aktivet reelt til grund for markedsdeltagernes værdiansættelse. Hvis der f.eks. jf. overvejsen i afsnit 5.4.3 indtræffer en begivenhed som salg af en given investeringsejendom kort efter status må dette dog alligevel være et godt revisionsbevis for værdiansættelsen af ejendommen, i det mindste hvis den konkrete ejendom ikke er udsat for en konkret pludselig fysisk beskadigelse eller et generelt brat fald i ejendomsværdier efter status. Længden af den forløbne periode mellem statusdagen (målingstidspunktet) og realisationen er en faktor der skal inddrages, da der må være en forventning om at kortere periode mellem balancedag

¹⁷² ISA 540 R&R, afsn. A64

og realisationen (og dermed datoen for det pålidelige revisionsbevis) giver større overbevisning om værdiansættelsen af ejendommen.

ISA 540 R&R anvender da også begrebet ”muligvis” jf. citatet herover. Hele afsnittet virker på den måde blot som en påmindelse til revisor om målingsformålet med dagsværdi mere end det virker som en komplet afvisning af overvejelsen af efterfølgende begivenheder i forhold til skøn over dagsværdi. Det er dog afgørende for standardens sammenhæng, at handlingen er med, da efterfølgende begivenheder kan være et særdeles velegnet revisionsbevis i forhold til de ”almindelige” regnskabsmæssige skøn (regnskabsmæssige skøn, der ikke vedrører dagsværdi.)

Test af ledelsens skøn

En alternativ handling, der også foreslås i standarden, er test af ledelsens skøn. Handlingen er formentlig bedre end efterfølgende begivenheder i forhold til det målingsmæssige formål med dagsværdi om at dagsværdien principielt skal baseres på information, der er tilgængelig på statusdagen. Handlingen består i test af, hvordan ledelsen udøver de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, herunder hensigtsmæssigheden af den anvendte målemetode og rimeligheden af forudsætningerne. Dette ligner i høj grad den handling, der foretages i forbindelse med erklæring på budgetter og fremskrivninger efter RS 3400.

I det vejledende materiale i standarden nævnes, som ét ud af flere eksempler på hvad testen kan omfatte, følgende:

”Test af, i hvilket omfang de data, som det regnskabsmæssige skøn er baseret på, er nøjagtige, fuldstændige og relevante, og hvorvidt det regnskabsmæssige skøn er korrekt opgjort ved brug af sådanne data og ledelsens forudsætninger.”¹⁷³

Handlingen omfatter således dels en test af dataene og efterfølgende en gennemgang af om forudsætningerne teknisk er anvendt korrekt. Meget tilsvarende de to sikkerhedsniveauer i erklæringen efter RS 3400, hvor der som bekendt gives begrænset sikkerhed for at ledelsens forudsætninger er rimelige og høj grad af sikkerhed for den korrekte anvendelse af forudsætningerne.

Ved anvendelsen af modeller, der gør brug af subjektive input, kan en relevant handling være at undersøge, om ledelsens jævnligt kalibrerer modellen, sådan at output fra modellen sammenholdes med faktiske markedstransaktioner. Dette kan formentlig udføres i forbindelse med ledelsens selvevaluering i forhold til eventuel skævhed i tidligere perioders skøn.

¹⁷³ ISA 540 R&R, afsn. A69

Endvidere bør revisor kontrollere, hvorvidt der efter anvendelsen af modellen foretages reguleringer af output og have særligt fokus på at disse eventuelle reguleringer afspejler de reguleringer, som markedsdeltagere ville foretage. Dette er dog formentligt sværere, end det umiddelbart lyder, da revisor således skal overveje markedsdeltagernes forudsætninger på sammen måde som det afkræves ledelsen i IFRS ED FVM.

Vurderingen af, hvorvidt forudsætningerne for et skøn over dagsværdi er rimelige er vel nok det mest subjektive aspekt af hele processen med skøn over dagsværdi. De muligheder revisor har, er at forsøge at underbygge forudsætningerne med observerbare inputs, og f.eks. vurdere om den forudsatte udvikling er praktisk realiserbar. F.eks. bør revisor i en produktionsvirksomhed derfor stille sig stærkt tvivlende over for et skøn, der både forudsætter stabile lagre og et salg, der ligger ud over virksomhedens aktuelle produktionskapacitetsgrænse.

Forudsætningerne skal også have en vis sammenhæng med de generelle økonomiske forhold både på makroniveau og på de specifikke vilkår som virksomhedens art og branche medfører.

Hvis ledelse og revisor ikke er i stand til at finde markedsunderbyggede forudsætninger, bør det i det mindste undersøges, hvorvidt der anvendes forudsætninger i markedet, der indikerer at de anvendte forudsætninger er misvisende. Revisor søger derfor både efter bekræftende og afkræftende forudsætninger.

Ved meget høj grad af subjektivitet i ikke-observerbare input, der anvendes som forudsætninger i modeller bør revisor formentlig også lægge stor vægt på, at forudsætningerne er gennemgået og godkendt af den øverste ledelse, jf. ovenfor om kontroller.

Overordnet vil handlingen med test af ledelsens udøvelse af skøn formentlig ofte være meget velegnet ved ikke-observerbare input og høj skønsmæssig usikkerhed. Dette naturligvis i kombination med anvendelse af revisors professionelle skepsis og dømmekraft.

Udarbejdelse af uafhængigt skøn

Den tredje mulige handling, der nævnes i standarden til at fremskaffe overbevisning om rimeligheden af de anvendte forudsætninger, som en del af revisors handlinger som reaktion på risici er udarbejdelsen af et uafhængigt skøn. Her kan revisor udarbejde et punkttestimat, dvs. et enkelt beløb, der er repræsenterer revisors vurdering af det mest sandsynlige og retvisende udfald af skønnet. Hvis dette ikke er muligt, kan revisor muligvis udarbejde et interval, der er tilstrækkeligt snævert til at intervallet kan medvirke til at frembringe tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis om ledelsens skøn. Handling har lighedspunkter med ovenstående handling om test af ledelsens skøn. Således skal revisor, hvis denne ved udarbejdelsen af sit eget skøn anvender data eller forudsætninger, der er forskellige fra de af ledelsen anvendte,

opnå forståelse for ledelsens forudsætninger og anvendte data for at sikre, at punktestimatet eller intervallet tager hensyn til alle relevante variable.¹⁷⁴ Der er altså i begge handlinger reelt tale om en kvalitativ vurdering af ledelsens anvendte data og forudsætninger.

Denne kvalitative vurdering af forudsætninger og anvendte data understreges yderligere af at revisor, hvis denne anvender et interval frem for et punktestimat, skal indsnævre intervallet, således at alle mulige udfald inden for intervallet er *rimelige*.¹⁷⁵ Hvis udfaldene i revisors interval således blot er mulige eller måske nogenlunde sandsynlige er dette derfor ikke tilstrækkeligt.¹⁷⁶ Mindstekravet er at samtlige udfald i revisors interval, skal være *rimelige*, herunder altså f.eks. kunne blive udsat for en anden revisors kvalitative vurdering med stort set samme udfald.

I forbindelse med den offentlige høring af ISA 540 R&R var det mest kritiserede kravet om overvejelse af anvendelsen af en ekspert. Årsagen til kritikken er, at krav, der medtages i standarden jf. claritydrafting-kriterierne bør være gældende for stort set alle revisionsopgaver.¹⁷⁷ Mange høringssvar udtrykte den bekymring, at den i udkastet anvendte formulering om "*fastlæggelse af behovet*" for inddragelse af en ekspert, ville betyde en yderligere og unødvendig arbejdsbyrde for revisor. Ordlyden er derfor nu blevet ændret til at revisor skal "*overveje*", om der er behov for inddragelse af en ekspert.¹⁷⁸ Denne omformulering samt præcisering af det vejledende materiale gør det nu klart, at der ikke kræves formel fastlæggelse af behovet, men blot overvejelse, samt at der i hovedparten af alle revisionsopgaver sager ikke kræves anvendelse af en ekspert.¹⁷⁹

Operationel funktionalitet af kontroller over udarbejdelsen af skønnet.

Den sidste af de fire handlinger, der foreslås med det formål at teste ledelsens skøn over dagsværdi, er test af funktionaliteten af kontroller over udarbejdelsen af skønnet. Handlinger er som nævnt ny i forhold til de gamle RS 540 og RS 545.

Denne handling er relevant, når der planlægges en kontrolbaseret revisionsstrategi, hvor konsekvensen af den opnåede overbevisning fra test af kontrollernes funktionalitet reducerer mængden af påkrævede substanshandling. Som nævnt ovenfor er en kontrolbaseret revision dog formentlig sjældent anvendelig i forbindelse med skøn over dagsværdi, der anvender modeller med niveau 3-input og forudsætninger om fremtiden. Den er derimod velegnet, hvor der findes kontroller over betydelige rutinemæssige transaktioner eller balanceposter,

¹⁷⁴ ISA 540 R&R, afsn. 13, (d)

¹⁷⁵ *ibid.*

¹⁷⁶ ISA 540 R&R, afsn. A93

¹⁷⁷ ISA 540 R&R BC, afsn. 24

¹⁷⁸ *ibid.* afsn. 31

¹⁷⁹ *ibid.*

hvor der er identificeret risiko for væsentlig fejlinformation.¹⁸⁰ Det er derfor en forudsætning for at anvende handlingen, at der findes højt automatiserede processer uden behovet for manuel behandling. Dette vil som bekendt typisk ikke være tilfældet for de for denne afhandling relevante skøn. Se endvidere diskussionen i starten af dette afsnit omkring relevansen af kontroltest for de, for denne afhandling, relevante skøn.

5.4.9 YDERLIGERE SUBSTANSREVISIONSHANDLINGER SOM REAKTION PÅ BETYDELIGE RISICI. De særligt risikofyldte ”betydelige risici” er allerede blevet defineret i afsnit 4.2.1. Her blev det fastslået at de subjektive forudsætninger og niveau 3-input til modeller, der indgår i denne afhandlings emneområde, formentlig oftest vil blive klassificeret som betydelige risici, afhængig af deres væsentlighed.

Klassifikationen som betydelig risiko medfører generelt, at der skal designes substanshandlinger, der specifikt adresserer den identificerede risiko på revisionsmålsniveau. Endvidere må substanshandlingerne ikke udelukkende være analytiske handlinger.¹⁸¹

Herudover findes der krav om særlige handlinger, der er specifikke for regnskabsmæssige skøn, der er vurderet til at være en betydelig risiko.

Én af de foreslåede handlinger er, at revisor kan vurderer hvorvidt og, i så fald, hvordan ledelsen har overvejet ændringer i de forudsætninger, der ligger til grund for skønnet.¹⁸² Dette kunne f.eks. være sket i form af en følsomhedsanalyse. En følsomhedsanalyse er et godt værktøj for revisor som hjælp til at fokusere den efterfølgende arbejdsindsats på de, for skønnet mest væsentlige forudsætninger og vurdere om disse forudsætninger er rimelige.¹⁸³ Det er derfor også en god hjælp for revisor, at denne følsomhedsanalyse fremover formentlig vil være et krav efter IFRS ED FVM.¹⁸⁴

Hvis ledelsen ikke i tilstrækkelig grad har overvejet betydningen af ændringer i forudsætningerne for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, kan revisor vælge at udarbejde et uafhængigt skøn over dernæst udfordre de forudsætninger som ledelsen har lagt til grund ved udarbejdelsen, såfremt der er forskelle mellem disse forudsætninger og de forudsætninger, der er anvendt af revisor ved udarbejdelsen af det uafhængige skøn.

¹⁸⁰ ISA 315 Redraftet, afsn. 30; A128

¹⁸¹ ISA 330, Redraftet, afsn. 21

¹⁸² ISA 540 R&R afsn. 15 (a)

¹⁸³ Væsentlige forudsætninger er forudsætninger, der ved en rimelig ændring i forudsætningen kan påvirke det regnskabsmæssige skøn over dagsværdi væsentligt, jf. ISA 545, afsn. A107.

¹⁸⁴ (IASB 2009), afsn. 57

5.4.10 OPLYSNINGER

Det er et krav i ISA 540 R&R, at revisor opnår tilstrækkeligt og egnet bevis omkring overensstemmelsen af regnskabets oplysninger med den relevante regnskabsmæssige begrebsrammes krav.¹⁸⁵ Dette er afgørende for de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, der er særlig høj iboende risiko som følge af skønsmæssige usikkerhed og anvendelse af forudsætninger om fremtiden. Regnskabsbrugeren er således f.eks. dårligt hjulpet af et indregnet skøn over dagsværdi, der ikke oplyser om, at der eksisterer væsentligste usikkerheder og anvendes relativt tvivlsomme forudsætninger for skønnet. Der er i afsnit 3.10 redegjort for, hvordan IFRS ED FVM stiller meget omfattende krav til denne type oplysninger, samt hvordan f.eks. følsomhedsanalyser for skøn, der anvender ikke-observerbare input til modeller er et krav.¹⁸⁶ Dermed vil følsomhedsanalysen, som er omtalt umiddelbart herover, og som tydeliggør, hvilke input et regnskabsmæssigt skøn er særligt følsomt overfor, altid være udarbejdet og til rådighed for revisor i den videre revision.

Revisors opgave er samlet at vurdere, om alle de konkrete oplysningskrav er honoreret og endvidere at vurdere, om der er behov for yderligere noteoplysninger ud over de, der kræves i IFRS for at understøtte brugeren i den økonomiske beslutningstagen.¹⁸⁷

5.5 AFRUNDING

Kapitlets formål var at besvare arbejdsspørgsmål 2, der lød:

- Hvordan revideres regnskabsmæssige skøn over dagsværdi og hvilken vejledning findes der til revisor?
 - o Begrebet diskuteres ud fra den kommende clarity-standard på området.

Indledningsvis blev begrebet regnskabsmæssige skøn diskuteret og skellet mellem ”almindelige” regnskabsmæssige skøn og skøn over dagsværdi blev forklaret. Dernæst blev det understreget, hvordan ”finanskrisen” gør området yderligere relevant.

Dernæst blev den nye claritystandard ISA 540 R&R gennemgået. Indledningsvis blev de tre væsentligste begrebers definitioner gennemgået og for begrebet regnskabsmæssige skøn vedkommende blev den allerede gennemførte indledende behandling yderligere uddybet. Begreberne var; regnskabsmæssige skøn, skønsmæssig usikkerhed samt skævhed i ledelsens udøvelse af regnskabsmæssige skøn.

¹⁸⁵ ISA 540 R&R, afsn. 19

¹⁸⁶ (IASB 2009), afsn. 57 samt nederst i Figur 9

¹⁸⁷ ISA 540 R&R, afsn. A122

Standarden stiller krav om, at revisor under opnåelsen af kendskab til virksomheden som en del af risikovurderingshandlingerne skal opnå forståelse omkring:

- Krav i regnskabsreguleringen, der har særlig relevans for regnskabsmæssige skøn
- Procedurer, der er iværksat af ledelsen til at identificere behovet for udøvelsen af regnskabsmæssige skøn
- Hvordan ledelsen udøver de regnskabsmæssige skøn

Den tredje bullit er, som det fremgår, den mest specifikke og den omhandler på et mere detaljeret niveau, hvordan ledelsen helt konkret udøver de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Dette kræver igen overvejelse af følgende seks faktorer, der blev gennemgået:

- Målemetoden og, hvor relevant, modellen
- Relevante kontroller
- Hvorvidt der er anvendt ekspertbistand
- Anvendte forudsætninger
- Eventuelle ændringer i metoden
- Effekten af skønsmæssig usikkerhed

Herunder blev det diskuteret, i hvor høj grad, der eksisterer relevante kontroller over udøvelsen af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Diskussionen endte ud i at konstatere, at der findes to væsentligste tilgængelige kontroller på området for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Heraf er den ene kontrol en kontrol over input til modeller, herunder f.eks. godkendelse af de anvendte forudsætninger, der er input, evt. i form af ledelsens attestation af en følsomhedsanalyse for skønnets betydelige input.

Den anden væsentlige kontrol er funktionsadskillelse mellem den funktion eller person, der forpligter virksomheden til at indgå i transaktioner, der kræver måling til dagsværdi og den funktion eller person, der skønner over værdien af transaktionen.

Efter at risikovurderingshandlingerne var gennemgået, fulgte naturligt en gennemgang af revisors reaktion på identificerede risici. Standarden foreslår, som gennemgået, fire handlinger;

- Efterfølgende begivenheder
- Test af ledelsens forudsætninger for skønnet
- Udarbejdelse af uafhængigt skøn
- Test af funktionaliteten af kontroller over udarbejdelsen af skønnet.

De tre første er gengangere fra både RS 545 og RS540. Den sidste stammer derimod fra den generelle revisionsproces under ISA 330 Redraftet i de tilfælde, hvor der vælges en kontrolbaseret revision. I praksis vil der formentlig sjældent blive anvendt en kontrolbaseret revision ved revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, dels da skøn, der anvender mere subjektive input og/eller forudsætninger om fremtiden har meget høj iboende risiko, samt det forhold, at kontroller ofte vil være mindre velegnede, jo højere den iboende risiko er.

Derimod er test af design og implementering af kontroller formentlig altid et krav for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, der anvender niveau 3-input som betydelige input til modeller, da konsekvensen af klassifikationerne af et betydeligt input som et niveau 3-input som bekendt er, at der bliver tale om en betydelig risiko, hvilket medfører kravet om test af design og implementering af kontroller.

Det blev også kort diskuteret, om ISA 540 R&R tager udgangspunkt i et (for) snævert dagsværdibegreb. Det er naturligvis problematisk, hvis det rent faktisk er tilfældet, at ISA 540 R&R tager udgangspunkt i den meget smalle opfattelse af begrebet dagsværdi, som officielle priser i et aktivt marked, netop når ISA'ens formål er at opstille krav og yde vejledning i forbindelse med udøvelsen af skøn over dagsværdier. Det behandlede afsnit omkring relevansen af efterfølgende begivenheder som revisionsbevis på dagsværdier blev dog vurderet til blot at være en påmindelse til revisor om målingsformålet med dagsværdi mere end det virker som en komplet afvisning af overvejelsen af efterfølgende begivenheder i forhold til skøn over dagsværdi. Det vurderes derfor, at standardens hensigt og materielle indhold ikke sigter mod at gøre oprør mod den regnskabsmæssige begrebsramme, herunder en del af indholdet af definitionen af aktiver som "fremtidige økonomiske fordele" eller andre af regnskabets elementer.

IBOENDE BEGRÆNSNINGER OG SKØN OVER DAGSVÆRDI

Frem til dette punkt er begrebet dagværdi, de revisionsfaglige nøglebegreber samt revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi blevet gennemgået og diskuteret.

Dette kapitals formål er at besvare arbejdsspørgsmål 3, der lyder:

- Hvordan relaterer begrebet ”høj grad af sikkerhed” sig til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi?
 - o Herunder undersøges, hvilke iboende begrænsninger, der påvirker graden af sikkerhed ved dels udarbejdelsen, dels ved revisionen af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Arbejdsspørgsmålet besvares ved at de iboende begrænsninger ved revision af skøn over dagsværdi vil blive identificeret og efterfølgende relateret til de begreber, der indtil nu er gennemgået. Begreberne og deres relation til iboende begrænsninger ved udøvelse af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi og revision af disse relateres derefter til begrebet høj grad af sikkerhed.

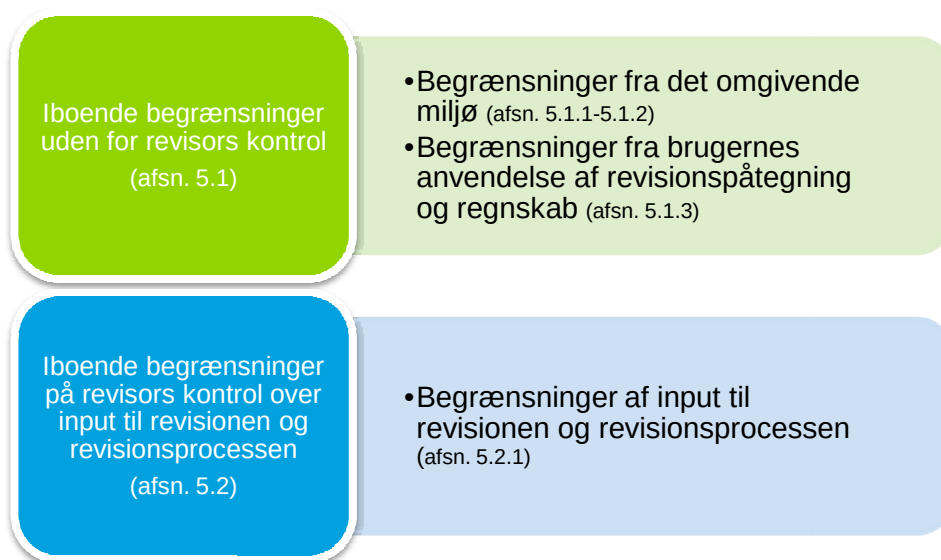
Iboende begrænsninger defineres netop som de aspekter, der medfører at det er umuligt for revisor at reducere revisionsrisikoen til nul dvs. opnå absolut sikkerhed for at et erklæringsemne ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Dermed har de iboende begrænsninger også den konsekvens, at revisionsbevis typisk vil være sandsynliggørende frem for definitivt.¹⁸⁸

I diskussionen inddrages dagsværdibegrebet fra IFRS ED FVM og revisors handlemuligheder efter ISA 540 R&R. Disse to standarders indhold relateres til de revisionsfaglige nøglebegreber væsentlighed, risiko og bevis, med fokus på bl.a. den forventende begrænsning som dagsværdirelaterede regnskabsposters iboende mangel på præcision ved målingen har for revisionsbevisets udsagnskraft.¹⁸⁹

¹⁸⁸ ISA 200 R&R afsn. A 45

¹⁸⁹ Udsagnskraft: ”*persuasiveness*,” altså det faktum, at det meste revisionsbevis er sandsynliggørende frem for definitivt.

Disponeringen i det følgende er på første niveau en klassifikation af de iboende begrænsninger ved revision af skøn over dagsværdier overordnet efter revisors mulighed for at udøve kontrol over begrænsningerne. På niveau 2 klassificeres begrænsningerne efter deres kilde.

Figur 18 Iboende begrænsninger efter kontrol og kilde

Denne fordeling stammer i vidt omfang fra klassificeringen af iboende begrænsninger i ISA 200 R&R, selv om der i ISA 200 R&R kun anvendes klassificering efter kilde og ikke efter revisors mulighed for at kontrollere eller påvirke begrænsningen.¹⁹⁰

6.1 IBOENDE BEGRÆNSNINGER UDEN FOR REVISORS KONTROL

I det følgende gennemgås iboende begrænsninger ved revision af skøn over dagsværdi, der er uden for revisors kontrol. Inden for denne ramme underopdeles området i forhold til kilden til den iboende begrænsning. Nogle iboende begrænsninger stammer således fra omgivelserne og inputtet til revisionen, herunder den revisions- og regnskabsmæssige regulering. Andre iboende begrænsninger, der er uden for revisors kontrol, stammer fra brugerens anvendelse og forståelse af revisors kommunikation, herunder væsentligst revisionspåtegningen.

Afsnit 6.1.1 og 6.1.2 behandler begrænsninger fra det omgivende miljø, jf. Figur 18. Dette relaterer sig dels til samfundets krav om anvendelsen af væsentlighedskriteriet ved regnskabsudarbejdelse og revision og dels til risikoen for væsentlig fejlinformation, der eksisterer for regnskabet uafhængigt af revisionen.

¹⁹⁰ ISA 200 R&R afsn. A 45. "The inherent limitations of an audit arise from: The nature of financial reporting; The nature of audit procedures; and The need for the audit to be conducted within a reasonable period of time and at a reasonable cost."

Afsnit 6.1.3 behandler iboende begrænsninger ved revision, der stammer fra brugernes anvendelse af revisionspåtegning og regnskab. jf. Figur 18. Herunder overvejes de reguleringsmæssige forudsætninger for den af revisor traditionelt anvendte kommunikation, samt særligt overvejelser om brugerens forudsætninger for at forstå denne.

6.1.1 RELATION TIL BEGREBET VÆSENTLIGHED

Begrebet væsentlighed repræsenterer, som nævnt i afsnit 4.1 en iboende begrænsning ved regnskabsudarbejdelse og revision, som ligger uden for revisors kontrol. Væsentlighedskriteriet er i udgangspunktet et samfundsmæssigt valg om at udbyttet af både regnskabsudarbejdelse og revision skal kunne stå mål med de omkostninger, der påføres virksomheden (samfundet) herved. Væsentlighedsbegrebet medfører, at der ikke er et ultimativt krav om at skøn over dagsværdi er 100 % nøjagtigt opgjort til den ”sande” værdi.

For det første ville det, pga. det skønsmæssige aspekt vedrørende fastlæggelsen af den tidsmæssige placering og størrelsen af fremtidige pengestrømme til brug for beregningen af skøn efter indkomstmetoden med kapitalværdi som målegrundlag være umuligt at fastlægge beløbet nøjagtigt, da det netop vedrører ikke-realiserede forhold.

For det andet ville det både i relation til regnskabsudarbejdelse og i særdeleshed i forhold til revision medføre større omkostninger end fordele (aftagende nytteværdi) at forsøge at opgøre nøjagtige beløb og dette ville således være i strid med lovgivningens krav om omkostningseffektivitet.¹⁹¹ Som følge heraf indeholder væsentlighedsbegrebet udover ovenstående, om at der ikke er krav om en 100 % nøjagtig opgørelse, på den anden side et forbud mod nøjagtig opgørelse, da udbyttet netop ikke vil kunne stå mål med indsatsen.

Væsentlighedsbegrebet virker også som en iboende begrænsning ved udøvelsen af regnskabsmæssige skøn på den måde, at iboende risiko som en komponent af begrebet væsentlig fejlinformation varierer på tværs af revisionsmål og regnskabsposter. Således er den iboende risiko (iboende mangel på præcision som følge af den skønsmæssige usikkerhed) større for skøn over dagsværdi end for mange andre poster, der ikke måles til dagsværdi.

Endvidere er den anden del af risikoen for væsentlig fejlinformation, kontrolrisikoen, ofte ikke uafhængig af den iboende risiko, som det ellers forudsættes af revisionsstandarderne. Kontroller er nu engang mere velegnede til at forebygge eller opdage og korrigere nogle fejl end andre, og således varierer kontrollernes evne til at afdække iboende risici også på tværs af revisionsmål og regnskabsposter.

¹⁹¹ RL § 16, stk. 1 (omhandler bl.a. fornøden omhu, nøjagtighed og hurtighed.)

Fraværet af uafhængighed mellem de to risikokomponenter øger de iboende begrænsninger ved udarbejdelsen af de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Det er således ofte revisionsmål med høj iboende risiko, der også er mindre velegnede til afdækning af risiko gennem ledelsens funktionelle kontroller.

Hvis det alligevel forudsættes, at der er uafhængighed mellem iboende risiko og kontrolrisiko, vil den overordnede risiko for regnskabet ikke kunne være mindre den største iboende risiko for væsentlig fejlinformation på revisionsmål. Betydelige regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, hvorom der hersker betydelig skønsmæssig usikkerhed omkring værdiansættelsen kan derfor, såfremt risikoen ikke kan afdækkes gennem yderligere substansrevisionshandlinger, få betydning for den samlede risiko på regnskabsniveau.

6.1.2 RELATION TIL BEGREBET RISIKO

Det blev fastslået ovenfor under afsnit 4.2, at de to komponenter af risikoen for væsentlig fejlinformation, iboende risiko og kontrolrisiko aldrig kan elimineres helt. Det gør sig endvidere gældende, at fordi den iboende risiko er større for nogle revisionsmål og de relaterede klasser af transaktioner, balanceposter eller oplysninger end for andre, og fordi kontroller er mere effektive i forhold til nogle iboende risici end andre, vil der være stor forskel i risikoen for væsentlig fejlinformation på tværs af revisionsmål jf. umiddelbart herover. Endvidere står det klart, at regnskabsmæssige skøn over dagsværdi formentlig både har en høj iboende risiko samt at der ikke findes overvældende gode kontrolaktiviteter som ledelsens reaktion på dette, og at regnskabsmæssige skøn over dagsværdi derfor vil være i den mest udsatte gruppe af balanceposter med hensyn til risikoen for væsentlig fejlinformation. Dette forstærkes yderligere, jf. ovenstående diskussion af, at kontrolrisiko og iboende risiko ikke er fuldstændig uafhængige risikokomponenter:

”Da risikomodellen forudsætter, at de enkelte led er uafhængige af hinanden, skal der ved vurderingen (af iboende risiko) ses bort fra interne kontrolforanstaltninger... ... I praksis er det imidlertid svært helt at bortse fra den interne kontrol. Et godt kontrolmiljø vil i sig selv bevirke, at personalets agtpågivenhed er skærpet, og at der derfor alt andet lige begås færre fejl.”¹⁹²

For betydelige risici vedrørende regnskabsmæssige skøn over dagsværdi er der i sagens natur tale om skønsmæssige forhold vedrørende forudsætninger om fremtiden (i det mindste ved

¹⁹² (FSR 1996a) s.11

brug af indkomstmetoden), og karakteren af kontrolaktiviteter er derfor formentlig ikke så overbevisende, som kontroller ofte vil være i forbindelse med rutinetransaktioner.¹⁹³

Af de relevante kontroller, der dog eksisterer for området for regnskabsmæssige skøn kan f.eks. nævnes godkendelse af anvendte forudsætninger på rette ledelsesniveau (herunder godkendelse af bestyrelsen ved helt afgørende skøn), samt funktionsadskillelse mellem de personer, der forpligter virksomheden til de underliggende transaktioner og de personer, der er ansvarlige for at udøve de regnskabsmæssige skøn.¹⁹⁴

Måske særligt for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, der indeholder ikke-observerbare inputs, jf. dagsværdihierarkiet, kan andre kontrolaktiviteter tænkes, f.eks. udformning, udvikling eller udvælgelse af en bestemt model, samt vedligeholdelse og periodisk validering af modellens integritet.¹⁹⁵ Valideringen kan f.eks. ske ved at sammenholde modellens tidligere resultater med de faktisk realiserede udfald. Dog skal det i denne sammenhæng understreges, at dagsværdier potentielt kan ændre sig hurtigt og væsentligt, i øvrigt jf. standardens argumentation for, at forskel mellem udfald og forventede resultater for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, ikke nødvendigvis udgør en fejl.¹⁹⁶ På grund af dette er valideringen af modellen ved sammenholdelse af tidligere resultater fra modellen og faktisk realiserede udfald i bedste fald sandsynliggørende i udsagnskraft.

6.1.3 BRUGERNES ANVENDELSE AF REGNSKAB OG REVISIONSPÅTEGNING

Revisionsstandarderne forudsætter som nævnt, at brugeren ved, der er forskelle i tilgængeligt og egnet bevis på tværs af revisionsmål og regnskabsposter.¹⁹⁷ Hvis denne forudsætning kunne føres helt igennem var der således ikke behov for to forskellige grader af sikkerhed i revisors erklæringer. Principielt kunne en løsning være, at revisor kun opererede med én sikkerhedsgrad, nemlig høj grad af sikkerhed, men, og dette er en væsentlig tilføjelse, i forhold til det for emneindholdet tilgængelige bevis.

Det forudsættes, at brugeren er klar over, at kvaliteten af revisors bevis varierer over revisionsmål og revisionsposter. Samtidig står det efterhånden klart, at regnskabsmæssige skøn over dagsværdi et af de områder, der generelt har meget høj iboende risiko for væsentlig fejl-information, eftersom der i hvert fald under anvendelse af indkomstmetoden i kombination af brugen af modeller med ikke-observerbare input og inddragelse af forventninger til stør-

¹⁹³ (Barlev og Haddad 2004)

¹⁹⁴ ISA 540 R&R, afsn. A27, jf. afsn. 8 (c), (ii)

¹⁹⁵ ISA 540 R&R, afsn. A28

¹⁹⁶ ISA 540 R&R, afsn. A 43

¹⁹⁷ ISA 320 R&R, afsn 4

relse og tidsmæssige placering af fremtidige pengestrømme samt renteniveau og afkastkrav er betydelige skønsmæssig usikkerhed og meget begrænset tilgængeligt revisionsbevis.

En forudsætning for at brugeren er i stand til at skelne mellem regnskabsposter, der i reglen kan afstemmes, og regnskabsposter, der indeholder subjektive skøn samt anvendelse af forudsætninger om fremtiden er, at brugeren bliver oplyst om regnskabsposternes natur. Oplysningskravene, der er omtalt under afsnit 3.10, samt revisionen af oplysningernes overensstemmelse med skønnet, samt oplysningernes tilstrækkelighed, der er omtalt under afsnit 5.4.10, hjælper regnskabsbrugeren til at forstå karakteren af skøn over dagsværdi.

De nævnte krav om omfattende oplysninger, særligt for skøn over dagsværdi, der anvender modellen med brug af input, der klassificeres på niveau 3 i dagsværdihierarkiet medfører, at den kyndige regnskabsbruger selv i et vist omfang bliver i stand til at vurdere pålideligheden af skønnet samt formentlig opnå en forståelse af karakteren af det materiale, der er tilgængeligt for revisor som revisionsbevis.

Diskussionen af brugernes forståelse af begrebet revisionsbevis inddrages i den videre diskussion nedenfor.

6.2 IBOENDE BEGRÆNSNINGER PÅ REVISORS KONTROL OVER INPUT OG PROCES

Dette afsnit behandler den nederste boks i Figur 18 om iboende begrænsninger, som revisor dog har en vis kontrol over. Begrænsningerne skal modsat afsnittet herover overvejes i forhold til, hvad revisor rent faktisk har en mulighed for at påvirke, men dog ikke fuld mulighed for at kontrollere.

De iboende begrænsninger på input til revisionen diskuteres nedenfor, dog diskuteres de begrænsninger, der ligger i samfundets forventninger om hurtig og omkostningseffektiv revision først meget kort umiddelbart nedenfor, mens de langt væsentligste begrænsninger i revisors mulighed for at indhente revisionsbevis omkring regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

Vedrørende samfundets forventninger til revision er dette behandlet mere indgående i forbindelse med gennemgangen af væsentlighedsbegrebet. I en ideel verden ville resultatet af revisionen være afgivelse af absolut sikkerhed for at regnskabet ikke indeholdt fejlinformation, det ville forelægge straks på statusdagen og i øvrigt ville revisionen være gratis. Ingen af disse forhold er som bekendt gældende i den virkelige verden. Det accepteres, at revisionen tager tid, men det forventes dog samtidig, at den ikke er for dyr, hvorfor der ikke stilles urealistiske krav om at revisor skal opnå absolut sikkerhed for regnskabets rigtighed.

Revisor har således inden for disse rammer, herunder indsendelsesfristen til Erhvervs- og selskabsstyrelsen, mulighed for at tilrettelægge sin revision. Begrænsningerne i form af den tidsmæssige begrænsning og kravet om omkostningseffektivitet repræsenterer dog reelle hindringer og derfor faktiske iboende begrænsninger for revisionen.

En anden begrænsning af revisionsprocessen er revisors mulighed for at undersøge virksomheden. Der er ikke tale om en retlig undersøgelse af virksomhedens forhold. Derfor har revisor heller ikke særlige lovmæssige rettigheder til at få alt materiale udleveret. I udgangspunktet får revisor derfor kun udleveret materiale på frivillig basis, set fra virksomhedens synspunkt.¹⁹⁸ Dette har betydning for fuldstændigheden af regnskabsmaterialet. Revisor har dog begrænset mulighed for at handle i relation hertil. Der er selvfølgelig muligheder for at reagere i påtegningen på begrænsninger af revisionens omfang, men dette kræver at revisor er klar over, at der eksisterer revisionsbevis, der ikke er stillet til revisors rådighed.

Så vidt diskussionen om iboende begrænsninger over revisors kontrol over revisionsprocessen.

Diskussionen af begrænsningerne over revisors kontrol over input i form af revisionsbevis gennemføres nedenfor ved at undersøge begrebet bevis og dets inverse relation til revisors opdagelsesrisiko, samt hvordan de iboende begrænsninger, der ligger uden for revisors kontrol (herunder iboende risiko og kontrolrisiko) er med til at begrænse mængden af bevis fra et hypotetisk niveau, hvor revisor kunne opnå fuldstændig viden (herunder evnen til at forudsige fremtiden) om alle revisionsmål, og således være alvidende. Dette niveau benævnes tilgængeligt bevis, jf. Figur 21. De iboende begrænsninger på revisors kontrol over input og proces er den yderligere begrænsning af bevis, som udgør forskellen mellem tilgængeligt bevis og reelt opnåeligt bevis også jf. Figur 21 nedenfor.

6.2.1 RELATION TIL BEGREBET BEVIS

Begrebet bevis relaterer til Figur 18, som udgør dispositionen for disse afsnit, sådan, at bevis behandles ud fra de begrænsninger på input (bevis) til revisionen, der medfører at revisor ikke kan opnå definitivt, men i stedet sandsynliggørende bevis. Dette ses endvidere ud fra ud fra Figur 21, der gennemgås som afrunding på denne diskussion, hvor forskellen mellem tilgængeligt og opnåeligt bevis udgøres af de iboende begrænsninger på revisors kontrol over input til revisionen samt revisionsprocessen.

En pointe, der endnu engang skal understreges i forhold til begrebet bevis er, at det i berebsrammen og ISA 200 R&R nævnes, at tilgængeligt bevis normalt vil være sandsynliggø-

¹⁹⁸ ISA 200 R&R afsn. A47

rende frem for definitivt.¹⁹⁹ Endvidere står det klart, at dette formentlig i særligt høj grad gør sig gældende for skøn over dagsværdi, samt for fremadrettede finansielle oplysninger, jf. diskussionen nedenfor, pga. den skønsmæssige natur af disse.²⁰⁰ Derfor kan det som en lille ekskurs overvejes, hvorvidt begrebet *bevis* inden for revision strækkes længere end ordets egentlige semantiske indhold. F.eks. er den almindelige opfattelse af begrebet i forbindelse med kriminalteknisk eller retsligt bevis formentlig et udtryk for 100 % sikkerhed. Det vil derfor formentlig være bedre at anvende begrebet overbevisning i stedet for bevis. Overbevisning giver det indtryk at en afvejning af faktorer for og imod samlet bidrager til at nå frem til en konklusion (jf. det engelske "*opinion*"), hvorimod begrebet bevis jf. ovenfor antyder at der er absolut sikkerhed om "bevisets" udsagn.

Konsekvensen af, at bevis normalt kun er sandsynliggørende, i forhold til, hvis det var definitivt er, at revisor stiller højere krav til både mængden ("tilstrækkeligt") og kvalitet ("egnet") af det indsamlede revisionsbevis.

ISA 500 Redraftet/RS 500, som er den standard, der omhandler revisionsbevis på et generisk niveau, adresserer denne problemstilling:

"Revisor finder det normalt også nødvendigt at have tillid til revisionsbevis, der er sandsynliggørende og ikke definitivt. For at opnå høj grad af sikkerhed stiller revisor sig imidlertid ikke tilfreds med revisionsbevis, der ikke er sandsynliggørende. Revisor benytter sig af professionelle vurderinger og udfører professionel skepsis ved vurderingen af mængden og kvaliteten af revisionsbevis og dermed dets tilstrækkelighed og egnethed til understøttelse af revisionskonklusionen."²⁰¹

Denne anvendelse af "professionelle vurderinger" medfører sandsynligvis, at revisor vil kræve yderligere underbyggende bevis, hvis det allerede indhentede bevis kun har begrænset styrke.

I kraft af den semantiske konsistens i forhold til den almindelige anvendelse af ordet bevis., kan det overvejes, om ordet bør erstattes af et uskønt, men mere dækkende begreb som f.eks. "*sandsynliggørende dokumentation for ledelsens regnskabspåstande*". Dette ville tydeliggøre begrebets udsagnskraft for både revisorer og brugere af regnskabet, men et så uskønt begreb har formodentligt sin kompleksitet imod sig.

¹⁹⁹ Begrebsramme, afsn. 52; afsn. 54; ISA 200 R&R, afsn. 5

²⁰⁰ I øvrigt jf. den tidligere særdanske RS 585 om revision af ledelsesberetningen, afsn. 7; "At de opnåede revisionsbeviser...oftest vil være **sandsynliggørende frem for definitive**, gør sig således **særligt gældende** for ...finansielle oplysninger om **forventninger til fremtiden**..."(min fremhævelse)

²⁰¹ RS 500, afsn. 14 (teksten er udgået fra ISA 500 Redraftet – den væsentligste behandling findes nu i ISA 330, Redraftet afsn. 7 (b) samt A 19)

Alternativt kunne det, jf. diskussionen ovenfor, overvejes, om en øget anvendelse af begrebet ”overbevisning” frem for bevis kunne løse udfordringerne. Begrebet overbevisning antyder ikke, at der er opnået fuld sikkerhed omkring et forhold, som begrebet bevis derimod gør. Overbevisning antyder i stedet, at der er indsamlet tilstrækkeligt og egnet, sandsynliggørende dokumentation, der har overbevist revisor om ledelsespåstandens rigtighed.

I revisionsstandardsystemet er brugen af et alternativt begreb dog vurderet irrelevant med henvisning til, at brugeren véd, at der er forskelle i mængden og kvaliteten af tilstrækkeligt bevis for de forskellige revisionsmål for forskellige typer af poster, jf. at det forudsættes rimeligt, at revisor ved fastsættelsen af væsentlighedsniveau bl.a. forudsætter om regnskabsbrugere, at brugeren:

”erkender, at der er iboende usikkerheder ved målingen af de beløb, som er baseret på anvendelsen af skøn, vurdering og overvejelse af fremtidige begivenheder...”²⁰²

De forudsætninger, revisor nødvendigvis må gøre sig om brugerens forudsætninger for at forstå regnskabet og revisionspåtegningen, f.eks. i relation til den grundlæggende kvalitets-egenskab ved regnskabsmateriale, ”forståelighed” er formentlig bredt gældende, og altså ikke begrænset til fastlæggelsen af væsentlighedsniveauet jf. ovenstående citat fra ISA 320 R&R.

Standardens forudsætning om, at brugeren er klar over disse forskelle i regnskabsposternes art og muligheder for måling eller skøn og det deraf følgende nødvendige skønsmæssige element i de regnskabsmæssige skøn over dagsværdi er således en vigtig del af både regnskabsreguleringens krav til oplysninger og en helt afgørende del af revisors vurdering af, hvad der er tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis i relation til regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, der gør brug af subjektive forudsætninger og den del af det skønsmæssige aspekt, der vedrører forudsætninger om fremtiden.

Udsagnskraft af revisionsbevis for regnskabsmæssige skøn over dagsværdi

Det i revisionsstandarden alment accepterede postulat om at revisor typiske må ”nøjes” med at anvende revisionsbevis, der er sandsynliggørende frem for definitivt, stammer i vidt omfang fra de iboende begrænsninger ved revision. Således omtales dette forhold i Basis for conclusions til ISA 200 R&R:

”...the IAASB agreed to emphasize the fact that the inherent limitations broadly result in most of the audit evidence on which the auditor draws conclusions and bases the auditor’s

²⁰² ISA 320 R&R, afsn. 4, (c)

opinion being persuasive rather than conclusive. It is this that principally creates the inability to obtain absolute assurance...”²⁰³

En særdansk overvejelse i relation til revision af ledelsesberetningen, der var gældende til og med perioder, som begyndte tidligere end 1. september 2008, hvorfor standarden nu er udfaset, er graden af pålidelighed af forskellige typer data, alene grundet deres art. Herunder gengives et uddrag fra RS 585:

*”Karakteristika ved ledelsesberetningens enkelte oplysninger relaterer sig til **forskelle i tilgængelige målekriterier og målbarhed**, ligesom dokumentationsgraden vil kunne spænde fra det **objektivt** konstaterbare til ledelsens **subjektive** udsagn. Lovgivningen og regnskabsbrugerne **tolererer varierende usikkerhed og fejlmargen** ved ledelsens enkelte oplysninger, og lægger vægt på, at relevante oplysninger medtages, uanset at oplysningerne ikke kan dokumenteres ved samme typer af revisionsbevis. Revisor tager hensyn hertil i sin vurdering af risikoen for væsentlig fejlinformation ved tilrettelæggelsen af revisionen og sin stillingtagen til, om der er opnået tilstrækkelige og egnede revisionsbeviser, samt ved den endelige konklusion om, hvorvidt der foreligger væsentlig fejlinformation. At de opnåede revisionsbeviser, der ligger til grund for revisors konklusioner, oftest vil være **sandsynliggørende frem for definitive**, gør sig således særligt gældende for de **ikke-finansielle dele** af ledelsesberetningens indhold **samt finansielle oplysninger om forventninger til fremtiden**. Revisors vurdering af, om der foreligger væsentlig fejlinformation i relation til ikke-finansielle oplysninger, vil herudover ofte omfatte andre elementer end i relation til finansielle oplysninger, idet oplysningernes karakter er forskellig.”²⁰⁴*

Til illustration af forskellige grader af pålidelighed for forskellige typer data, og dermed revisionsbevis, har jeg overvejet ovenstående citat og derudfra udarbejdet over den grad af pålidelighed, det kan forventes at brugerne tillægger forskellige typer af data. Modsat kan modellen tolkes som en illustration af den konsekvens, arten af informationen har for revisors vurdering af risikoen for væsentlig fejlinformation. RS 585 anvender som sit rationale de lovbetragtninger, der fulgte med dagældende ÅRL, som vedrørende oplysninger i ledelsesberetning og noter forudsatte at: *”... i sagens natur [vil der] ikke altid kunne tilvejebringes samme grad af pålidelighed som i balance og resultatopgørelse...”²⁰⁵*

²⁰³ ISA 200 R&R BC, afsn. 45

²⁰⁴ RS 585 afsn. 7. (min fremhævelse)

²⁰⁵ (KPMG 2008) s. 167

Efter citatet fra RS 585 klassificerer jeg herunder revisionsbevis i følgende tabel i forhold til pålideligheden og dermed styrken af tilgængeligt revisionsbevis for den enkelte type data.²⁰⁶

	Finansielt	Ikke-finansielt
Realiserede forhold	Stærkeste tilgængelige bevis	Mindre stærkt
Ikke-realiserede forhold	Udsat for skønsmæssig usikkerhed samt subjektivitet	Meget subjektivt svage beviser

Figur 19 Pålideligheden af revisionsbevis jf. RS 585²⁰⁷

Dette er i øvrigt i overensstemmelse med det antydede behov for bevis som følge af iboende risiko jf. RS-begrebsrammen afsn. 32 og RS 3000 afsn. 49, (c), (i). Efter disse to kilder kan karakteristika ved erklæringsemnet beskrives vha. tre forskellige skalaer hhv. kvantitativt/kvalitativt, objektivt/subjektivt og endeligt historisk/fremtidigt. Det angives at disse karakteristika ved erklæringsemnet påvirker: a) Den præcision, hvormed erklæringsemnet kan vurderes eller måles efter kriterier og b) beviskraften af tilgængeligt bevis.²⁰⁸ Den mentale model efter RS 3400 i relation til krav til bevisers styrke ser angiveligt ud, som illustreret i Figur 20.

De iboende begrænsninger ved revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi er nu gennemgået jf. Figur 18 og dette relateres herunder til begrebet høj grad af sikkerhed. Der erindres, at det tilsyneladende paradoks, der oprindeligt ligger til grund for afhandlingens problemstilling er, hvordan revisor kan medgive ”høj grad af sikkerhed” i påtegninger på regnskaber, der indeholder mange skøn over dagsværdi, når der modsat kun medgives ”begrænset sikkerhed” i relation til ledelsens forudsætninger i erklæringer på budgetter og fremskrivninger.

²⁰⁶ RS 585, afsn. 8: ”Der vil sædvanligvis være stærkere tilgængelige revisionsbeviser vedrørende finansielle oplysninger om realiserede forhold end vedrørende finansielle oplysninger om forventninger til fremtiden samt vedrørende nogle af udsagnene om ikke-finansielle forhold.”

²⁰⁷ RS 585 afsn. 7-8

²⁰⁸ RS-begrebsramme afsn. 32

Derfor behandles RS 3400 *Undersøgelse af fremadrettede finansielle oplysninger* herunder med det formål at kaste yderligere lys over, hvad der påvirker den grad af sikkerhed, revisor opnår i de to typer opgaver.

6.3 RS 3400 – FREMADRETTEDE FINANSIELLE OPLYSNINGER

RS 3400 *Undersøgelse af fremadrettede finansielle oplysninger* blev udsendt af REVU i maj 2006 med virkning for erklæringer, der afgives efter 1. juni 2006. Standarden erstattede revisionsvejledning 16, der omhandlede erklæringer på budgetter. RS 3400 har dog udvidet omfanget i forhold til RV 16 og omfatter således også fremskrivninger.²⁰⁹

Standarden skal tolkes i rammen af total-processtandarden for *andre erklæringsopgaver med sikkerhed*, RS 3000, samt *Begrebsramme for erklæringsopgaver med sikkerhed*.²¹⁰ Dog kan de almindelige standarder vedr. revision dog formentlig i mange tilfælde anvendes analogt som fortolkningsbidrag med de fornødne tilpasninger.

RS 3400 behandler fremadrettede finansielle oplysninger. Dette begreb udspecificeres yderligere i hhv. budgetter og fremskrivninger, hvor forskellen mellem de to er karakteren af ledelsens forudsætninger.²¹¹ Budgetter er således baseret på de forudsætninger, der er ledelsens mest sandsynlige skøn over fremtidige begivenheder, mens fremskrivninger er baseret på hypotetiske forudsætninger om fremtidige begivenheder, som ikke nødvendigvis forventes at finde sted (what-if-analyser).

I standarden anvendes begrebet ”undersøgelse” til at beskrive revisors arbejdspræstation. Begrebet anvendes for at undgå forvirring både i forhold til begrebet gennemgang el. review, der anvendes efter RS 2400 og RS 2410 og i forhold til begrebet revision.

Standarden understreger, at den ikke finder anvendelse på oplysninger, der udtrykkes i generelle eller beskrivende vendinger, og nævner selv den type oplysninger, der normalt indeholdes i ledelsesberetningen som eksempel herpå.²¹² Således antydes det, at standarden mere sandsynligt finder anvendelse på kvantitative, frem for kvalitative oplysninger.

Fremadrettede finansielle oplysninger er af natur særligt subjektive og udarbejdelsen deraf kræver, at der foretages betydelige vurderinger. Dette understreges som uddybelse af definitionen på fremadrettede finansielle oplysninger.²¹³

²⁰⁹ (Kiertzner 2007)

²¹⁰ RS-begrebsramme, bilag 2.

²¹¹ RS 3400, afsn. 4-5

²¹² RS 3400, afsn. 1

²¹³ RS 3400, afsn. 3

I RS 3000 findes der under beskrivelsen af krav til indhold af erklæringer med sikkerhed, et krav om en forklaring af de karakteristika, som tiltænkte brugere skal være opmærksomme på ved erklæringsemnet, herunder, hvordan erklæringsemnet vurderes, eller hvordan styrken af tilgængeligt bevis kan forventes at være. Som eksempler på faktorer, der angives at kunne have betydning for dette er, hvorvidt erklæringsemnet er kvalitativt frem for kvantitativt, objektivt frem for subjektivt eller historisk frem for fremtidigt.²¹⁴

Med henblik på at klassificere fremtidige oplysninger som erklæringsemne under denne model er disse sondringer væsentlige. Det blev konstateret, at anvendelseshensigten for standarden er kvantitative oplysninger og at naturen af fremadrettede finansielle oplysninger er særligt subjektiv. Når disse to erkendelser sættes i forhold til de krav, der findes i RS 3000 i forbindelse med indholdet af erklæringer, erkendes det, at budgetter og fremskrivninger efter RS 3400 i deres emneindhold er fremtidige, subjektive, og kvantitative.

Derfor indplaceres fremtidige finansielle oplysninger i forhold til emneindholdets karakteristika efter min tolkning af de tre ”skalaer” i RS 3000 således:

Figur 20 Bevisstyrke for forskellige typer information jf. RS 3000²¹⁵

RS 3400 opererer som følge af arten af det bevis, der som regel er tilgængeligt ved vurderingen af ledelsens forudsætninger, med to forskellige sikkerhedsniveauer i samme erklæring.²¹⁶ Således afgives der som hovedregel erklæring med begrænset sikkerhed vedrørende, hvorvidt ledelsens forudsætninger giver et rimeligt grundlag for de fremadrettede finansielle oplys-

²¹⁴ RS 3000, afsn. 49, (c), (i)

²¹⁵ Egen tilvirkning efter kriterierne i RS 3000, afsn. 49, (c), (i). Bemærk sammenfaldet med RS 585 ovenfor.

²¹⁶ RS 3400 afsn. 9

ninger. Der findes i sagens natur ikke bevis med samme grad af pålidelighed for fremtidige, subjektive forudsætninger, som det bevis, der typisk kan præsteres for traditionelt historisk (dvs. realiseret) og objektivt regnskabsmateriale. Den begrænsede sikkerhed kommunikeres til regnskabets brugere på samme måde som ved review, nemlig med en negativt formuleret erklæring.²¹⁷ Således erklæres det blot, at der ikke er fundet bevis, der afkræfter de af ledelsen opstillede forudsætninger.

Modsat afgives der i samme erklæring en positivt formuleret konklusion, der giver høj grad af sikkerhed for at forudsætningerne anvendes korrekt, dvs. at de fremtidige finansielle oplysninger er udarbejdet korrekt på grundlag af de opstillede forudsætninger.²¹⁸

Efter denne korte gennemgang antages det fortsat, at anvendelsen af de revisionsfaglige nøglebegreber er den samme efter revisioner, hvor ISA 540 R&R inddrages og efter undersøgelser af fremadrettede oplysninger efter RS 3400.

Årsagen til forskellen mellem sikkerhedsgraderne for de to lignende fænomener skal formentlig findes et helt andet sted, nemlig i det faktum, at i undersøgelser efter RS 3400 er det netop ledelsens forudsætninger, der er det ene af to emneindhold, som revisor erklærer sig om. Modsat er det i revisioner, hvori der indgår skøn over dagsværdi, og hvor ISA 540 R&R derfor anvendes, indregning, måling og præsentation af samtlige poster og altså ikke forudsætningerne for dagsværdiberegningen, der er det egentlige emneindhold. Dette understreges i ISA 540 R&R således:

”De revisionshandlinger, der vedrører ledelsens forudsætninger, udføres som led i revisionen af virksomhedens regnskab og ikke med henblik på at udtrykke en konklusion om selve forudsætningerne.”²¹⁹

6.4 AFRUNDING

Dette kapitels formål var at besvare arbejdsspørgsmål 3:

- Hvordan relaterer begrebet ”høj grad af sikkerhed” sig til revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi?
 - o Herunder undersøges, hvilke iboende begrænsninger, der påvirker graden af sikkerhed ved dels udarbejdelsen, dels ved revisionen af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi.

²¹⁷ RS 3400, afsn. 27, (g)

²¹⁸ RS 3400, afsn. 27, (h)

²¹⁹ ISA 540 R&R, afsn. A77

De revisionsfaglige begreber blev gennemgået i forhold til de iboende begrænsninger ved regnskabsudarbejdelse og revision ved at indhold og rækkevidde blev diskuteret, først ud fra definitionen i sig selv og siden gennem anvendelsen i de to dagsværdirelaterede standarder, samt i begrænset grad i forhold til RS 3400.

Vedrørende begrebet væsentlighed blev det fastslået, at væsentlighedskriteriet for det første vedrører en subjektiv vurdering både i forhold til udarbejdelse og revision og ikke er en udelukkende kvantitativ vurdering. Det ses af, at der i de forskellige definitioner fra FSR, fondsrådet og ICAEW, som generelt alle indeholdes af ISA 540 R&Rs tre kriterier for væsentlighed, lægges vægt på ikke blot *størrelse*, men også *art* og, måske særligt relevant, de *givne forhold*.

Særligt for IFRS-regnskaber, hvor noteoplysninger har et omfattende omfang ved usikkerhed og udøvelse af væsentlige skøn, er særligt de kvalitative og som følge heraf måske også mere subjektive faktorer, som typisk vedrører arten af informationen og de specifikke omstændigheder i særdeleshed afgørende for såvel regnskabsudarbejder, som revisor og bruger.

Endvidere blev risiko igen behandlet, denne gang mere i relation til, at ledelsens kontrolaktiviteter ofte er mindre velegnede til at forebygge, eller at opdage og korrigere fejl, i relation til skøn over dagsværdi end kontroller over transaktioner, der måles til kostpris.

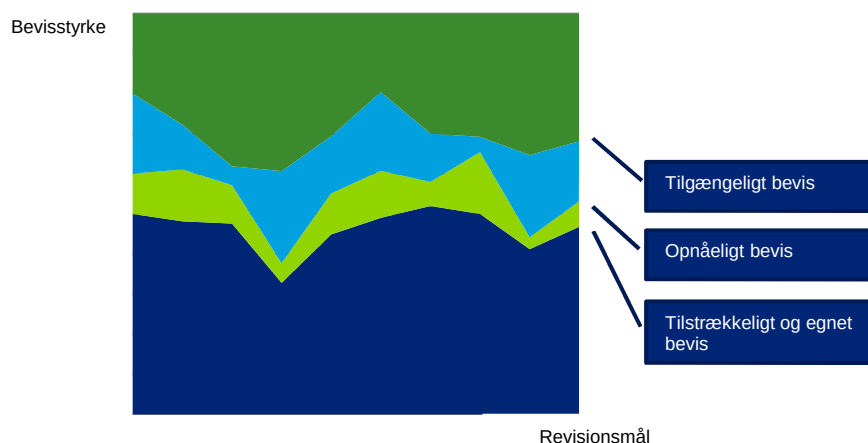
Det erkendes også, at der i forhold til begrebet risiko er en stærk kobling til begrebet bevis, der særligt i relation til poster, der indeholder en høj grad af subjektive inputs, højst kan antages at være *sandsynliggørende, frem for definitivt*, samt at den iboende risiko, der er høj for skøn over dagsværdi på grund af den skønsmæssige usikkerhed medfører, at der er begrænsninger i mængden af tilgængeligt revisionsbevis.

Ved ovenstående anvendelse af begrebet "bevis" må det nødvendigvis overvejes, om ordet med blot "*sandsynliggørende*" udsagnskraft strækkes ud over den semantiske rækkevidde. Den almene lægmandsopfattelse af ordet bevis angiver formentlig 100 % sikkerhed, jf. f.eks. kriminalteknisk eller retsligt bevis. Jeg foreslog derfor i stedet anvendelse af begrebet "*overbevisning*".

Endelig har jeg fastslået, at der stilles høje krav til brugerens forudsætninger for forståelse af regnskaber. Det forventes således, at brugeren ved, at der er forskelle i tilgængeligt og egnet bevis på tværs af revisionsmål og regnskabsposter.

Samlet set er det erkendt, at det på grund af de iboende begrænsninger ved revision, ikke er muligt for revisor at gennemføre tilstrækkelige yderligere revisionshandling, der skal afdække risici for væsentlig fejlinformation, til at opnå absolut sikkerhed for at regnskabet er

uden fejlinformation. Endvidere ville det, såfremt dette var muligt, være uønskeligt, fordi omkostningerne ved at gennemføre yderligere revisionshandlinger for at fremskaffe dette bevis i de fleste tilfælde vil overstige fordelene.

Figur 21 Iboende begrænsninger og bevis-begreber

Der er flere gange tidligere henvist til følgende figur, som viser, at der er variationer i mængden af tilstrækkeligt, opnåeligt og tilgængeligt bevis over forskellige revisionsmål. Figuren er ikke eksakt, men tjener blot et illustrativt formål.

Figuren skal læses fra toppen. De iboende begrænsninger, der er uden for revisors kontrol, og som medfører at revisionsbevis ofte er sandsynliggørende frem for definitivt repræsenteres ved det mørkegrønne område. Således medvirker bl.a. den skønsmæssige usikkerhed ved udarbejdelse af skøn over dagsværdi til, at der er forskel på absolut definitivt bevis (og dermed absolut sikkerhed), markeret ved toppen af det mørkegrønne område, og det bevis, der teoretisk er tilgængeligt for revisor. Dette bevis er markeret ved linjen mellem det mørkegrønne og lyseblå område.

Det lyseblå område repræsenterer derefter de iboende begrænsninger på revisors kontrol over revisionsprocessen, der medfører, at der er forskel på det teoretisk tilgængelige bevis og det bevis, der i praksis er opnåeligt for revisor. Dette skyldes bl.a. at revisor ikke har ret til at kræve materiale udleveret på samme måde som f.eks. politiet (SØK) kan. Revisor er derfor i princippet nødt til at tage til takke med det materiale, der udleveres på frivilligt basis.

Det lysegrønne område er defineret som de iboende begrænsninger, der følger af samfundets krav om en omkostningseffektiv revision. Forskellen mellem opnåeligt bevis og tilstrækkeligt bevis (ifht. det krævede sikkerhedsniveau) er derfor bestemt efter revisors vurdering og ud fra samfundets krav om, at udbyttet ved at indhente yderligere revisionsbevis skal kunne stå mål med udbyttet. Det er tydeligt, hvordan dette har en stærk sammenhæng til begrebet væ-

sentlighed. Det er herefter tydeligt, hvordan tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis ikke repræsenterer den absolutte viden, visse regnskabsbrugere undertiden forventer af revisor.

Derfor er det vigtigt, at revisorer gør deres yderste for at forklare over for brugere af regnskaber, at den høje grad af sikkerhed, som revisor formidler gennem sin påtegning, er et relativt, frem for et absolut begreb. Det forudsættes som nævnt i revisionsstandarderne, at regnskabsbrugeren er klar over, at der er forskelle i tilgængeligheden af målekriterier og målbarhed både på tværs af revisionsmål og på tværs af regnskabsposter.

En forholdsvis utopisk løsning på problemet kunne være, at der ved enhver anvendelse af begrebet "høj grad af sikkerhed" blev anvendt frasen: "i forhold til de iboende begrænsninger ved revision." Således ville brugere have mulighed for at erkende, at begrebet "høj" skal opfattes relativt i forhold til tilgængeligt revisionsbevis og som følge af revisors faglige vurdering og evaluering af indsamlet bevis, i forhold til et absolut sikkerhedsniveau. (evt. fuld sikkerhed)²²⁰

Et enklere begreb, der kan forklare brugeren det relative i begrebet synes desværre ikke umiddelbart tilgængeligt. Det store forventnings-gap, der ofte omtales i forhold til modtagelsen af revisors påtegning, synes således fortsat at være en udfordring for revisor.

Et forslag til løsning af dette er muligvis en yderligere forlængelse af den i forvejen meget lange standardpåtegning. Faren er dog modsat, at en endnu længere tekst vil få brugeren til betegne påtegningen som ligegyldig standardtekst og derfor at springe revisionspåtegningen helt over, og så er revisionsbranchen som sådan lige vidt i forhold til at få budskabet kommunikeret.

Revisors faglige vurderinger i forbindelse med fastlæggelse af væsentlighedsniveau, identifikation og vurdering af risiko og vurdering af det enkelte input betydelighed for en given dagsværdimåling etc., samt endelig vurderingen af, hvorvidt der er opnået tilstrækkeligt og egnet bevis til at erklære sig i påtegningen, repræsenterer efter min holdning et fornuftigt værktøj til at reducere effekten af de iboende begrænsninger ved en revision. Den faglige vurdering er således i sig selv ikke en iboende begrænsning, men snarere et værktøj til at imødegå disse. I forhold til subjektiviteten af den faglige vurdering, er revisors målestok for en efterfølgende vurdering af anvendelsen af faglig vurdering, begrebet god revisionsskik. Revisor optræder i forbindelse med vurdering af, om den ønskede grad af overbevisning er opnået som offentlighedens tillidsrepræsentant og forsøger at foretage en afvejning mellem de for-

²²⁰ Interessant er det derfor også, når det undertiden påstås, som tommelfingerregel, at høj grad af sikkerhed er 95 %

skellige brugernes behov for sikkerhed og de omkostninger, der forårsages af fremskaffelsen af yderligere revisionsbevis. Således mener jeg ikke at den høje grad af sikkerhed reduceres af begrebet faglig vurdering. Vurderingen definerer derimod høj grad af sikkerhed.

Høj grad af sikkerhed kan således ikke opnås uden anvendelsen af revisors faglige vurdering.

Formålet med denne afhandling er at besvare følgende problemformulering:

I hvor stor udstrækning er det teoretisk forsvarligt at afgive påtegninger med høj grad af sikkerhed omkring regnskabsmæssige skøn over dagsværdier?

Dette er efter forfatterens egen vurdering opnået i kraft af besvarelsen af de i afsnit 2.1.6 opstillede arbejdsspørgsmål, der omhandler begrebet dagsværdi, de revisionsfaglige nøglebegreber; væsentlighed, risiko og bevis, samt revision af regnskabsmæssige skøn over dagsværdi. Det er min vurdering at besvarelsen i overensstemmelse med målsætningen aggregeret set medvirker til at besvare problemformuleringen. Afhandlingens karakter af at være en teoretisk begrebs-undersøgende opgave har medført konsekvenser for strukturen således, at der ikke forefindes egentlige redegørende kapitler, ligesom der ikke forefindes egentlige diskuterede kapitler. I størstedelen af afhandlingen diskuteres begreber således i relation til redegørelsen for definitionerne.

Således er denne konklusion også præget af strukturen, der har medført at afrundingen på kapitel 6, omfatter afrundingen på diskussionen af den samlede aggregerede nye viden, som afhandlingen har frembragt.

De væsentligste hovedpointer opsummeres kort herunder, om end der for den samlede konklusion henvises dette kapitel i forening med afsnit 6.4 ovenfor.

Men hensyn til, hvorvidt problemformuleringen er besvaret, skal dette kort adresseres. I ”*hvor høj grad det er teoretisk forsvarligt..*”, afhænger, som nævnt i indledningen af den interne konsistens i standardernes anvendelse af begreber. Det er mit indtryk at de revisionsfaglige nøglebegreber anvendes konsistent, og at det overordnet står klart, hvordan risiko, væsentlighed og revisionsbevis relaterer sig til hinanden, om end det dog erkendes, at begreberne konkret udfyldes for den enkelte revisionsopgave afhængigt af revisors faglige vurdering. Der erindres dog i den sammenhæng om de høje krav til revisors uddannelse, herunder en akademisk kandidatgrad, praktisk erfaring samt en krævende eksamen, før der meddeles godkendelse som statsautoriseret revisor, samt de nyere krav til et vist omfang af efterud-

dannelse. Dette kombineret med et fagligt disciplinærnævn medfører, at enhver statsautoriseret revisor bør kende til sit ansvar i forhold til at overholde god revisionsskik, herunder også besidde evnen til at foretage faglige vurderinger, der er nogenlunde overensstemmende med, hvad andre statsautoriserede revisorer ville nå frem til, under forudsætning af at de forelægges samme materiale under samme omstændigheder.

Vedrørende ét af de øvrige væsentlige begreber, dagsværdibegrebet, defineres dette omfangsrigt i den behandlede standard. Der burde derfor efter behandlingen heraf være klarhed over, hvad begrebet angiver at dække over. Jeg nævner i opsummeringen, at det efter gennemgangen står *”relativt klart,”* hvad dagsværdibegrebet skal repræsentere. Det meget detaljerede regelsæt efter amerikansk forlæg, lader dog noget en del tilbage at ønske, hvad angår klarhed. Selve det målingsmæssige formål med dagsværdi, om at dagsværdien skal repræsentere en værdi for udveksling mellem markedsdeltagere på målingsdatoen, virker umiddelbart intuitivt appellerede, men synes dog ved nærmere undersøgelse blot at tilføre yderligere begreber, der skal defineres med efterfølgende usikkerhed omkring fastlæggelsen af disse begrebers, og dermed selve dagsværdibegrebets, indhold.

Vedrørende begrebet høj grad af sikkerhed erkendes det ud fra standardpåtegningen efter RS 700, at revisor afgiver høj grad af sikkerhed for at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejl-information frem for absolut sikkerhed om at der ikke eksisterer fejlinformation i regnskabet. Brugerne bør således ud fra begrebsanvendelsen indse, at der ikke er tale om absolut sikkerhed. Det forudsættes således, at den kyndige bruger er klar over begrebernes betydning, herunder, at der ikke gives garanti for at regnskabet er 100 % fejlfrit, selv efter at revisor har revideret det. Dette er blevet gennemgået og det understreges at det i ISA’ernes kontekst er rimeligt, at revisor bl.a. forudsætter, at brugerne:

- Har en rimelig viden om forretningsmæssige og økonomiske aktiviteter samt regnskabsvæsen og vilje til at læse oplysningerne i regnskabet med rimelig omhu,
- forstår, at regnskaber udarbejdes, aflægges og revideres ud fra væsentlighedsniveauer,
- anerkender, at der er iboende usikkerheder ved målingen af de beløb, som er baseret på anvendelse af skøn, vurderinger og overvejelse af fremtidige begivenheder, og
- træffer rimelige økonomiske beslutninger på grundlag af oplysningerne i regnskabet.²²¹

²²¹ ISA 320 R&R, afsn. 4

Der forudsættes således samlet, at der er tale om en kyndig bruger, der er klar over at der eksisterer begrænsninger både ved udarbejdelsen af regnskabet og i revisionen af dette.

Hvis det virkelig kan forudsættes at brugeren er klar over disse ting, kan den samlede begrebsanvendelse for området formentlig forsvares, om end dagsværdi begrebet fortsat virker sammensat af natur (dels af forskellige surrogater til den konkrete måling, dels af adskillige krav og forudsætninger for værdiansættelse og valg af metoder).

Det bør dog overvejes, om det ikke kunne være fornuftigt, at revisor foretager en fremhævelse af, hvilke skønsmæssige poster med betydelig skønsmæssig usikkerhed, der er væsentlige, f.eks. ved øget brug af supplerende oplysninger, der peger på følsomhedsanalyser, der skal udarbejdes for de skøn over dagsværdi, der typiske har betydelig risiko, og som medfører væsentlige ændringer i det regnskabsmæssige skøn over dagsværdi selv ved små ændringer i betydelige forudsætninger.

Konkluderende vurderes det, at de revisionsfaglige nøglebegreber, regnskabsudkastet IFRS ED FVM og revisionsstandarden ISA 540 R&R samlet set, i al væsentlighed, fremstår som konsistente, rent begrebsmæssigt.

Der stilles dog relativt høje krav til brugerens forudsætninger for at forstå regnskabet og revisionen, herunder at der er variationer i tilgængeligt og opnåeligt revisionsbevis på tværs af revisionsmål og de konsekvenser dette har for, hvad revisor må anse for tilstrækkeligt og egnet bevis. F.eks. kan det næppe formodes, at erhvervsjournalister, der gør brug af regnskaber til deres reportager, har den dybe forståelse af dagsværdihierarkiet i IFRS ED FVM og de konsekvenser, anvendelsen af niveau 3 input til modeller, har for det tilgængelige og opnåelige revisionsbevis og dermed den overbevisning revisor opnå om værdiansættelsen for det givne regnskabslement.

Samtidig kan det kan være svært at påstå, at revision er en videnskabelig disciplin, da der er så stor udøvelse af faglig vurdering, både i forbindelse med fastsættelsen af væsentlighed og risiko og således, som konsekvens heraf, også af, hvilket bevis, der er nødvendigt for at have indsamlet tilstrækkeligt og egnet bevis. Revisors uddannelse og risikoen for at ifalde både erstatnings-, disciplinært samt strafansvar medfører endvidere formentlig den ”fornødne omhu” ved udøvelsen af faglige vurderinger. Samtidig erindres det, at den underlæggende teori i høj grad kan anses som videnskabelig, men den faglige vurdering i anvendelsen af disse teorier bliver i højere grad et håndværk.

LITTERATURFORTEGNELSE

Barlev, Benzion, og Joshua R Haddad. »Dual Accounting and the Enron Control Crisis.« *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 2004: 343-359.

Blume, Peter. *Juridisk metodelære*. København: Økonomforbundet, 2006.

Deloitte. *Udkast til ny IFRS om måling af dagsværdi*. 2009.

<http://www.deloitte.com/dtt/article/o,1002,sid%253D9723%2526cid%253D265826,00.html>.

Det samfundsvidenskabelige fakultet, AAU. *Studieordning for revisorkandidatuddannelsen*. 2001 med rettelser 2007.

<http://fak.samf.aau.dk/GetAsset.action?contentId=4351840&assetId=4351845> (senest hentet eller vist den 10. 11 2009).

EF 1606. »Forordning 1606/2002/EF af 19. juli 2002 om anvendelse af internationale regnskabsstandarder i børsnoterede virksomheders koncernregnskab.« 2002.

Eilifsen, Aasmund, William F. jr. Messier, Steven, M. Glover, og Douglas F. Prawitt. *Auditing and Assurance Services*. Berkshire, UK: McGraw Hill, 2006.

Elling, Jens. O. *Årsrapporten - teori og regulering*. København: Gjellerup, 2002.

Erhvervs- og selskabsstyrelsen. *Erhvervs- og selskabsstyrelsen - Revision i en krisetid*. 6. Marts 2009.

<http://www.eogs.dk/graphics/nyheder/Notat%20om%20udvalgte%20revisionsforhold%20i%20en%20krisetid.pdf> (senest hentet eller vist den 11. 11 2009).

FASB. »Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics and Constraints of Decision-Useful Financial Reporting Information.« Norwalk, Connecticut: FASB, 2008.

FEE. *FEE - Policy statement*. April 2009.

[http://www.fee.be/fileupload/upload/Auditing%20and%20Assurance%20PS%20I%20International%20Standards%20on%20Auditing%20\(ISAs\)%20I%200904301452009201436.pdf](http://www.fee.be/fileupload/upload/Auditing%20and%20Assurance%20PS%20I%20International%20Standards%20on%20Auditing%20(ISAs)%20I%200904301452009201436.pdf) (senest hentet eller vist den 11. 11 2009).

Fondbrådet. *Fondbrådet - Bedre retningslinjer for vurdering af væsentlige fejl i regnskaber*. 2009.

<http://www.fondsraadet.dk/sw39825.asp> (senest hentet eller vist den 10. 11 2009).

—. *Fondbrådets regnskabskontrol*. 12. Juni 2009. <http://www.fondsraadet.dk/da/Nyhedscenter/2009/Redegorelse-FR-regnskabskontrol-120309.aspx> (senest hentet eller vist den 11. 11 2009).

FSR. »Begrebsramme for erklæringsopgaver med sikkerhed.« FSR, Januar 2005.

—. »Notat vedrørende risiko.« Foreningen af statsautoriserede revisorer, August 1996a.

—. »Notat vedrørende væsentlighed.« Foreningen af statsautoriserede revisorer, August 1996.

—. »RS 500.« FSR, 2005.

—. »RS 540.« FSR, 2006.

—. »RS 545.« FSR, 2006.

—. »RS 585.« FSR, November 2006.

—. »RS 700.« FSR, 2006.

—. *Årsberetning 2007*. 2007. [http://www.fsr1.dk/41256B0500435720/no/01002417/\\$File/FSR_beretning_web.pdf](http://www.fsr1.dk/41256B0500435720/no/01002417/$File/FSR_beretning_web.pdf) (senest hentet eller vist den 10. 11 2009).

Haldeman Jr., Robert G. »Fact, Fiction and Fair Value Accounting at Enron.« *The CPA Journal*, November 2006: 15-21.

Holm, Jakob W, og Jens Østrup. *Fair Value Accounting: Analyse af om historisk kostpris- eller dagsværdimetoden som målemetode i regnskabet giver den mest beslutningsnyttige information for investor og analytiker til brug i værdiansættelser*. 2009. http://theses.cbs.dk/bitstream/handle/10417/469/jakob_wagner_holm_og_jens_ostrup.pdf?sequence=1 (senest hentet eller vist den 10. 11 2009).

IASB. »Discussion Paper: Preliminary Views on an improved Conceptual Framework for Financial Reporting: The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics.« London: IASC, 2006.

—. »Exposure Draft: Fair Value Measurement.« London: IASC, 2009.

—. »Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements.« *2009 IFRS bound volume*. London: IASC, 2009.

—. »IFRS 3.« IFAC, 2008.

ICAEW. *Tech 32/96; The Interpretation of Materiality in Financial Reporting*. 1996. http://www.icaew.com/index.cfm/route/121528/icaew_ga/pdf.

IAASB. »ISA 200 R&R.« IFAC.

—. »ISA 320 R&R.« IFAC.

—. »ISA 540 R&R.« IFAC.

—. *IAASB - staff audit practice alert*. Oktober 2008. http://web.ifac.org/download/Staff_Audit_Practice_Alert.pdf (senest hentet eller vist den 11. 11 2009).

KPMG. *Årsregnskabsloven med bemærkninger til lovforslag og ændringsforslag*. København: KPMG, 2008.

Langsted, Lars B, Paul K Andersen, og L Kiertzner. *Revisoransvar*. København: Thomson, 2008.

Martin, Roger D., Jay S. Rich, og T. Jeffrey Wilks. »Auditing Fair Value Measurements: A Synthesis of Relevant Research.« *Accounting Horizons*, September 2006: 287-303.

Mikkelsen, Troels R, og Martin B Therkelsen. *Dagsværdi: - en analyse af dagsværdi i internationale regnskabsstandarder*. 2008. [http://projekter.aau.dk/projekter/research/dagsvaerdi\(14167622\)/](http://projekter.aau.dk/projekter/research/dagsvaerdi(14167622)/) (senest hentet eller vist den 10. 11 2009).

PriceWaterhouseCoopers. *The IFRS Manual of Accounting*. Kingston-upon-Thames: CCH, 2006.

Steffensen, Henrik, Jens O Damsgaard, Lykke Jensen, og Jan-Christian Nielsen. *Årsrapporten - kommentarer til årsregnskabsloven*. København: Thomson, 2007.

Sørensen, Niels. »Skik følge eller land fly.« *Revisorbladet*, 2008: 18.

9

FIGURFORTEGNELSE

Figur 1 Afhandlingens design.....	10
Figur 2 Beslutningsnytte af dagsværdimetoden i regnskabet.....	17
Figur 3 Disposition for IFRD ED FVM	21
Figur 4 Forklaring af begreber	26
Figur 5 Grundlag for værdiansættelse	27
Figur 6 Værdiansættelsesmetoder	28
Figur 7 Klassifikation af input.....	29
Figur 8 Dagsværdihierarkiet	31
Figur 9 Oplysningskrav til niveau 3-input	34
Figur 10 Oplysningskrav hvis aktivet ikke anvendes i højeste og bedste brug	35
Figur 11 Identificerede usikkerhedsmomenter	37
Figur 12 Revisionsfaglige nøglebegreber	39
Figur 13 Strukturen i IAASBs standarder	40
Figur 14 Illustration af begreber	47
Figur 15 Revisionsrisiko	50
Figur 16 Hvordan ledelsen udøver de regnskabsmæssige skøn.....	68
Figur 17 Revisionshandling.....	71
Figur 18 Iboende begrænsninger efter kontrol og kilde	81
Figur 19 Pålideligheden af revisionsbevis jf. RS 585	90
Figur 20 Bevisstyrke for forskellige typer information jf. RS 3000	92
Figur 21 Iboende begrænsninger og bevis-begreber.....	95

ANVENDTE FORKORTELSER

BC	Basis for Conclusions
CF	Conceptual Framework
DP	Discussion Paper
ED	Exposure Draft
FSR	Foreningen af Statsautoriserede revisorer
IAS	International Accounting Standard
IASB	International Accounting Standards Board
IFRS	International Financial Reporting Standards
ISA	International Standard of Assurance
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board
R&R	Revised and Redrafted
RL	Revisorloven – Lov nr. 468 af 17-06-2008
RS	Revisionsstandard
SFAS	Statement of Financial Accounting Standards (amerikansk)
ÅRL	Årsregnskabsloven - Lovbekendtgørelse nr. 395 af 25-05-2009